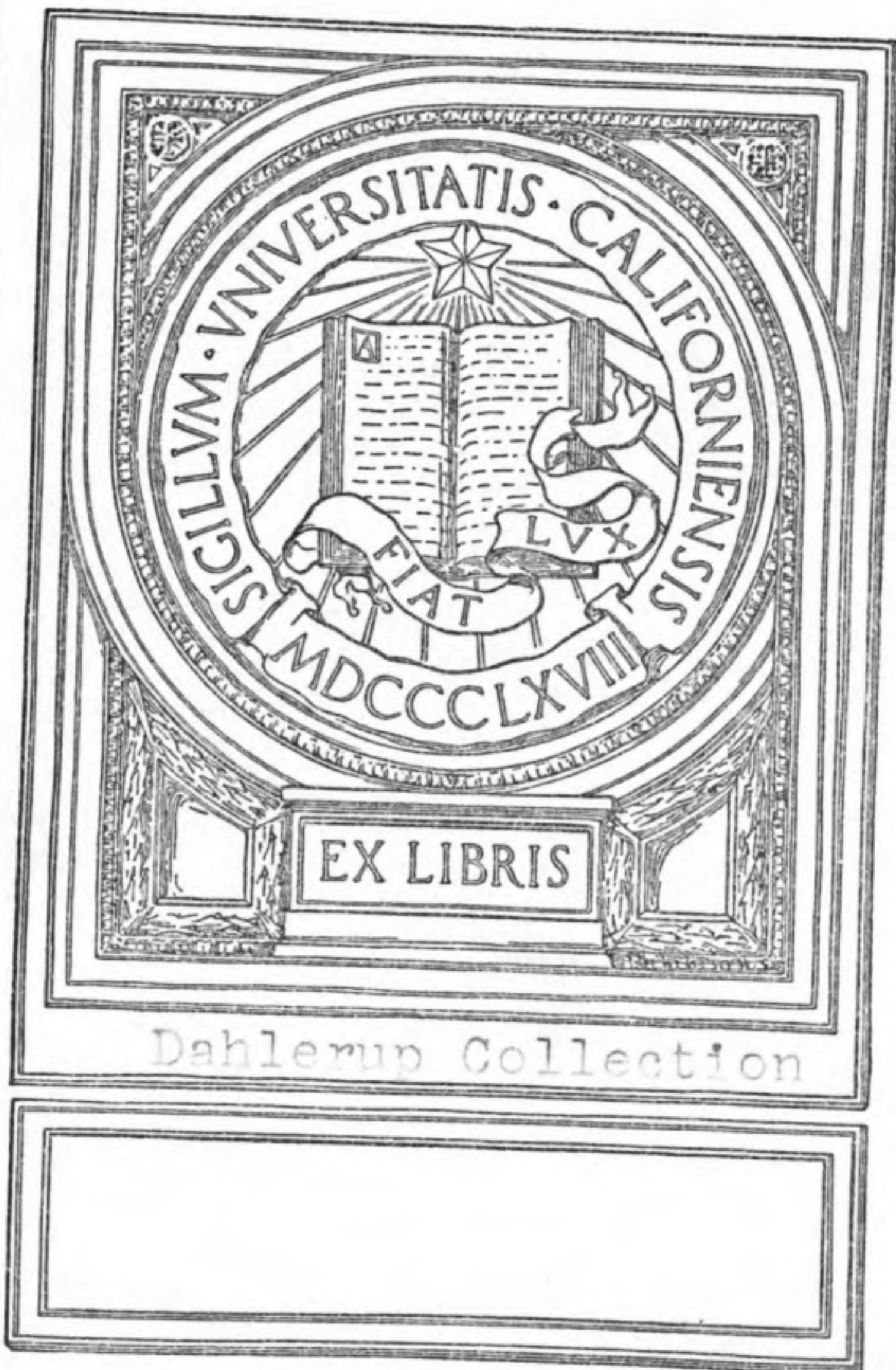

Wim PD
2259
W52

52454

Mr. Jacob K. Verner
Neulig
for.

FORNÍSLENZK
MÁLMYNDALÝSING

EPTIR .

Dr. LUDV. F. A. WIMMER,
HÁSKÓLAKENNARA.

ÞÝTT HEFIR
VALTÝR GUÐMUNDSSON.

REYKJAVÍK.
Á FORLAG KRISTJÁNS Ó. ÞORGRÍMSSONAR.
1885.

PRENTARI: SIGM. GUÐMUNDSSON.

Forníslenzk
málmyndalýsing

eptir

Dr. Ludv. F. A. Wimmer,

háskólakennara.

UNIVERSITY OF
CALIFORNIA

Dýtt hefir

Valtýr Guðmundsson.

Reykjavík.

Á forlag Kristjáns Ó. Þorgrímssonar.

1885.

Reykjavík.

Prentari *Sigm. Guðmundsson*.

1885.

AMERICAN LIBRARY

Dublin City College

Formáli.

Þess hefir opt verið farið á leit við mig, að ég skyldi gefa út hina norrœnu málmyndalýsing mína af nýju, lagaða handa Íslendingum, en önnur störf hafa til þessa gert mér ómögulegt að verða við þessum áskorunum. Seint á næstliðnu ári skoraði einn af lærisveinum mínum fastlega á mig að gera þetta; það var Íslendingrinn *Valtýr Guðmundsson*, sem hefir lagt fyrir sig að stunda norðrlandamál að aðalnámi hér við háskólann; og einmitt um sama leyti leiddu fleiri mér það fyrir sjónir, að lengi hefði verið þörf á slíkri bók á íslenzku. Ég áleit því að ég gæti ekki lengr skorazt undan því að verða við þessum tilmælum. Eptir að við höfðum nokkrum sinnum roett þetta mál fram og aptr, þýddi hr. Valtýr bókina, eptir því sem ég lagði fyrir. Hefir hann, samkvæmt fyrirmælum mínum, lagt hina síðustu dönsku útgáfu („Oldnordisk formlære“, Kbh. 1882) til grundvallar, og svo bætt alstaðar athugasemdum við viðvikjandi nýja málinu, og hefir hann þar að mestu leyti stuðzt við hina stóru sænsku útgáfu („Fornnordisk formlära“, Lund 1874). Seinna hefi ég, fyrst einn og síðan ásamt hr. Valtý, lesið handritið yfir, og gert þær breytingar, er ég áleit nauðsynlegar. Því miðr hefi ég ekki haft tíma til að athuga ýms smáatriði viðvikjandi ný-íslenzku eins nákvæmlega og ég hefði óskað, og sökum fjarlægðar minnar er mér, sem eðlilegt er, fyrirmunað að lesa prófarkir af bókinni og leggja þannig síðustu hönd á verkið. Eigi að síðr hefi ég trygging

fyrir því, að þetta muni alt verða gert eins viðunanlega og ég get óskað mér, og þá trygging hefi ég í aðstoð þeirri, sem mínir lærðu vinir í Reykjavík, skólastjóri dr. *Jón Þorkelsson* og skólakennari dr. *Björn Magnússon Ólsen*, undir eins hétu mér, þegar það kom til tals að gera alvöru úr því að snúa bókinni á íslenzku. Tjái jeg þeim báðum minar innilegustu þakkir fyrir þá miklu góðvild, sem þeir þannig hafa sýnt mér og starfa mínum.

Eins og eðlilegt er hefir mér verið mikil ánægja að því, að bókin hefir í sínum danska, þýzka og sænska búningi stuðlað til þess að útbreiða þekking á fornmáli Norðrlanda hjá mjög mörgum. Það mundi þó fá mér mestrar gleði og ég mundi telja mér það hin beztu laun fyrir starfa minn, ef bókin gæti einnig nú í sínum íslenzka búningi orðið Íslendingum sjálfum nokkuð til léttis til þess að fá fullkomnari þekking á móðurmáli sínu og hinum sögulega gangi þess. Þeim, sem vilja fá enn nákvæmari og vísindalegri framsetning á þessu, verð ég að vísa á hina sænsku útgáfu af bókinni.

Kaupmannahöfn í maímán. 1885.

Ludv. F. A. Wimmer.

I. Hljóðfræði.

Um bókstafina og framburð þeirra.

1. gr. Bókstafir íslenzkrar tungu eru 35, og eru þeir þessir: **a, á, b, d, ð, e, é (è), f, g, h, i, í, j, k, l, m, n, o, ó, p, r, s, t, u, ú, v, x, y, ý, z, þ, æ, œ, ð, ø.**

Athgr. Í flestum útgáfum er stafrinn **ð** haför til að tákna bæði **ð** og **ø**.

Hljóðstafir.

2. gr. Hljóðstafirnir **a, e, i, o, u, y** og enn fremr **ð** og **ø** voru upprunalega stuttir; langir voru aptr **á, é, í, ó, ú, ý** og enn fremr **æ, œ** og tvíhljóðarnir **ei, ey, au**.

Samkvæmt framburði fornmanna, er ákveðinn verður með því að bera saman framburð hinna nýrri norðrlandamála við hina elztu ritgjörð í Snorra-Eddu um stafrofið og hin elztu íslenzku handrit, hefir íslenzk tunga á sínu elzta stigi haft hljóðstafakerfi það, er hjer skal sýnt, og er því skipað í hið alkunna töfluform, er kent er við Chladni. (Efri stafirnir í röð hverri tákna hin dönsku hljóð, en neðri stafirnir hina íslenzku stafi):

stuttir stafir			langir stafir		
	A			A	
	a			á	
Æ	Ö	Å	Æ	Ö	Å
e	ø	ö	æ	-	ó
E	Ø	O	E	Ø	O
e	ø	o	é	œ	ó
I	Y	U	I	Y	U
i	y	u	í	ý	ú

tvíhljóðar:

ei

ey

au

Bókstafir þeir, er hér voru sýndir, eru þeir, sem vanalega eru brúkaðir í útgáfum norrœna fornrita; en í hinum elztu handritum má finna enn fleiri stafi, sem hafðir eru til þess að greina sundr mismunandi hljóð, og kemr það heim við ritgjörðina í Snorra-Eddu. Þegar greining stafanna verðr sem fullkomnust og nákvæmust, verðr hún á þessa leið:

1) Hið stutta og langa æ-hljóð er táknað með æ, án lengdarmerkis, þegar það er stutt, en með lengdarmerki, þegar það er langt, eða með e og é með lykkju (e, é) til aðgreiningar frá e og é, sem tákna hið stutta og langa e-hljóð.

Athgr. Stafrinn è í stað é er nýr og hefir verið tekinn upp nú á seinni tímum. Það gerði *Rask*.

2) Hið stutta og langa å-hljóð er táknað með æ, án lengdarmerkis, þegar það er stutt, en með lengdarmerki, þegar það er langt, eða með o og ó með lykkju (o, ó) til aðgreiningar frá o og ó, sem tákna hið stutta og langa o-hljóð.

3) Hið stutta og langa ø-hljóð er táknað með ø, án lengdarmerkis þegar það er stutt, en með lengdarmerki þegar það er langt. Ö-hljóðið, sem ávalt er stutt og aldrei langt, er einnig táknað með ø.

4) Af tvíhljóðunum er ei táknað með æi þegar mest nákvæmni er viðhöfð, eða með ei og e-ið með lykkju (ei); ey er táknað með øy, og au með æu eða með ou og o-ið með lykkju (ou). Þó er øy því nær eingöngu norskt, en jafnvel í hinum elztu íslenzku handritum er sökum breytingar á hinum upprunalega framburði optast ritað æy eða ey og varð hið síðarnefnda snemma ofan á. Hinir tveir tvíhljóðarnir eru og opt táknaðir með ei og ou eða au, sem vanalega rennr saman í einn staf og er ritað æ, og kemr þetta fyrir jafnvel í hinum elztu íslenzku handritum.

Þó má finna hljóð þau, er nú voru nefnd, táknuð á enn fleiri vegu í handritunum. Aðalatriðið við hinn forna framburð er því, að til hvers stutts hljóðs (að ö einu undanskildu) hefir svarað langt hljóð, og voru þessi löngu hljóð á hinum elztu tímum greind frá hinum stuttu með lengdarmerki. Til hvernar hljóðraðar svaraði auk þessa einn tvíhljóður, ritaðr tveim stöfum (lausaklofi).

Sá af stöfum þeim, er nú eru hafðir í riti, sem mestum ruglingi veldr, svo að eigi má sjá hinn forna framburð, er ö, sem haft er til þess að tákna hið stutta å-hljóð, og ætti í stað þess í útgáfum fornrita að taka upp hinn gamla staf ʀ. Eigi

að síðr er þó stafnum ö haldið í þessari bók af „praktiskum“ ástæðum, til þess að tákna *å*-hljóðið; aptr er hið rétta ö- og ø-hljóð táknað með *ø* eins og gert er í handritum fornanna.

Það hljóðstafakerfi, sem bæði mætti hafa og ætti að hafa til að sýna hinn mismunandi framburð og uppruna hljóðstafa í fornálinu, verður því á þessa leið:

	a			á	
æ, ę	ø	æ, ę	æ, ę	—	ǣ, ǣ
e	ø	o	é	ó	ó
i	y	u	í	ý	ú
			æi, ęi	øy (ey)	æu, ęu.

3. gr. Sá framburðr hljóðstafanna, er nú var sýndr, tók þó, ęr tímar liðu fram, afarmiklum bręytingum á Íslandi, og eru þær einkum fólgnar í því, að lengdarmerkið, sem tákn-
aði mun á lengd stafanna, er nú haft til þess að tákna breyt-
ing á hljóði þeirra. Samkvæmt núverandi framburði
íslenzku, má skipa hljóðstöfunum í töflu á þessa leið:

	A a æ, ę; á	
Æ e; é ei, ey	Ö ǫ, ø au	Å o
E i, y	Ø u	O ó
I í, ý	Y —	U ú

æ og œ hafa snemma fengið hið sama hljóð á Íslandi, þannig að æ breyttist í œ; það eru að eins hin allra elztu handrit, sem greina þessa stafi.

Sömuleiðis hafa ei og ey, i og y, í og ý og ö og ø runnið saman í framburðinum á Íslandi.

Samhljóðendr.

4. gr. Samhljóðendr íslenzkrar tungu eru þessir:

	dumbstafir	andendr		blístrstafir	nefhljóð	l- og r-hljóð	hálfhljóðar
gómstafir ..	k g	- g	h		n		j
tannstafir .	t d	þ ð		s, z	n	l, r	
varastafir..	p b	f f			m		v

Hér við bætist hinn samsetti stafr **x** = **ks** og **gs**.

5. gr. Hinn núverandi framburður samhljóðanda hefir, gagnstætt því sem átti sér stað með hljóðstafina, í öllu verulegu haldið sér, eins og hann var í fornmálinu. Um hina einstöku stafi skal þessa getið:

1) Á undan *e* (*é*), *ei*, *ey*, *i*, *í*, *y*, *ý*, *æ*, *œ* og *ø* (en ekki *ö*) eru **k** og **g** borin fram sem *kj* og *gj*: *kenna*, *gæra* eða *gera*. Enn yngri er sá framburður, að bera **gj** og **gi** á eptir hljóðstaf fram sem *j* (*jj*) og *ji* (*jji*): *vígja*, *bogi*, *degi*, frb. *víja*, *bojji*, *deiji*.

g er hart í framburði í upphafi orða og eptir samhljóðanda, en lint eptir hljóðstaf: *góðr*, *sorg*, *ungr*; *dagr*. Nú er **g** þó hart í framburði eptir hljóðstaf, er **n**, **l** eða **ð** fer á eptir: *logn*, *sigla*, *sagði*. — **gg** er ávalt hart: *egg*.

2) **þ** stendr að eins í framhljóði og **ð** að eins í aptrhljóði og verður eigi tvöfaldað. Í núverandi máli er *d* haft í upphafi orða, tvöföldun og eptir *l*, *m* og *n*; aptr stendr *ð* eptir hljóðstafi og eptir *f*, *g* og *r*. Fyr á tímum var þó *ð* opt einnig brúkað, þótt öðruvísi væri ástatt, þar sem haft er *d* og *t* í hinu yngra máli (sbr. 84. gr.).

3) *p* er borið fram eins og *f* á undan *t*: *skapt, eptir*.

f er í upphafi orða og í stafsamfellunum *fk, ft, fs* og (í samsetningum) *ff* eptir hljóðstaf borið fram sem *f* í dönsku: *faðir, rífla, þýft, þýfska, haft, affall*. Í miðju orða er það borið fram sem *b* á undan *n, l* og *ð*: *nafn, tafl, lifði* frb. *nabn, tabl, libði*. Annars er það borið fram eins og *v*: *líf, lifa, hafa, höfuð* frb. *lív, liva, hava, hövuð*.

4) *s* og *z* eru bæði borin fram sem *s*.

5) *v* var í fornmálinu hálfhljóður, en nú er það *vara-andandi*, og hefir það í vissum samböndum snemma breyttzt á þá leið. Í fornum handritum er oft ritað *f* í stað *v* (*æfi, snjófar* = *ævi, snjóvar*).

6) Þess ber enn fremr að geta að *ll* og *rl* er borið fram sem *ddl* (*falla, jarl*). Sömuleiðis er *rn* og *nn*, er tvíhljóður eða hljóðstafr með lengdarkerki fer á undan, borið fram sem *ddn* (*barn steinn*). Þó heldr *nn* sínum upprunalega framburði í eignarforöfnunum *mínn, þínn, sínn*, og í þeim orðum styttist í snemma í *i*; enn fremr heldr og *nn* sínum upprunalega framburði sem hluti af greininum: *ánni*.

7) Þegar tvöfaldr samhljóðandi fer á undan þriðja samhljóðanda, verður framburðinn hinn sami og hann væri einfaldr (*manns*, ef. af *maðr* hefir sama hljóð í framburði sem *mans*, ef. af *man* (þræll); *felldr* frb. sem *feldr* — ekki *fedldr*). Þó heldr tvöfaldr samhljóðandi framburði sínum á undan *r* og hálfhljóðunum *j, v* (*allr* frb. *addlur*). Fyrir því er vanalega ritaðr einfaldr samhljóðandi á undan *t* sem hvorugkynsendingu og á undan þátíðarendingu hinna veikna sagna (*alt f. allt*, hvk. af *allr*; *felda, felldr* f. *fellda, felldr*, þátíð og hlutto. fort. af *fella*).

6. gr. *Lengd hljóðstafa*. Nú getr sérhver hljóðstafr verið bæði stuttr og langr, en slíkt er gagnstætt hinum forna framburði. Langir eru hljóðstafirnir í áherzlusamstöfum, er enda á hljóðstaf, einn einfaldan samhljóðanda eða fleiri einfalda (ekki tvöfaldaða) samhljóðendr, sé hinn næstfyrsti þeirra *r* (*kné, ek, höf-uð, vil, akr, akrar*); ávalt annars (á undan tvöföldum samhljóðanda og samfellum samhljóðanda eru hljóðstafirnir stuttir

(*egg, höfði, vilja, vildi*). Þegar talað er um langar og stuttar samstöfur í þessari bók hér á eftir, verður að skilja þetta á annan veg. Hér eru þær samstöfur kallaðar langar, er hafa einhvern af hljóðstöfum þeim, er upprunalega voru langir (2. gr. upph.), tvíhljóð (*ei, ey, au*) eða tvo samhljóðendr eptir hljóðstafinn; stuttar kallast aptr þær samstöfur, er hafa hljóðstaf, er upprunalega hefir verið stuttr, og einfaldan samhljóðanda eptir hljóðstafinn.

7. gr. Áherzla samstafna. Aðaláherzlan liggr ætíð á fyrstu samstöfu. Í samsettum orðum liggr aðaláherzlan á fyrstu samstöfu en aukaáherzlan á fyrstu samstöfu seinni hlutans.

8. gr. Í skiptingu samstafna teljast allir þeir samhljóðendr, er fara eptir hljóðstaf, til hinnar undanfarandi samstöfu (*höfð-ing-i, svar-að-i*). Samsettum orðum er eins og eðlilegt er skipt eptir frumhlutum samsetningarinnar.

Hljóðbreytingar.

Hljóðstafir.

9. gr. Hljóðskipti kallast hljóðbreyting sú, er einkum kemr fram í hinni sterku beygingu sagnanna (sbr. 75. gr.), t. d.: *fara, för; binda, batt, bundinn; bíta, beit, bitinn; bera, bar, bárum, borinn*.

10. gr. Hljóðvarp er mjög títt í íslenzku, og hefir mikla þýðing fyrir málið. Svo kallast áhrif þau, sem hljóðstafirnir *i* og *u* eða hálfhljóðarnir *j* og *v* hafa á undanfarandi hljóðstaf, þannig að sá hljóðstafr nálgast *i* (*j*) og *u* (*v*) að hljóði. Í íslenzku er hljóðvarpið tvenns konar, eptir því, hver sá stafr er, sem veldr því, nefnilega *u*-hljóðvarpið, sem *u* og *v* veldr, og *i*-hljóðvarpið, sem *i* og *j* veldr. *u*-hljóðvarpið er einkennilegt fyrir íslenzku og önnur norðrlandamál, en *i*-hljóðvarpið kemr einnig fyrir í öðrum málum í málaflokki þeim, er íslenzka telst til (þýzku, ensku).

11. gr. a) *u*-hljóðvarp er það, er *u* eða *v*, sem annaðhvort enn finnst í endingunni eða hefir átt þar heima á eldra stigi málsins, breytir *a* í rôtarsamstöfunni í *ö*, t. d. *dagr*, þgf. flt. *dögum*; *félagi*, þgf. flt. *félögum*; *gata*, nf. flt. *götur*; *söðull*; *taka*, *tökum*. Stundum kemr stafr sá, er hljóðvarpinu veldr, að eins fram í einstökum myndum orðsins, og eigi allsjaldan er hann úr feldr, en áhrif þau, er hann eitt sinn hafði á orðið, haldast samt, t. d. *köttr*, þf. flt. *köttu*; *ör*, ef. *örvar* (sbr. e. *arrow*); *söngur*, nf. flt. *söngvar*; *sök*, *skömm* (f. **sökku*, **skömmu*); *land*, nf. flt. *lönd* (f. **löndu*).

b) Sé *a* það, sem breytist, ekki í rôtarsamstöfu, heldr í beygingar- eða afleiðsluendingu, þá breytist það með *u*-hljóðvarpi (ekki í *ö*, heldr) í *u*, t. d. *herað*, nf. flt. *heruð* (f. **heruðu*), þgf. flt. *heruðum*; *dómari*, þgf. flt. *dómurum*; *leita*, *leituðum*. Þetta *u* breytir aptr *a* í rôtarsamstöfunni í *ö*, t. d.: *annarr*, nf. kvk. *önnur*; *kalla*, *kölluðum* (hlutto. nút. sem endast á *-andi*, hefir *-öndum* en ekki *-undum* í þgf. flt., 46. gr. a, 1.).

Athgr. Í nokkrum orðum má finna bæði *u* og *ö* í beygingar- og afleiðsluendingum, og er hið síðar talda nú algengt í daglegu tali (*óðal*, flt. *óðul* og *óðöl*; *vesall*, nf. kvk. eint. og hvk. flt. *vesul* og *vesöl*).

c) Á hinum elztu tímum olli og *u* því hljóðvarpi, að *á* breyttist í *ó*, en *á* bar það þó síðar ofrliði og útrýmdi því. Þó hélzt *ó*-hljóðið jafnhliða í orðunum *nótt* og *nátt*, *ambótt* og *ambátt*; sömuleiðis í *ól* og *ál*, *spónn* og *spánn*. Nú eru að eins brúkaðar myndirnar *nótt*, *ól*, *spónn*.

d) Þegar *v* fer á eptir hljóðstöfunum *e* og *i*, hefir það þau áhrif, að þeir breytast í *ø* (en ekki í *ö*) og *y*, t. d.: *sökkva* af **sekkva* (**sinkva*); *nøkkverr* = *nekkverr* (65. gr. a, 3); *syngva* (seinna *syngja*) af **singva*.

12. gr. *i*-hljóðvarpið er miklu fjölbreytilegra en *u*-hljóðvarpið, af því að þeir hljóðstafir eru miklu fleiri, er því hljóðvarpi taka. *i*-hljóðvarp er það, er i eða *j*, sem annaðhvort enn finnst í endingunni eða hefir átt þar heima á eldra stigi málsins, hefir þau áhrif á undanfarandi hljóðstaf, að

a breytist í *e*

á — *æ*

o breytist í *y* (sj. *ø*, *e*)

ó — *œ*

u	breytist í y	ú	breytist í ý
jo	} — y	jó	} — ý
ju		jú	
		au	— ey.

Dæmi: a — e: *tamr* — *temja*; *ben*, ef. *benjar*; *fagr* — mst. og yst. *fegri*, *fegrstr.* á — æ: *áss* — nf. flt. *æsir*. o — y: *sonr* — nf. flt. *synir*. Stundum breytist o með hljóðvarpi í ø (e): *koma* — *køm* (*kem*); *hnot* — nf. flt. *hnøtr* (*hnetr*). ó — œ: *bót* — nf. flt. *bætr*, *bæta*; *stórr* — mst. og yst. *stærri*, *stærstr.* u — y: *fullr* — *fylla*; *ungr* — mst. yst. *yngr*, *yngrstr.* jo, ju — y: *hjoggum*, *hjuggum* — *hyggi*. ú — ý: *mús* — nf. flt. *mýss*; *hús* — *hýsa*. jó, jú — ý: *skjóta* — *skýtt*; *krjúpa* — *krýp*. au — ey: *lauss* — *leysa*; *hlaupa* — *hleyp*.

Athgr. 1. Eins og sjá má af dæmum þeim, er nú voru tilfærð, kemr i-hljóðvarpið mjög oft fyrir, þótt i það eða j, sem því hefir valdið, sé ekki framar til í orðinu. Hins vegar kemur i oft fyrir í endingum í íslenzku, sem engu hljóðvarpi veldr (*hani*, *stóli*, þgf. af *stóll*, *bundinn*, ekki *heni*, *stæli*, *byndinn*); þetta kemr af því að þetta i er ekki upprunalegt, en er síðar inn komið í staðinn fyrir ø, sem áður hefir verið í endingunni. Þó eru þess stöku sinnum dæmi, að i veldr eigi hljóðvarpi, þótt það sé upprunalegt (*staðr* hefir í nf. flt. *staðir*, en ekki *steðir*).

Athgr. 2. Oft hefir r það, er upprunalega hefir verið „*lint*“ s (z), sömu áhrif á undanfarandi hljóðstaf sem upprunalegt i eða j, t. d. a — e: *glar* (fornd. *glar*); *ker* (d. *kar*, got. *kas*), á — æ: *lær* (d. *lār*), *tvær*, *þær* (af *sá* sbr. got. *þōs*); o — ø: *kørin* (af *kjósa*), *ør-*, neitandi forskeyti (*ørviti* o. s. frv., got. *uz-*); ú — ý: *kýr* (þf. *kú*); *sýr* (þf. *sú*, lat. *sus*); *jū* — ý: *dýr* (fornsæ. og fornd. *diur*, got. *dīus*); au — ey: *eyra* (got. *auso*).

Athgr. 3. Stundum getr k og g breytt undanfarandi a í e: *taka*, hlutto. fort. *tekinn* (d. *tagen*), *draga*, hlutto. fort. *dreginn* (d. *dragen*).

13. gr. Þegar svo stendr á, að a ætti að taka bæði u- og i-hljóðvarpi (þ. e. þegar eptir það fer, eða á eldra stigi málsins hefir farið, annaðhvort vi eða vj), breytist það í ø (ekki í ö), t. d. *sökkva*, þát. *sækta* af **sakkvja* (**sankvja*); *höggva* (af **haggva*), nút. *höggr* (af **haggvir*); *œx* (sbr. got. *aqizi* ǝ: *akvizi*); *gøra*, eldra *gørva* (af **garvjan*).

14. gr. Klofning kallast sú hljóðbreyting, er uppruna-

legt **e** (**i**) breytist í **ja**, eða, þegar *u*-hljóðvarp á sér stað, í **jö**. Þessi hljóðbreyting verður vanalega á undan *r* og *l* með eptirfarandi samhljóðanda: *bjarga* (sbr. þ. *bergen*), *fjörðr*, ef. *fjarðar* (sbr. e. *firth*); *gjalda* (sbr. þ. *gelten*); *skjöldr*, ef. *skjaldar* (sbr. þ. *schild*). Klofning verður og, þótt öðruvísi sé á statt, en þó er það sjaldnar: *gjöf*, ef. *gjafar* (en *gefa*). Stundum eru tvær myndir af hinu sama orði alveg jafnhliða, önnur með klofningu, hin án hennar: *bjarg* og *berg*, *fjall* og *fell*, *spjall* og *spell*, *gjalla* og *gella*.—Klofning verður aldrei, er *v* fer á undan: *verða*, *svella* (bóligna), sbr. þ. *werden*, *schwellen*; hún verður og eigi í þeim myndum orða, er annars taka *i*-hljóðvarpi (*fjörðr*, *skjöldr*, þgf. *firði*, *skildi*, nf. flt. *firðir*, *skildir*; *bjarga*, *gjalda*, nút. *berg*, *geld*).

15. gr. Hljóðstafslenging. a) Hljóðstafir lengjast til uppbótar fyrir úrfelda samhljóðendr: *gás* (sbr. þ. *gans*); *lá* (f. **lag* af *liggja*), *þá* (f. **þag* af *þiggja*), *brá* (f. **bragð* af *bregða*; *í* (fors.; sbr. gr. *ἐν*, þ., e., lat. *in*). Í endingu einsatkvæðisorða lengjast hljóðstafirnir ávalt, þótt enginn samhljóðandi hafi fallið aptan af orðinu: *sá* visiforn.

b) Sömuleiðis lengist hljóðstafr á undan **tt**, þegar þau eru fram komin á þann hátt, að undanfarandi gómstafr hefir tilíkt *t*: *átta*, *nátt* eða *nótt*, *réttr*, *dóttir* (sbr. þ. *acht*, *nacht*, *recht*, *tochter*).

c) Á undan *lk*, *lg*, *lp*, *lf* og *lm* hefir **a**, **o** og **u** töluvert snemma breytzt í **á**, **ó**, **ú** (*fólk*, *hjálpa*, *úlfr*, *hjálmr* o. s. frv.). Sömuleiðis *háls* og *skáld*. Þó breytist rótarstafr þessara orða í **e** og **y**, er þau taka *i*-hljóðvarpi, eins og rótarstafrinn væri **a**, **o** eða **u** (*kálfr* — *kelfa*, *tólf* — *tylft*). Hins vegar breytist **á** ekki í **ö**, þótt **u** fari á eptir (*hjálmr* — þgf. flt. *hjálrum*, en ekki *hjölrum*).

Athgr. Í núverandi máli verða enn fleiri hljóðlengingar, sem ekki finnast í fornmálinu, og skal hér getið þessara: a) Á undan **ng** og **nk** breytist: **a** í **á** (*láng* f. *langr*); **i** — **í** (*þing* f. *þing*); **u** — **ú** (*úngr*, *múnkr* f. *ungr*, *munkr*); **y** — **ý** (*lýng* f. *lyng*); **e** — **eí** (*leingi* f. *lengi*); **ö** — **au** (*laung*, *haunk* f. *löng*, *hönk*). — Þessi hljóðlenging er sjaldan sýnd í ritmáli, en er algeng í daglegu tali víðast hvar á landinu. — Eldri er hljóðlengingin í *kóngr*, með því að það er samandregin mynd í staðinn fyrir *konungr*. — b) Á undan **g** breytast opt, einkum þegar *i* eða *j* fer á eptir:

a — **æ** (*bæji, hæji* f. *bagi, hagi*); **i** — **í** (*hnáji, kljá* f. *hnigi, kligja*); **y** — **ý** (*lýji* f. *lygi*); **e** — **ei** (*deiji, seiya* f. *degi, segja*); **ö** — **au** (*saujin, draujin* f. *sögin, drögin*). Þessi lenging er heldr ekki sýnd í ritmáli. — **c)** Í þát. nokkurra sagna (81. gr.) breytist: **e** — **é** (*fékk, féll, gékk, hékk, hélt* f. *fekk, fell, gekk, hekk, helt*); **ø** (**e**) — **é** (*néri, snéri, gréri, réri* f. *gnæra, snæra, græra, ræra* eða *gnæra* o. s. frv., sbr. 94. gr. a). — Einstöku sinnum hefir hljóðlenging orðið, þótt öðruvís sé á statt t. d. *Árni* f. *Arni*.

16. gr. Styttling hljóðstafa. Hljóðstafir styttast opt í íslenzku í einkvæðum orðum, er þau mynda fyrri hluta samsettra orða (t. d. *Þorsteinn* og önnur þau nöfn, er samsett eru með nafninu *Þórr*, ef seinni hlutinn byrjar ekki með hljóðstaf eða *h*: *Þóróddr, Þórhildr*; þó fylgir *Þórdís* ekki þessari reglu). — Sú styttling að **ei** breytist í **e** er í sumum orðum mjög gömul (*engi, ekki* f. **einn-gi, *eitt-ki*). Allgömul er og sú breyting að **í** breytist í **i** á undan **nn** og **tt** í eignarfornöfnunum: *mínn, þínn, sínn*, þótt *í* sé haldið fyrir framan einfalt *n*. — Gömul er og styttlingin á **ó** í *gott* (hvk. af *góðr*) f. *gótt; utan, utar* (f. *útan, útar*; sbr. *út, úti*), *ytri, yztr* (f. *ýtri, ýztr*); *honum* og *hon* f. *hánun* (*hónun*), *hón*.

Athgr. Í núverandi máli styttast hljóðstafir opt sökum stöðu sinnar (við „position“) einkum á undan tvöföldum samhljóðanda (*drottinn* f. *dróttinn, litlir* o. s. frv. af *lítill*). Af öðrum hljóðstyttlingum í núverandi máli má helst telja breytinguna á *vá* (*vó*) í *vo*: *vo, voð, von, vopn, vorkunn, þvottr* o. s. frv. (f. *vá, váð, ván, vápn, várkunn, þváttr* o. s. frv.)

17. gr. Úrfelling hljóðstafa. Þegar talað var um *u*- og *i*-hljóðvarpið hér að framan, voru tilfærð nokkur dæmi til þess, að það *u* eða *i*, sem valdið hefði hljóðvarpinu, hefði síðar niðr fallið. Auk þess sem þar er getið falla hljóðstafir úr sem hér segir:

a) Í afleiðsluendingum þeim, sem enda á **l**, **n**, **r** með undanfarandi hljóðstaf, er sá hljóðstafr vanalega niðr feldr á undan þeim beygingarendingum, sem byrja á hljóðstaf: *gamall*, nf. flt. í **kk**. *gamlir*; *aptann*, þgf. *aptni*; *jötunn*, nf. flt. *jötnar*; *hamarr*, þgf. *hamri*; *auðigr*, nf. flt. í **kk**. *auðgir*. Sömuleiðis *höfuð*, þgf. *höfði*.

b) Stuttir hljóðstafr fellr niðr eptir langan, einkum **a** eptir

á; u eptir á, ó og ú; i eptir é, t. d.: *blár*, þf. eint. í kk. *blán* (f. *bláan), þgf. eint. í kk. *blám* (f. *bláum); *kló*, þgf. flt. *klóm* (f. *klóum); *bú*, þgf. flt. *búm* (eða *búum*); *sénn* (f. *séinn); *lé* (f. *léi, nú *ljár*).

Athgr. Í hinum yngri handritum er og stuttum hljóðstöfum opt haldið eptir hina löngu. Í núverandi máli er þeim vanalega haldið (*bláan*, *bláum* o. s. frv.). Í einstökum orðum er þó að eins brúkuð samandregna myndin: *kúm*, *klóm*, *ám* (af *kýr*, *kló*, *ær* og *á*, — hins vegar *áum* af *áir*).

18. gr. Hljóðstafsinnskot. Þegar *r* stendr í niðr-lagi orða eptir einhvern annan samhljóðanda en *r*, er í núverandi máli skotið *u* inn á milli *r*-sins og hins undanfarandi samhljóðanda: *hestur*, *maður*, *akur* o. s. frv. í stað hinna eldri mynda: *hestr*, *maðr*, *akr* o. s. frv. (hins vegar *stór* fyrir *eldra stórr*).

19. gr. *éa* og *éu* breytist í *já* nema þegar *v* fer á undan (sbr. 14. gr. niðrl.): *fé*, ef. *fjár* (f. *féar*, sem finna má í fornum kvæðum), þgf. flt. *fjám* (f. *féum); *lé* þf. *ljá* (f. *léa); *sjá* (f. *sēa* í fornum kvæðum), flt. í nút. *sjám* (f. *séum). Hins vegar hefir *vé* (= helgidómr) í þgf. og ef. flt. *véum*, *véa*.

Athgr. Í sagnorðum er í nýja málinu skotið *u* inn í endinguna eptir *já*, t. d. *sjáum*, *tjáum* f. *sjám*, *tjám* (sbr. 17. gr. b. athgr.).

20. gr. Aðrar hljóðbreytingar. Í hinum fornu handritum eru margar aðrar breytingar, og eru þær einkum í því fólgnar, að ýmsir stafir skiptast á, t. d.: *i* og *e* (*landi* og *lande*); *u* og *o* (*sænr* og *sonr*, *tungur* og *tungor*); *ú* og *ó* (*ú*- og *ó*-, neitandi forskeyti, *úr* og *ór*, *búandi* og *bóandi*); *y* og *ø* (*syni* og *søni*); *y* og *æ* (*flýja* og *flæja*); *y* og *i* (*fyrir* og *firir*, *þykkja* og *þikkja*).

Samhljóðendr.

21. gr. Tillíking.

a) Undanfarandi samhljóðandi tillíkist eptirfarandi samhljóðanda:

1. *ðt* breytist í áherzluatkvæði eptir hljóðstaf í *tt*: *bráðr*

hvk. *brátt* (f. **bráðt*); *gláðr*, hvk. *glatt*; eptir samhljóðanda og í endingu fleirkvæðra orða í t: *segja*, hlutto. fort. hvk. *sagt* (f. **sagðt*); *kalla*, hlutto. fort. hvk. *kallat* (f. **kallaðt*).

ddt breytist eptir hljóðstaf í **tt**: *ræða*, hlutto. fort. í hvk. *rætt* (f. **ræddt*); **dt** eptir samhljóðanda breytist í t: *blindr*, hvk. *blint* (f. *blindt*).

2. **nt**, **nnt** breytist stundum í **tt** í áherzluatkvæði: *vöttr* = d. *vante*; *hitt* f. **hint*; *mítt* (*mitt*), *þítt* (*þitt*), *sítt* (*sitt*); *sannr*, hvk. *satt* (f. **sannt*). Í endasamstöfunni *-int* breytist **nt** í t: *gefinn*, hvk. *gefit* (f. **gefint*). Sömuleiðis er hvorugkyn af greininum (*h*)it (en ekki (*h*)int).

3. **nk** breytist í **kk**: *drekka* (sbr. þ. *trinken*); *ekkja*, *bekkr* (= d. *enke*, *bänk*). Þó helzt *nk* í *hönk*, *hanki*.

4. Auk þessa verða þessar tillíkingar í einstökum orðum: (t)tk — **kk**: *ekki* (f. *et(t)-ki* úr **eitt-gi*); **mp** — **pp**: *svöppr* (d. *svamp*); *stappa* og *stampa*; *kappi* og *kempa*; **mb** — **bb**: *klumba* og *klubba*; **ðl** — **ll**: *brullaup* (f. *brúðhlaup*), *friðla* og *frilla*, *Hrolleifr* (f. *Hróðleifr*), *miðlum* og *millum*; **rl** — **ll**: *jarl* og *jall*, *karl* og *kall*, *Þorlákr* og *Pollákr*; **rs** — **ss**: *fors* og *foss*, *vers* og *vess*.

Athgr. Í núverandi máli verða enn fleiri tillíkingar í daglegu tali, t. d. *abragð* (f. *afbragð*), *obboð* (f. *ofboð*) o. s. frv.

b) Eptirfarandi samhljóðandi tillíkist undanfarandi samhljóðanda:

nr og **lr** breytist eptir langa hljóðstafi og í afleiðsluendingum, og *stundum* endranær, í **nn** og **ll**: *steinn* (f. **steinr*); *vænn*, ef. flt. *vænna* (f. **vænr*, **vænra*); *stóll* (f. **stólr*), *heill*, ef. flt. *heilla* (f. **heilr*, **heilra*); *aptann* (f. **aptanr*), *lykill* (f. **lyk-íl*r). Sömuleiðis *hann* og *vill*. Hins vegar verðr tillíkingin ekki í *sonr*, *dalr* o. s. frv., því að þar er ratarstafrinn stuttr.

sr breytist í **ss** í niðrlagi orða og opt í miðju þeirra: *íss* (f. **ísr*); *less* (f. **lesr*); *lauss* (f. **lausr*), ef. flt. *laussa* eða (seinna) *lausra*.

22. gr. Af öðrum breytingum samhljóðanda skal þessara getið:

1. Eptir t og s breytist g í k: *hvatki* (f. **hvat-gi*); *engi*,

ef. *enskis* (f. **ensgis*). *k* helzt og vanalega, þótt *t* og *s* sé niðr felt: *hvárki* = *hvártki*; *enkis* = *enskis*.

2. *nnr* breytist stundum í *ðr*: *maðr* (f. *mannr*, sem finna má í fornkvæðum), *annarr*, nf. í flt. í kk. *aðrir* (f. **annrir*).

23. gr. Tvöföldun samhljóðanda. Enginn samhljóðandi getr tvöfaldast eptir annan samhljóðanda, t. d.: *hrista*, hlutto. fort. í kk. *hristr* (f. **hrist-tr*); *senda*, þát. *senda* (f. **send-da*); *fingr*, *vetr* (f. **fingr-r*, **vetr-r*); *háls*, ef. *háls* (f. **háls-s*). Hinn sami samhljóðandi getr því ekki heldr staðið þrysvar eða optar í röð, t. d.: *hitta*, hlutto. fort. í kk. *hittr*, kvk. *hitt*, hvk. *hitt* (f. **hitt-tr*, **hitt-t*, **hitt-tt*); *kurr* (f. **kurr-r*); *sess*, ef. *sess* (f. **sess-s*).

Athgr. 1. *t* tvöfaldast opt í niðrlagi orða eptir langan hljóðstaf: *grár*, hvk. *grátt*, bjó, bjótt; þótt (f. þót úr þóat). *r* og *s* geta og stundum tvöfaldast sem beygingarendingar eptir langa hljóðstafi, t. d.: *grárr*, *grárri*, *gráss* = *grár*, *grári*, *grás* (*s* einnig eptir stutta hljóðstafi: *hirðiss* = *hirðis*).

Athgr. 2. Nú tvöfaldast *r* og *s* vanalega í vissum föllum nafnorða, lýsingarorða og fornafna (sjá beygingarfr.).

24. gr. Úrfelling samhljóðanda. Þess hefir verið getið og til þess færð nokkur dæmi, að hálfhljóðarnir *v* og *j* eru opt niðr feldir í beygingunni, en hljóðvarp það, er þeir hafa valdið, sýnir, að þeir hafa verið í orðinu (sjá 11.—13. gr.). Önnur dæmi, er sýni úrfelling samhljóðanda, má finna í 15. og 23. gr. Auk þessa skal þessara úrfellinga getið:

a) *r* fellr niðr 1) í nf. og þf. í hvk. og þf. í kk. í eint. af *annarr*: *annat*, *annan* (f. **annart*, **annarn*); 2) í 2. og 3. pers. eint. fyrir framan sigmyndarendinguna *-sk*: (*þú*, *hann*) *snýsk* af *snúa* (f. **snýr-sk*); 3) í niðrlagi orða eftir *ss* og eptir einfalt *s*, *l*, og *n* með undanfarandi samhljóðanda: *sess* (f. **sessr*), *hvass* (f. **hvassr*); *háls* (f. **hálsr*), *lax* (f. **laxr*), *vex* (f. **vexr*); *fugl* (f. **fuglr*); *hrafñ* (f. **hrafnr*). Samkvæmt 23. gr. hlýtr það einnig að falla niðr á eptir *r* með undanfarandi samhljóðanda: *akr* (f. **akr-r*). Aptr er *r* haldið eptir *ll* og *nn*: *hallr*, *allr*, *fellr*, *munnr*.

Athgr. Stundum fellr *r* niðr eptir *n* með undanfarandi hljóðstaf: *son*, *vin*, *mun*, *Hákon* (f. *sonr*, *vinr*, *munr*, **Hákonr*).

b) *g* fellr vanalega niðr í enda hinna sterku sagna í þátið, þannig að *-ag* og *-óg* breytist í *-á* (sbr. 15. gr. a.) og *-ó*, og *-aug* og *-eig* getr breytzt í *-ó* og *-é* (sjá 77.—80. gr.).

Athgr. Í upphafi orða fellr *g* snemma niðr á undan *l* í *líkr* (f. *glíkr*); enn fremr opt á undan *n*: *nógr*, *neisti*, *nauða* (f. *gnógr*, *gneisti*, *gnauða*).

c) *v* fellr niðr í niðrlagi orða, og þegar það stendr milli tveggja samhljóðanda, og vanalega á undan *o*, *ó*, *u*, *y* og *æ*: *söngr*, þf. *söng* (f. **söngvr*, **söngv*, en þgf. *söngvi*); þgf. flt. *söngum*; *völva*, ef. *völu*; *verða*, þát. *varð*, flt. *urðu*, viðtengh. *yrða*, hlutto. fort. *orðinn*; *vaða*, þát. *óð*, viðtengh. *æða*; *v* er þó haldið eptir langan hljóðstaf á undan *u*: *sær*, þgf. flt. *særum*.

Athgr. Þessi regla gildir einnig vanalega nú (þó helzt *v* nú einnig opt á undan *o*, *ó*, *u*, *y* og *æ*, t. d.: *söngvum*, *vóð*, *væði*, (*vér*) *höggvum*, *völvu* o. s. frv.). Nú fellr og *v* stundum niðr, þar sem það hélzt í fornmálinu: *þí*, *so*, *sona* (f. *því*, *svá*, *svána*, sbr. 26. gr.).

d) *j* fellr niðr á undan *i*: *temið*, *vili* (f. **temjið*, **vilji*). Í miðju orðs fellr *j* og niðr á undan *a* og *u*, þegar rötarsamstafan er *löng*, en sé hún *stutt*, er því haldið. Í niðrlagi orða á hið gagnstæða sér stað; þar fellr *j* niðr, þegar rötarsamstafan er *stutt*, en er haldið, þegar hún er *löng*, og breytist þá í *i*: *dæma*, *dæmi*, *dænum*, en *temja*, *tem*, *temjum*. Þau orð, er hafa langa rötarsamstöfu, sem endar á *k* eða *g*, halda þó *j* á undan *a* og *u* (*vígja*), og með þau orð, er hafa langa rötarsamstöfu, er endar á hljóðstaf, er farið eins og þau orð, er hafa stutta rötarsamstöfu (*dýja* = *skekja*).

Athgr. Nú helzt *j* á undan *i* eptir stutta rötarsamstöfu (*temjið*, *vilji*).

e) *h* fellr opt niðr í byrjun síðari hluta samsettra orða: *frjáls* (f. **fríhals*), *ør(h)æfi*, *afr(h)endr*, *lík(h)amr*, *ein(h)arðr*, *varð(h)ald*, *Ill(h)ugi*.

f) Þegar þrem eða fleiri samhljóðöndum lendir saman í niðrlagi samstöfu, er opt sá eða einhver þeirra, sem í miðið eru (sjaldan hinn fyrsti), úr feldr í framburðinum: *Íslans* f. *Íslands*, *danst* f. *danskt*, *hess* f. *hests*, *fyrstr* f. *fyrstr*, *þoskr* f. *þorskr* o. s. frv. Þar sem *r* og *t* sökum úrfellingar samhljóðanda lendir saman við eptirfarandi *s*, tillikjast þeir því og verðr úr *ss*: *bass* f. *bar(n)s*, *Bjöss* f. *Björ(n)s*, *vass* f. *vat(n)s*, *boss* f. *bot(n)s*.

25. gr. Aðrar breytingar samhljóðanda.

1. **s** breytist í **r**: *vera* og (eldra) *vesa* (77. gr.), *er* og *es* (63. gr.).

2. **fn** og **mn** skiptast á: *jafn* og *jamn*, *safna* og *samna*, *sofna* og *somna*; *jafn-* og *jam-* í samsetningum.

3. **v** breytist í **j**: *syngja*, *byggja* (f. *syngva*, *byggva*) o. s. frv.

4. Margar breytingar, sem sjaldan eða aldrei finnast í hinum beztu handritum, eru algengar í nýja málinu; þannig breytist: **t** — **ð** í niðrlagi orða: *við*, (*þ*)*ið*, *lítið*, (*h*)*ið* (f. *vit* o. s. frv.); **k** — **g**: *ég*, *mjög*, *mið*, *þig*, *sig* (f. *ek*, *mjök* o. s. frv.); **kn** — **hn**: *hnútr*, *hnífr*, *hné*, *hnappur* (f. *knútr*, *knífr* o. s. frv.); **fn** — **hn**: *hnjóskr*, *hnykr* (f. *fnjóskr*, *fnýkr*); **hv** — **kv** (*viða*): *kvur*, *kvurt* (f. *hverr* og *hvárr*, *hvert* og *hvort*); **r** — **ð**: *freðinn*, *áfreðar* (f. *frérinn* o. s. frv.)

Athgr. Innskot samhljóðanda. Fyrir kemr það í núverandi máli, að samhljóðanda, sem ekki finnst í fornmálinu, er skotið inn í orð eða hann er skeyttur aptan við þau, t. d.: *s(k)jaldan*, *þau(g)*, *þetta(ð)*, *gjarna(n)*, *þenna(n)*.

26. gr. Samdráttur. **v** og eptirfarandi hljóðstafr dragast opt saman, svo að úr þeim verður einfaldr hljóðstafr: **va** — **o**: *kvam* og *kom*; **ve** — **o** og **u**: *koma* (f. **kvema*). *kona* (f. **kvena*); *dagverður* og *dögurður*, *öndvegi* og *öndugi*; **vá** — **ó**: *kvánum* og *kómum*; **ví** — **y**: *kvirr* og *kyrr*, *einvirki* og *einyrki*; **ví** — **ý**: *svíkva* og *sýkva*.

27. gr. Stafavíxlan. Stafir hafa stundum sætaskipti í íslenzku og skal hér getið: **ro** — **or**: *brot(t)* og *bort* (*burt*), *hross* og *hors*; **ar** — **ra**: *argr* og *ragr*; **ri** — **ir**: *Grikkir* og *Girkir*.

Athgr. Nú verða enn fleiri stafavíxlanir í daglegu tali, einkum á undan *d* og *t*, t. d. **fl** — **lf**: *tefldi* og *telfdi*, *efldi* og *elfdi*, *teft* og *telt*, *eft* og *elft*; **lg** — **gl** og **gl** — **lg**: *telgdi* og *teglđi*, *sigldi* og *silgdi*, *stegldi* og *stelgdi*; **gn** — **ng**: *gegndi* og *gengdi*.

II. Beygingarfræði.

Nafnorð.

28. gr. Beyging nafnorða í íslenzku verður með tvennum hætti. Kallast önnur hin sterka, en hin hin veika. Í sterku beygingunni endar eignarfall eintölu ávalt á samhljóðanda, en í veiku beygingunni endar öll eintalan á hljóðstaf.

A. Sterka beygingin.

Þessi beyging skiptist í 3 flokka. Í fyrsta flokki eru bæði karlkend, kvennk. og hvorugk. orð, í öðrum karlkynsorð ein og í hinum þriðja bæði karlkyns og kvennkynsorð.

Fyrsti flokkur.

29. gr. a) Karlkyn og hvorugkyn endar í ef. eint. á -s, í þgf. á -i, kvk. í ef. á -ar, í þgf. á -u (eða er endingarlaust); flt. í kk. nf. og þf. á -ar, -a, kvk. á -ar (seinna opt -ir), hvk. er endingarlaust. Sem dæmi, er sýni beygingu þessa flokks, má taka í kk. *úlfr*, í kvk. *laug*, í hvk. *orð*.

	karlkyn	kvennk.	hvorugk.
Eint. nf.	úlfr	laug	orð
þf.	úlfr	laug	orð
þgf.	úlfi	laugu, laug	orði
ef.	úlfs	laugar	orðs

	karlk.	kvennk.	hvorugk.
Flt. nf.	úlfar	laugar	orð
þf.	úlfa	laugar	orð
þgf.	úlfum	laugum	orðum
ef.	úlfa	lauga	orða.

b) Í þeim orðum, er hafa **a** í stofninum, breytist það með *u*-hljóðvarpi í **ö** (11. gr. a); þetta hljóðvarp verður allsstaðar í þgf. flt., og auk þess í nf., þf. og þgf. eint í kvk. og í nf. og þf. flt. í hvk. Sem dæmi má taka í karlk. *armr*, í kvk. *vök*, í hvk. *land*:

	karlk.	kvennk.	hvorugk.
Eint. nf.	armr	vök	land
þf.	arm	vök	land
þgf.	armi	vöku, vök	landi
ef.	arms	vakar	lands
Flt. nf.	armar	vakar, vakir	lönd
þf.	arma	vakar, vakir	lönd
þgf.	örmum	vökum	löndum
ef.	arma	vaka	landa

30. gr. a) Eins og kvennkynsorðin opt (mörg ávalt) eru endingarlaus í þgf. eint., þannig getr **-i** einnig fallið niður í þgf. eint. í kk. (*eldi*, *eld* af *eldr*, *Þór* af *Þórr* og yfir höfuð opt í orðum, er hafa langan rótarhljóðstaf, þannig vanalega í þeim orðum, er enda á *-leikr*). Í orðum þeim, er enda á *-ingr*, *-ungr* í kk. og *-ing*, *-ung* í kvk., fellr endingin og stundum niður í þgf.; þó er það mjög sjaldan.

b) Fleirkvæð kvennkennd eiginnöfn endast á **-u** eigi að eins í þgf., heldr og í þf., t. d. *Ingibjörg*, *Guðrún*, þf. *Ingibjörgu*, *Guðrúnu*, ef. *Ingibjargar*, *Guðrúnar*. Fá orð önnur en eiginnöfn hafa **-u** í þf. í fornmálinu (*kerlingu*), en nú er slíkt algengt í orðum þeim, sem enda á *-ing* og *-ung* (*drottningu*, og ávalt með greininum *drottninguna*). Einkvæð eiginnöfn eru hins vegar endingarlaus bæði í þf. og þgf. (nf. þf. og þgf. *Hlíf*, *Hlökk*, ef. *Hlífur*, *Hlakkur*).

31. gr. Eins og orð þau, er hér hafa verið til færð sem dæmi, beygjast flest kk.- og hvk.-orð. Nokkur karlkynsorð hafa hins vegar **-ar** í ef. eint., eru vanalega endingarlaus í

þgf., og hafa **-ir, -i** í nf. og þf. flt. Sömu leiðis hefir mestr hluti kvennkynsorða í íslenzku að eins endinguna **-ir** í nf. og þf. flt. (og eru vanalega endingarlaus í þgf. eint.). Til þess að sýna beyging þessara orða má taka sem dæmi í kk. *burðr, staðr*, og í kvk. *sótt, önd.*:

	karlk.		kvennk.	
Eint. nf.	burðr	staðr	sótt	önd
þf.	burð	stað	sótt	önd
þgf.	burð(i)	stað	sótt	öndu, önd
ef.	burðar	staðar	sóttar	andar
Flt. nf.	burðir	staðir	sóttir	andir
þf.	burði	staði	sóttir	andir
þgf.	burðum	stöðum	sóttum	öndum
ef.	burða	staða	sótta	anda

32. gr. Nokkur kk.-orð mega að nokkru leyti teljast til 29. gr., en að öðru leyti til 31. gr., þar sem þau hafa **-s** í ef., en vanalega **-ir, -i** í flt.: *hamr*, ef. *hams*, nf. flt. *hamir*, þf. *hami*; *dalr*, ef. *dals*, nf. flt. *dalir* (sj. *dalar*), þf. *dali* (sj. *dala*). — Önnur hafa vanalega **-ar** í ef., en **-ar, -a** í flt.: *skógr*, ef. *skógar* (sj. *skógs*), nf. flt. *skógar*, þf. *skóga*; — *dagr* hefir í þgf. *degi*, en beygist að öðru leyti sem *armr*.

33. gr. Samkvæmt hljóðreglum þeim, er ritaðar hafa verið hér að framan, verða nokkrar breytingar á beygingunni og eru þessar hinar helztu:

a) Í þeim kk.-orðum er enda á einföldu **-l** og **-n** eða **-r** og **-s** með undanfarandi samhljóðanda fellr *r* niðr í nf. eint., sem þá verður eins og þf.; í þeim, sem enda á **-s**, fellr *s* og niðr í ef. eint., sem þá verður eins og nf. og þf., t. d.: nf., þf. *karl, hrafn, akr, háls*, ef. *karls, hrafns, akrs, háls*, nf. flt. *karlar, hrafnar, akrar, hálsar*. (Aptr er nf. *hall-r, munn-r*; þó er *hvin* óreglulegt, *r*-laust í nf.; en um *kurr*, sess fer samkvæmt 23. gr. og 24. gr. a, 3).

Af orðum þeim, þar sem *r* heyrir stofninum til, og sem að öðru leyti beygjast sem *akr*, hafa *gróðr, meldr, rekstr, veðr* (= hrútr) **-ar** í ef.; enn fremr hefir *hlátr* vanalega *hlátrar* í ef. í fornmálinu, en nú *hlátrs*.

Athgr. Fyrir kemr það, þótt sjaldan sé, að *r* fellr niðr í öðrum orðum: *vinr* eða *vin*; *Hákon*, og nokkur önnur nöfn, t. d. *Auðunn* (af **Auðunr*

21. gr. b.) eða *Auðun*. — Orðin *guð* (upprunalega hvk.) og *biskup* (eldra *byskop*) hafa aldrei *r* í nf.

b) Í einkvæðum kk.-orðum, sem enda á *-l*, *-n* og *-s* með undanfarandi löngum hljóðstaf tillíkist *r* nefnifallsins hinu undanfarandi *l*, *n*, *s* og verður *ll*, *nn*, *ss*, t. d.: *stóll*, *steinn*, *íss*, þf. *stól*, *stein*, *ís*, ef. *stóls*, *steins*, *íss*.

c) Tvíkvæð kk.-orð, sem eru mynduð með afleiðsluendingu á *l*, *n* eða *r* með undanfarandi hljóðstaf, enda í nf. eint. á *-ll*, *-nn*, *-rr* og fella niður hinn undanfarandi hljóðstaf á undan þeim beygingarendingum, sem byrja á hljóðstaf (þgf. eint. og í allri flt.), t. d.: *dróttinn*, þf. *dróttin*, þgf. *dróttni*, nf. flt. *dróttnar*, *hamarr*, þgf. *hamri* o. s. frv. Sömu reglu fylgja og nokkur hvk.-orð: *gaman*, þgf. *gamni*, *sumar*, þgf. *sumri*, *höfuð*, þgf. *höfði*.

Athgr. Orðið *ketill* (sem einnig er eiginnafrn) fær ekki hljóðvarp í hinum samandregnu myndum, (nf. eint. *ketill*, þf. *ketil*, þgf. *katli*, ef. *ketils*, nf. flt. *katlar*, þf. *katla*, þgf. *kötlum*, ef. *katla*). Af nafninu *Egill* og orðinu *lykill* má finna bæði hljóðörpnar myndir og hljóðvarpslausar (þgf. *Agli* og *Egli*; þgf. *lukli* og *lykli*, nf. flt. *luklar* og *lyklar*). — Í mörgum eiginnöfnum fellr hljóðstafrinn ekki niður (*Gunnarr*, *Auðun(n)*, þgf. *Gunnari*, *Auðuni*). Kvk.-orðið *alín* beygist nú þannig: nf. þf., þgf. *alín*, ef. *álnar*, nf., þf. flt. *álnir*, þgf. *álnum*, ef. *álna*; en í fornmálinu hefir þetta orð í nf., þf., þgf. eint. vanalega *öln*, ef. *alnar*, nf., þf. flt. *alnar* og *álnir*, þgf. *ölnum*, ef. *alna*.

d) Í orðum, er enda á langan hljóðstaf, fellr eptirfarandi stuttur hljóðstafr niður samkvæmt 17. gr. b, t. d.: kvk. *á* (nf., þf., þgf. *á*, ef. *ár*, nf., þf. flt. *ár*, þgf. *ám*, ef. *á*).

Athgr. 1. Kk.-orðið *skór* hefir í nf. flt. *skúar*, þf. *skúa*, þgf. *skóm*, ef. *skúa*. — Hv.-orðin *kné*, *tré* hafa í nf. og þf. flt. *kné*, *tré*, þgf. *knjám*, *trjáam*, ef. *knjá*, *trjá*, eptir 19. gr. — Hv.-orðið *fé* hefir *-ar* í ef. (*fjár* úr **féar*), en beygist að öðru leyti eins.

Athgr. 2. Nú er beyging þessara orða nokkuð breytt, einkum að því leyti að stuttur hljóðstafr fellr sjaldan niður eptir langan, þótt stofn orða endi svo; helzt verður úrfelling í þgf. flt. og ef. flt., er greinirinn er skeyttur aptan við. Á orðunum *skór*, *kné*, (*tré*), *fé* verða þessar breytingar: *skór* hefir nú í flt. *skór*, *skó*, *skóm*, *skóa* (með grein. *skó-nna*); — *hné* og *tré* nú með greininum í eint. *hné-ð*, *tré-ð*, í flt. *hné-n*, *tré-n*; ef. flt. *hnjáa*, *trjáa* (með grein. *hnjá-nna*, *trjá-nna*); — *fé* nú í ef. *fjár* og *fés*, að öðru leyti sem *hné*.

34. gr. Í þeim orðum, þar sem meginhlutinn endast á *v*, fellr það niður samkvæmt 24. gr. c, t. d. í kk. *söngr*, þf. *söng*,

þgf. *söngvi*, ef. *söngs*, nf. flt. *söngvar*, þf. *söngva*, þgf. *söngum*, ef. *söngva*; í kvk. ör, þgf. öru, ef. örvar o. s. frv.; í hvk. öl, þgf. ölví o. s. frv. — Nú eru þessi kk.- og kvk.-orð endingarlaus í þgf. eint.: *söng*, ör.

Athgr. 1. Þannig (en með -ar í ef., sbr. 32. gr.) beygjast og kk.-orðin snær og sær, sem hafa þrefalda mynd: *snær*, *snjár*, *snjór*; *sær*, *sjár*, *sjór* (ef. eint. og nf. flt. *sævar*, *sjávar*, *sjóvar* o. s. frv.).

Athgr. 2. Nú fellr *v* vanalega niðr í orðunum *snjór* og *sjór* í öllum föllum, t. d.: nf. *snjór*, þf. og þgf. *snjó*, ef. *snjós*, *snjóar* (*snjóvar*), nf. flt. *snjóar* (*snjóvar*), þf. og ef. *snjóa* (*snjóva*), þgf. *snjóum* (*snjóvum*), og eins í hvk.-orðum: þgf. öli; ef. flt. *fræa* (eldra *fræva*).

35. gr. Mörg eru þau orð í öllum kynjum, þar sem meginhlutinn endast á *j*; þó fellr þetta *j* opt niðr í beygingunni eða breytist í *i*. Þessi orð skiptast í tvo flokka í hverju kyni, eptir því hvort rótarsamstafan er stutt eða löng; þó fylgja flest þau kk.-orð, er hafa *g* eða *k* í stofninum á undan *j* með langri rótarsamstöfu, sömu reglu og þau orð, er hafa stutta rótarsamstöfu (sbr. 24. gr. d.). Sem dæmi, er sýni beygingu þessara orða, má taka í kk. *hirðir*, *beðr*, í kvk. *heiðr*, *ben*, í hvk. *klæði*, *kyn*:

		karlkyn		kvennkyn		hvorugkyn	
		I.	II.	I.	II.	I.	II.
Eint.	nf.	hirðir	beðr	heiðr	ben	klæði	kyn
	þf.	hirði	beð	heiði	ben	klæði	kyn
	þgf.	hirði	beð	heiði	ben	klæði	kyni
	ef.	hirðis	{ beðs beðjar	heiðar	benjar	klæðis	kyns
Flt.	nf.	hirðar	beðir	heiðar	benjar	klæði	kyn
	þf.	hirða	beði	heiðar	benjar	klæði	kyn
	þgf.	hirðum	beðjum	heiðum	benjum	klæðum	kynjum
	ef.	hirða	beðja	heiða	benja	klæða	kynja

Um hvert kyn fyrir sig skal þess getið, er hér segir:

a) Karlkyn. 1. Eins og **hirðir** beygjast þau kk.-orð í íslenzku, sem enda á -ir, en þau eru að tiltölu heldr fá í óbundnum stíl, t. d.: *hellir*, *hersir*, *læknir*, *mænir*, *víðir*, *þyrnir*, og nokkur eiginnöfn (*Mjöllnir*, hamar Þórs, *Grettir*, *Skírnir*, *Sverrir*).

Athgr. 1. *eyrir* er hljóðvarpslaust í flt.: *aurar, aura, aurum*. — *endir* kemr vanalega ekki fyrir nema í nf. eint., en í hinum öðrum föllum eru brúkaðar tilsvaramyndir af *endi*.

Athgr. 2. Nú helzt nefnifalls-r-ið vanalega gegnum alla beyginguna (þó sjaldan í ritmáli): nf., þf., þgf., *læknir*, ef. *læknirs* (*læknis*), nf. flt. *læknirar*, þf. *læknira*, þgf. *læknirum*, ef. *læknira*; nf., þf., þgf. *hellir*, ef. *hellirs*, nf. flt. *hellrar*, þf. og ef. *hellra*, þgf. *hellrum*. Nú er og *endir* brúkað í öllum föllum í eintölu: nf., þf., þgf. *endir*, ef. *endirs*.

2. Eins og *beðr* beygjast mörg kk.orð, t. d.: *byrr, dynr, glymr, herr*; bæð eða *býr, gnýr*, og auk þess mörg orð, er hafa *g* og *k* í stofninum og hafa langa rótarsamstöfu: *bekkr, belgr, drengr, drykkr, eykr, leggr, lækr, mergr, serkr* (*berserkr* ɔ: maðr í bjarnarfeldi), *strengr, veggr, vængr*. Sum af þessum orðum hafa í ef. bæði -s og -jar, t. d.: *þvengr, elgr*, ef. *þvengs, elgs* og *þvengjar, elgjar*; önnur hafa að eins annaðhvort -s (*drengr, belgr*) eða -jar (*byrr, hryggr*). Endingin *i* kemr mjög sjaldan fyrir í þgf. eintölu þessara orða.

Athgr. Orðið *herr* vantar nf. og þf. flt.; (aptr er þgf. og ef. *herjum, herja*). — *niðr* er í nf. og þf. flt. *niðjar, niðja*, en beygist að öðru leyti sem *beðr*.

b) Kvennkyn. 1. Eins og *heiðr* beygjast t. d.: *byrðr, ermr, eyrr, festr, herðr* (mest í flt. *herðar*), *merr, veiðr, øx* (f. **øxr*); enn fremr mörg kvennk. eiginnöfn, sem enda á -r, -unn (-unnr, -uðr), *dís* (*Gerðr; Þúnn; Þórdís*, þótt orðið *dís* beygist eins og sótt 31. gr.).

Athgr. 1. Orðið *gørsimi* (ef. eint. og nf. flt. *gørsimar*) endar á -i í nf. eint. — Enn fremr *fiski* (að eins í eint.), sem heldr *j* í ef. (*fiskjar*). — *brúðr* og *vættir* beygjast eins og *heiðr*, en hafa í nf. og þf. flt. *brúðir, vættir* (eins og sótt 31. gr.).

Athgr. 2. Nú endar nf. eint. á -i (*heiði, byrði, ermi, eyri*) nema í eiginnöfnum og orðunum *brúðr* og *æðr*, en að öðru leyti er beygingin hin sama.

2. Eins og *ben* beygjast t. d.: *hel, minjar* (flt.), *nyt, skyn syn* (*nauðsyn*), *ey, þý, egg, eng*; enn fremr nokkur eiginnöfn (*Frigg, Hel, Sif, Sigyn*, o. fl.); þgf. endar stundum á -ju (*helju, eyju* og *ey*).

Athgr. 1. *mær* beygist í öllum öðrum föllum en nf. eins og *ben* (þf. *mey*, þgf. *meyju*, sjaldan *mey*, ef. *meyjar* o. s. frv.).

Athgr. 2. *eng* hefir nú myndina *engi* og beygist í eint. sem *klæði* (og er þá hvk.); enn fremr hafa mörg orð þessa flokks skipt um kynferði í eint.; eru þau nú hvk. og beygjast í eint. eins og *kyn* (t. d.: *ben* [kvk. og hvk.], *hel*, *klyf*, *skyn*, *þý*). Flest þessara orða halda þó sínu upprunalega kynferði og beygingu í flt. (*engjar*, *klyfjar* o. s. frv.). — Nokkur orð halda kynferði sínu, en hafa jafnframt hinum fornu myndum fengið endinguna *-ja* í eint.: *ey* og *eyja*, *mær* eða *mey* og *meyja*, *Hel* og *Helja*, þf. *ey* og *eyju* o. s. frv.

c) Hvorugkyn. 1. Eins og *klæði* beygjast öll þau hvk.-orð, sem enda á *-i*, t. d.: *dæmi*, *enni*, *erfiði*, *kvæði* o. s. frv. Í þeim orðum, er hafa *g* eða *k* í stofninum, helst *j* á undan *u* og *a* (í þgf. og ef. flt.), t. d.: *merki*, *ríki*, þgf. flt. *merkjum*, *ríkjum*, ef. *merkja*, *ríkja*.

Athgr. Orðið *læti* (flt.) hefir í þgf. og ef. *látum*, *láta*.

2. Eins og *kyn* beygjast t. d.: *ber*, *fen*, *flet*, *fyl*, *gren*, *men* (hálsfesti), *nef*, *net*, *nes*, *rif*, *sel*, *stef*, *veð*, *ver*, *grey* (tík), *egg*, *ný* (nýtt tungl), *skegg*, *ský*.

Athgr. Þili er í fornmálinu óreglulegt að því leyti, að það hefir *-i* í nf. og þf. eint. eins og *klæði*, en beygist að öðru leyti sem *kyn*.

Annar flokkur.

36. gr. Til þessa flokks teljast nokkur kk.-orð, sem enda á *-ar* í ef. eint., á *-ir* í nf. flt., á *-u* í þf. Þar sem hljóðstafr stofnsins getr tekið hljóðvarpi, fá orðin *u*-hljóðvarp í nf. og þf. eint. og í þf. og þgf. flt., og *i*-hljóðvarp í þgf. eint. og nf. flt. Enn fremr verður og klofning í mörgum af þessum orðum. Sem dæmi má taka: *viðr*, *völlr*, *fjörðr*:

Eint. nf.	viðr	völlr	fjörðr
þf.	við	völl	fjörð
þgf.	viði	velli	firði
ef.	viðar	vallar	fjarðar
Flt. nf.	viðir	vellir	firðir
þf.	viðu	völlu	fjörðu

þgf.	viðum	völlum	fjörðum
ef.	viða	valla	fjarða

Athgr. Nú hafa öll þau orð, er beygjast eptir þessum flokki (eins og *viðr*, *völlr*, *fjörðr*), ávalt hina sömu mynd í þf. flt. sem í þgf. eint. (-i með *i*-hljóðvarpi, í staðinn fyrir -u með *u*-hljóðvarpi): *viði*, *velli*, *firði*.

a) Eins og *viðr* beygjast þau orð, er engu hljóðvarpi taka, t. d.: *kviðr* (úrskurðr), *kvistr*, *liðr*, *limr*, *litr*, *siðr*, *tigr* eða *tugr*. Orðin *friðr*, *kviðr* (magi) *verðr* (*dagverðr* eða *dögurðr*; *náttverðr* eða *nátturðr*) eru að eins höfð í eint.

b) Eins og *völlr* beygjast: 1. Þau orð, sem hafa *a* í stofninum, sem fá bæði *u*- og *i*-hljóðvarp, t. d.: *börkr*, *göltr*, *höttr*, *knörr* (ef. *knarrar*), *kökkr*, *köttr*, *lögr*, *mökkr*, *mölr*, *spölr*, *svöppr*, *völr* (sivalningr, stafr), *vöndr*, *vöttr* (vetlingr).

Athgr. Nú eru nokkur af þessum orðum stundum endingarlaus í þgf. eint. og fær þá þgf. sömu mynd og þf.; þó er hin upprunalega þágufallsmynd vanalegri (*kekki* og *kökk*, *mekki* og *mökk*) nema í eiginnöfnum (*Höð* og *Hæði* af *Höðr*). — Sum orð hafa skipt um kynferði og þá um leið fengið aðra beygingu, t. d.: *þröm*, *örn* (áðr *þrömr*, *örn* kk., nú kvk.) beygjast nú eins og *önd* (31. gr.). Sum orð hafa klofnað í tvær orðmyndir, t. d.: *höttr* og *hattr*, *kökkr* og *kekkr*, og hefir þá hin nýja mynd fengið aðra beygingu; *hattr* beygist eins og *armr* (29. gr.), en *kekkr* eins og *beðr* (35. gr.). — *gröptr* heldr nefnifalls-*r*-inu í þgf. og ef. eint. *greptri*, *graptrar*. — *göltr* hefir í þgf. eint. bæði *gelti* og *gjalti* („verða að gjalti“).

2. Þau orð, sem hafa *á* í stofninum, geta að eins tekið *i*-hljóðvarpi (*drátttr*, þf. *drátt*, þgf. *drætti*, ef. *dráttar*, nf. flt. *drættir*, þf. *dráttu*, þgf. *dráttum*, ef. *drátta*). Þannig beygjast t. d.: *árr*, *áss*, *blástr*, *gráðr* (græðgi), *spánn*, og þau kk.-orð, er enda á -átttr: *hátttr*, *mátttr*, *þváttr* o. s. frv.; að eins orðið *váttr* (vitni) beygist eins og *úlfr* (29. gr.).

Athgr. Á hinum elztu tímum breyttist *á* með *u*-hljóðvarpi í *ó* (11. gr. c), sem hélt sér í orðinu *spónn*, og hefir það algjörlega útrýmt *á* í því orði (nf. *spónn*, þf. *spón*, þgf. *spæni*, ef. *spóns*, nf. flt. *spænir*, þf. *spæni*, þgf. *spónum*, ef. *spóna*). — Af öðrum orðum, er teljast til þessa flokks, breyttist *þváttr* í *þvottr* (16. gr. athgr.), sem beygist eins og *úlfr* (29. gr.). — *árr* hefir nú optast myndina *ári* og beygist þá eins og *bogi* (42. gr.). — Í orð-

inu *blástr* helzt nefnifalls-*r*-ið í þgf. og ef. eint. og í allri flt. (þgf. *blæstri*. ef. eint. og nf. flt. *blástrar* o. s. frv.).

3. Orðin **bógr** og **sun(r)** eða **son(r)** beygjast þannig: nf. *bógr*, *son(r)*, þf. *bóg*, *son*, þgf. *bægi*, *syni* (*søni*), ef. *bógar*, *sonar*, nf. flt. *bægir*, *synir* (*sønir*), þf. *bógu*, *sonu*, þgf. *bógum*, *sonum*, ef. *bóga*, *sona*.

Athgr. Nú beygist *bógr* eins og *úlfr* (29. gr.). — *sonr* er opt *r*-laust í nf. eint. (ávalt þegar það er skeytt aptan við eiginnöfn) og má snemma finna báðar myndirnar (sbr. 33. gr. a, athgr.).

e) Í **fjörðr** helzt hinn upprunalegi hljóðstafr að eins í þeim föllum, er enda á *i* eða *ir*; annars hefir hann breyttzt í klofninginn **ja** (sbr. 14. gr.), sem aptr með *u*-hljóðvarpi breytist í **jö**. Þannig beygjast t. d.: *björn*, *hjörtr*, *kjölr*, *mjöðr*, *skjöldr*, *Njörðr*.

Athgr. Nú er eiginnafnið *Njörðr* og ýms sameignarnöfn opt endingarlaus í þgf. og verðr þá myndin hin sama og í þf. (*Njörð*, *kjöl*, f. *Nirði*, *kili*). — *kjölr* hefir optast *kjöls* í ef. eint. — *björn* hefir og opt *björns* í ef. í stað *bjarnar*, einkum sem eiginnafn, bæði einstakt og sérstaklega þegar það er skeytt framan við orðið *son*: *Björnsson*. — *mjöðr* hefir nú optast myndina *mjöð*, kvk., í eint., og beygist þá eins og *önd* (31. gr.).

Þriðji flokkur.

37. gr. Eptir þessum flokki beygjast þessi 5 kk.-orð: **maðr**, **nagl**, **fingr**, **vetr**, **fótr**, og mörg kvk.-orð. Það er einkenni allra þessara orða, að þau fá í nf. og þf. flt. -*r* með *i*-hljóðvarpi, þegar hljóðstafr stofnsins getr tekið hljóðvarpi.

38. gr. Karlkyn. Þessi 5 orð beygjast þannig:

Eint.	nf.	maðr	nagl	fingr	vetr	fótr
	þf.	mann	nagl	fingr	vetr	fót
	þgf.	manni	nagli	fingri	vetri	fœti
	ef.	manns	nagls	fingrar	vetrar	fótar
Flt.	nf.	} menn	} negl	} fingr	} vetr	} fœtr
	þf.					
	þgf.	mönnum	nöglum	fingrum	vetrum	fótum
	ef.	manna	nagla	fingra	vetra	fóta.

Í orðunum *nagl*, *fingr*, *vetr* fellr *r* niðr í nf. eint. og nf. og þf. flt. (23. gr. og 24. gr. a, 3); enn fremr varð og myndin *menn* mjög snemma svo algeng, að hún útrýmdi hinn fornu mynd *mennr* (eða *meðr* eins og *maðr* 22. gr. 2).

Athgr. 1. Orðið *mánaðr* beygist þannig: nf. *mánaðr* eða *mánuðr*, þf. *mánað* eða *mánuð*, þgf. *mánaði*, ef. *mánaðar* eða *mánaðr* (*mánuðr*); nf. flt. *mánaðr* (*mánuðr*) eða *mánaðir*, þf. *mánaðr* (*mánuðr*) eða *mánaði*, þgf. *mánuðum*, ef. *mánaða*.

Athgr. 2. Nú hefir orðið *nagl* skipt bæði um kyn og mynd, og heitir nú *nögl*, kvk., og beygist þannig; nf., þf., þgf. *nögl*, ef. *naglar* (*nagls* í samsetningum: *naglsrót*), nf., þf. flt. *naglir*, *neglur* og *nöglur*, þgf. *nöglum*, ef. *nagla*. — *fingr* hefir í ef. eint. *fingrs*, og *vetr* bæði *vetrs* og *vetrar*; *fótr* í ef. *fótar* og *fóts*. — *fingr* og *fótr* eru vanalega kvk. í flt. í daglegu tali (nf., þf. flt. *fingr*, *fætr*, með greininum: *fingrnar*, *fætrnar*). — *mánaðr* hefir nú myndina *mánuðr* og beygist þannig: nf. *mánuðr*, þf. *mánuð*, þgf. *mánuði*, ef. *mánaðar*, nf. flt. *mánuðir*, þf. *mánuði*, þgf. *mánuðum*, ef. *mánaða*.

39. gr. Kvennkyn. Kvennkynsorð þau, er teljast til þessa flokks, eru margfalt fleiri enn kk.-orðin. Í eint. beygjast þau vanalega eins og þau kvk.-orð, sem talin voru í 29. gr. og 31. gr.; þó geta mörg orð, einkum þau, sem hafa *g* og *k* í stofninum, fengið *-r* og *i*-hljóðvarp í ef. eint. eins og í nf. og þf. flt. Sem dæmi má taka *geit*, *önd* (sbr. *straumönd*), *rót*, *mús*:

Eint. nf.	} geit	} önd	} rót	} mús
þf.				
þgf.	geit	önd	rót	mús
ef.	geitar	andar	rótar	músar
Flt. nf.	} geitr	} endr	} rætr	} mýss
þf.				
þgf.	geitum	öndum	rótum	músum
ef.	geita	anda	róta	músa

a) Eins og *geit* beygjast þau orð, er engu hljóðvarpi geta tekið, t. d.: *eik*, *greip*, *grind*, *hind*, *kinn*, *kverk*, *mjólk*, *rist*, *síld*, *skeið* (skip), *sæ(i)ng*, *vík*. — *kverk*, *mjólk*, *vík* hafa í ef. eint. *kverkr*, *mjólkr*, *víkr*; nokkur önnur orð hafa bæði *-r* og *-ar* í ef. eint. (*eikr* og *eikar*, *tíkr* og *tíkar*). — *grind* og

skeið hafa í flt. bæði *grindr*, *skeiðr* og *grindir*, *skeiðir* eða *skeiðar*.

Athgr. Nú hafa mörg þessara orða fengið endinguna *-ar* í nf. og þf. flt. (*greipar*, *kinnar*, *kverkar* f. *greipr*, *kinnr*, *kverkr*); önnur hafa fengið endinguna *-ir* (*hindir*, *síldir*).

b) Eins og **önd** beygjast þau orð, sem hafa **a** í stofninum, t. d. *mörk*, 1) = skógr (ef. *markar* og *merkr*), 2) = mörk í peningum (silfrs), vog eða mæli (ef. *merkr*), *rönd*, *spöng*, *strönd*, *stöng*, *töng*, *tönn*, *örk*. — Sum þessara orða geta haft endinguna *-u* í þgf. eint. (*ströndu* og *strönd*), og bæði *-ir* og *-r* í flt. (*strandir* og *strendr*). — **hönd** er í þgf. *hendi*, en beygist að öðru leyti sem *önd*.

Athgr. Nú hafa því nær öll þessi orð bæði *-ir* og *-r* í nf. og þf. flt. (*randir*, *strandir* (ætið í eigin nafninu *Strandir*), *andir*, *spangir*, *tangir* og *rendr*, *strendr*, *endr*, *spengr*, *tengr*), og sum *-ir* eingöngu (*arkir*).

c) Eins og **rót** beygjast: 1. Þau orð, sem hafa **ó** í stofninum, t. d. *bók*, *bót*, *brók* (mest í flt. *brækr*), *glóð*; *kló* (flt. *klær*, þgf. *klóm*, ef. *klóa*), *fló*, *ló*, *ró* (á nagla og eggjárn), *pró*.

Athgr. *glóð* beygist nú eins og *sótt* (31. gr.); *pró* er í flt. *prór*; — *ló* hefir fengið myndina *lóa* og beygist nú eins og *tunga* (42. gr.).

2. Þau orð, sem hafa **á** í stofninum, t. d. *gás* (flt. *gæss*); *tá* (ef. *tár*, flt. *tær*, þgf. *tám*, ef. *tá*). — Orðið *nátt* eða *nótt* beygist þannig:

Eint.	nf.	}	nátt, nótt	Flt.	nf.	}	nætr
	þf.				þf.		
	þgf.		nátt, nótt		þgf.		náttum, nóttum
	ef.		nætr, náttar		ef.		nátta (nótta).

Athgr. Orðið *gás* heitir í nýisl. optast *gæs*, flt. *gæsir*, en sé fornu myndinni haldið, þá er flt. *gásir*, og beygist því eins og *sótt* (31. gr.), hvor myndin sem brúkuð er.

3. Þau orð, sem hafa **ú** í stofninum (eins og *mús*): *brún* (flt. *brýnn*), *lús* (flt. *lýss*).

Athgr. *brún* hefir nú bæði *brúnir* og *brýr* í flt. (sbr. *fjallabrún*, *augna-brún* — *fjallabrúnir*, *augnabrýr*) — nf.-s-ið (úr *r*) fellr nú niðr í flt. (*lýs*, *mýs*).

4. Þau orð, sem hafa *o* og *u* í stofninum: *hnot* (flt. *hnætr*, *hnetr*), *stoð* (flt. *stæðr*, *steðr*); *dyr(r)* (að eins í flt., þgf. *durum*, ef. *dura*).

Athgr. Orðið *hnot* hefir nú skipzt í tvær myndir, *hnot*, flt. *hnetr* eða *hnotir*, og *hmeta*, flt. *hnetur*, eins og *tunga* (42. gr.). — *stoð* beygist nú eins og *sótt* (31. gr.); — *dyrr* beygist nú eins og í fornmálinu, nema að því leyti að hljóðvarpið helzt í öllum föllum, og nf.-*r*-ið fellr ætíð niðr (*dyr*, *dyrum*, *dyra*).

40. gr. Fáein orð, sem hafa *á* og *ú* í stofninum, beygjast að því leyti á annan veg en þau orð, er talin voru í 39. gr., að þau hafa *-r* og *i*-hljóðvarp eigi að eins í nf. og þf. flt. heldr og í nf. og ef. eint.; þessi orð eru: *kýr*, *sýr* (gylta, kvennsvín) og *ær* og beygjast þau þannig:

Eint.	nf.		kýr		sýr		ær
	þf.		kú		sú		á
	þgf.		kú		sú		á
	ef.		kýr		sýr		ær
Flt.	nf.	}	kýr	}	sýr	}	ær
	þf.						
	þgf.		kúm (17. gr. b).		súm		ám
	ef.		kúa		súa		á.

Athgr. *ær* hefir nú *áa* í ef. flt. (með grein. *ánna*).

41. gr. Frændsemisnöfnin *faðir*, *bróðir*, *móðir*, *dóttir*, *systir*, hafa eins og þau orð, er talin voru í 37.—40. gr., *-r* í flt. og *i*-hljóðvarp, sem einnig hefir komizt inn í þgf. og ef. Í eint endar nf. á *-ir*, hin föllin á *-ur*:

Eint	nf.	faðir	bróðir	móðir	dóttir	systir
	þf.	föður	bróður	móður	dóttur	systur
	þgf.					
	ef.					
Flt.	nf.	feðr	bræðr	mæðr	dætr	systr
	þf.	feðrum	bræðrum	mæðrum	dætrum	systrum
	þgf.					
	ef.					
		feðra	bræðra	mæðra	dætra	systra.

Í flt.-myndunum *feðr* o. s. frv. hefir *r* fallið niðr samkv. 23. gr. — *faðir* og *bróðir* hafa einnig myndina *feðr* og *bræðr* í þgf. eint. — Í Eddukvæðunum er myndin *föðr* hin vanalega í staðinn fyrir *faðir*, þegar það stendr sem síðari hluti sam-

setningar (*alföðr, herjaföðr* o. s. frv,) og er þá í nf., þf., þgf. *föðr*, ef. *föðrs*).

Athgr. Nú hafa *faðir* og *bróðir* opt í daglegu tali í ef. *föðrs* og *bróðrs* (og ávalt með greininum *föðrsins, bróðrsins*). Öll þessi orð nema *faðir* eru og opt óbeygjanleg í daglegu tali: nf., þf., þgf., ef. eint.: *bróðir móðir, dóttir, systir*.

B. Veika beygingin.

42. gr. a) Þessi beyging, sem er mjög einföld, gripr að eins yfir einn flokk, og í honum eru orð af öllum kynjum. Eptir honum beygjast kk.-orð, sem enda á -i, kvk.-orð, sem enda á -a (og nokkur á -i), og hvk.-orð, sem enda á -a. Öll eintalan endar á hljóðstaf og ef. flt. í kvk. og hvk. á -na. Sem dæmi má taka í kk. *bogi*, í kvk. *tunga*, í hvk. *auga*:

Eint. nf.	bogi	tunga	auga
þf.	}	}	}
þgf.			
ef.			
Flt. nf.	bogar	tungur	augu
þf.	boga	tungur	augu
þgf.	bogum	tungum	augum
ef.	boga	tungna	augna

b) Þau orð, sem hafa *a* í stofninum, taka *u*-hljóðvarpi, og breytist þá *a-ið* í *ö* (í afleiðsluendingum í *u*, 11. gr. a og b). Sem dæmi, er sýni þessa hljóðbreyting, má taka í kk. *hani*, *dómari*, í kvk. *gata*, í hvk. *hjarta*:

Eint. nf.	hani	dómari	gata	hjarta
þf.	}	}	}	}
þgf.				
ef.				
Flt. nf.	hanar	dómarar	götur	hjörtu
þf.	hana	dómara	götur	hjörtu
þgf.	hönum	dómurum	götum	hjörtum
ef.	hana	dómara	gatna	hjärtana

43. gr. Í þeim orðum, sem hafa langan hljóðstaf í stofninum, fellr stuttr hljóðstafr niðr, er hann fer næst á eptir hinum langa, 17. gr. b, t. d. í kk. *pái*, þf., þgf., ef. *pá* (f. *páa); *lé* (f. *léi), þf., þgf., ef. *ljá* (19. gr.); — í kvk. *umsjá*, þf., þgf., ef. *umsjá*; *trúa*, þf., þgf., ef. *trú*. — Orðið *frú* er óbeygilegt í eint. (flt. *frúr*).

Athgr. *lé* heitir í nýisl. nf. *ljár*, þf., þgf. *ljá*, ef. *ljás*, nf. flt. *ljáir*, þf. *ljái*, þgf. *ljáum*, ef. *ljáa*. — Kv.-orð þau, er enda á -*sjá*, bæta nú *r* við í ef. eint., *umsjá*, ef. *umsjár*; *trúa* heitir nú *trú*, ef. *trúar*. — *frú* er nú í ef. *frúar* og *frúr*; þó er hinni fornu eignarfallsmynd haldið á undan eiginnöfnum (*frú Sigríðar*).

44. gr. Í þeim orðum, sem hafa *v* í stofninum, fellr þetta *v* niðr á undan *u* t. d. í kvk. *völva* (spákona), þf., þgf., ef. *völu*, nf. og þf. flt. *völur*; *Röskva* (eiginnafr.), þf., þgf., ef. *Rösku*.

Athgr. Nú er *v* haldið annaðhvort í öllum föllum eða engu, og verðr þá ekkert *u*-hljóðvarp í nf. eint., t. d. *valva* og *vala*, þf. *völvu* og *völu* o. s. frv., flt. *völvur* og *völur*.

45. gr. Mörg orð, bæði kk. og kvk., hafa *j* í stofninum, sem í kk. fellr niðr á undan *i* í nf. eint., enn er haldið í öllum öðrum föllum, t. d. *höfðingi* (þf., þgf., ef. *höfðingja*, nf. flt. *höfðingjar*, þf. og ef. *höfðingja*, þgf. *höfðingjum*). Þannig beygist t. d. *aðili*, *bryti*, *einheri*, *guðsifi*, *kleggi*, *steði*, *vili*, og þau orð, er hafa endinguna -*byggja*, -*ingi*, -*nyti*, -*skeggi*, -*veri*, -*virki* (-*yrki*). — Í kvk.-orðunum fellr *j* niðr í ef. flt. eptir *g* og *k* (*kirkja*, ef. flt. *kirkna*); annars er *j* haldið og fellr þá *n* niðr (*gyðja* ef. flt. *gyðja*); þó kemr ef. flt. sjaldan fyrir af þessum orðum.

Athgr. Kk.-orð þau, sem hafa *j* í stofninum, halda nú þessu *j* í öllum föllum, nema í þeim orðum, þar sem *g* eða *k* fer næst á undan *j*; þau hafa -*i* í nf. eint., öll önnur hafa -*ji* (*steðji*, *vilji*, en *erfingi*, *einvirki*). Í nokkrum af þessum orðum hefir *j* algjörlega horfið, og hefir sú breyting orðið töluvert snemma (*aðili*, *bryti*, nf. flt. *aðilar*, *brytar* f. *aðiljar*, *brytjar*).

46. gr. Að því er snertir hvert kyn fyrir sig, skal þessa enn fremr getið:

a) Karlkyn. 1. Hluttaksorð nútíðar, sem endar á -*andi*, er opt brúkað sem nafnorð og beygist þá sem *hani* í eint., en í nf. og þf. flt. fær það -*r* með *i*-hljóðvarpi (eins og orðin í 37.—41. gr.). Hlutto. nút. af sögnunum *búa*, *fjá* (hata) og *frjá* (elska) eru orðin hrein og bein nafnorð, og beygjast þau

eins: *búandi* eða *bóndi*, *fjáandi*, *frændi*. Sem dæmi má taka: *gefandi* og *búandi*, *bóndi*:

Eint.	nf.	gefandi	búandi—bóndi
	þf., þgf., ef.	gefanda	búanda—bónða
Flt.	nf.	} gefendr	} búendr—böendr
	þf.		
	þgf.	{ geföndum (gefendum)	{ búöndum—bóndum (búendum—böendum)
	ef.		
		gefanda	búanda—bónða.

frændi er í flt. *frændr*, *fjáandi* — *fjáandr* hljóðvarpslaust.

Athgr. Nú halda öll slík hlutto. (og eins þau sem eru orðin hrein nafnorð) *i*-hljóðvarpinu í öllum föllum flt. (þgf. *gefendum*, *böendum*, ef. *gefenda*, *böenda*). — *fjáandi* heitir í nýisl. *fjandi* (sbr. 16. gr.) flt. *fjendr* og *fjandar*.

2. Orðið *uxi*, *oxi* beygist í eint. eins og *bogi* (42. gr. a), en í flt. er það í nf. og þf. *yxn* (*øxn*), þgf. *yxnum* (*øxnum*), ef. *yxna* (*øxna*). — Orðin *herra* (flt. *herrar*) og *síra* (*séra*, án flt.) eru óbeygileg í eint. — Nokkur kk.-eiginnöfn enda á *-a* og beygjast þá sem *tunga*, t. d. *Sturla*, *Úrækja*, ef. *Sturlu*, *Úrækju*. — Nokkur orð, sem mest eru brúkuð í skáldskap, hafa bæði *-a* og *-na* (sem annars ekki kemr fyrir í kk.) í ef. flt. (*gumi*, ef. flt. *guma* og *gumna*); í mörgum slíkum orðum hefir *n* færzt frá ef. inn í öll föll flt. (*gumnar*, *skatnar* og *gumar*, *skatar*). Sama er að segja um flt.-myndirnar *bragnar*, *flotnar*, *gotnar*.

Athgr. *uxi* beygist í nýisl. eins og *bogi* bæði í eint. og flt. (Hinni fornu eignarfallsmynd er þó haldið í eiginnöfnum, t. d. *Øxnadalr*).

b) Kvennkyn. 1. **kona** (f. **kvena*, 26. gr.) hefir í ef. flt. *kvenna*, en beygist að öðru leyti sem *tunga*.

2. Nokkur kvk.-orð, sem því nær öll tákna einhvern eiginlegleika, og næstum öll eru mynduð af lýsingarorðum með *i*-hljóðvarpi, ef hljóðstafrinn getr tekið hljóðvarpi, enda á *-i* í öllum föllum eint., en eru aldrei brúkuð í flt., t. d. nf., þf., þgf. og ef. *elli*. Þannig beygjast t. d.: *gleði*, *mildi*, *reiði*, *snilli*, *speki*, *ævi*, mörg sem enda á *-gi*, *-li*, *-ni*, *-semi*, *-vísi* (*kyngi*, *gjöfli* [örlæti], *beiðni*, *nytsemi*, *lævísi*), *kveðandi*, *kunnandi* og mörg fleiri; þannig beygjast og fáein eiginnöfn (*Mæri*, *Skáni*, *Þyri*).

Athgr. Stundum hafa nokkur af þessum orðum s í ef., einkum í samsetningum, t. d. *frændsemistala*, *úgleðisklæði* (sorgarbúningr).

c) Hvorugkyn. Eins og *auga* beygjast þau fáu hvk.-orð, sem enda á -a: *bjúga*, *eista*, *eyra*, *flagbrjóska*, *heima*, *hnoða*, *leika* (leikfang), *lunga* (mest í flt. *lungu*), *nýra*, *síma* (práðr), *viðbeina* (líka *viðbein* eins og orð, 29. gr. a), *ökla* (síðar *ökli*, kk.).

Athgr. 1. (við 28.—46. gr.). Af mörgum orðum, einkum karlkendum, má finna bæði sterka og veika mynd, sem er brúkuð jöfnum höndum, og er þá sterka myndin því nær ávalt eldri og upprunalegri, t. d.: *hlutr* og *hluti*, *hólmr* og *hólmi*, *lík(h)amr* og *lík(h)ami*, *múgr* og *múgi*, *niðr* og *niði*; *andr*, *öndurr* og *andri* (flt. *andrar* = skíði). Sérstaklega eru endingarnar -ingr og -leikr brúkaðar jöfnum höndum og -ingi og -leiki: *leysingr* og *leysingi*, *sannleikr* og *sannleiki* o. s. frv. Þessi tvímyndan nær og til eiginna: *Björn* og *Bjarni*, *Örn* og *Arni*, *Þórhallr* og *Þórhalli* o. s. frv. — Fáein kvennkend orð hafa og bæði sterka og veika mynd: *rós* og *rósa*, *sál* og *sála*, *sin* og *sina*. — Af hvorugkendum orðum má nefna: *viðbein* og *viðbeina*. — Stundum hafa tveir orðstofnar verið brúkaðir jöfnum höndum frá elztu tímum, og það í öllum föllum (*sinn*, *systkin* og *sinni*, *systkini*).

Athgr. 2. Af nokkrum orðum má finna fleirkynja myndir, sem standa jafnhliða: *limr* (= grein) kk., flt. *limar* kvk., *lim* (= safn af greinum) hvk., *gísl* kk., flt. *gíslar* eða *gíslir* kvk.; *iðrar* (flt.) kvk., *iðr* (flt.) hvk.; *dyrr* (flt.) kvk. og hvk., *ben*, *eng*, kvk. og *ben*, *engi*, hvk. Enn fremr má jafnhliða hinum hvorugkendu myndum *síma*, *ökla* finna hinar karlkendu myndir *sími*, *ökli*. — Þess skal og getið, að ýms hvorugkend nafnorð geta orðið kvennkend, er þau eru brúkuð sem eiginnöfn, t. d. í fleirtöluorðunum: *Holtar*, *Torgar*, *Túnir* (*Sigtúnir*), *Grenjar*, *Nesjar*, þótt orðin *holt*, *torg*, *tún*, *gren*, *nes* sé ávalt hvk. í eint. — Þess hafa verið talin nokkur dæmi í beygingarfræðinni, að kynferði orða hefir í núverandi máli opt tekið breytingum frá því, er var í fornmálinu (sbr. 38.—46. gr.). Hér við má enn fremr bæta, að hin fornu kk.-orð: *þorn*, *blómstr*, *hrúðr*, *hungur*, *klungr*, *skriðr* (ef. *þorns*, *blómstrs*, *hrúðrs*, *hungurs*, *klungrs*, *skriðar*) eru nú orðin hvk. (ef. *þorns*, *blómstrs*, o. s. frv., *skriðs*); hið forna kk.-orð *þurðr* (ef. *þurðar*) hefir nú myndina *þurð* og er kvk. — Fleirtöluorðið *órar*, sem í fornmálinu var kvk., er nú orðið kk. — Kv.-orðið *tál* (ef. og nf. flt. *tálar*)

er nú hvk. í eint. (ef. *táls*), en í flt. er það kvk. sem í fornmálinu (*tálar*).

Lýsingarorð.

47. gr. Eins og sýnt hefir verið hér að framan, hafa nafnorð í íslenzku *annaðhvort* sterka eða veika beygingu; öðru máli er að gegna með lýsingarorðin; sérhvert þeirra getr vanalega haft bæði sterka og veika beygingu. Sterka beygingin er brúkuð, þegar lýsingarorðið stendr *greinislaust* (óákveðið: *ríkr maðr*), en hin veika, þegar það er með *greininum* (ákveðið: *inn* eða *hinn ríki maðr*).

A. Sterka (óákveðna) beygingin.

48. gr. Þau lýsingarorð, er beygjast eptir þessari beygingu, fá í mörgum föllum hina sömu mynd og nafnorð þau, er beygjast eptir sterku beygingunni.

Í þeim, sem hafa *a* í stofninum, breytist það með *u*-hljóðvarpi í *ö*; þetta verður alstaðar í þgf. flt., auk þess í nf. eint. í kvk., þgf. eint. í kk. og hvk., og enn fremr í nf. og þf. flt. í hvk., sem ávalt hefir hina sömu mynd og nf. eint. í kvk. Sem dæmi má taka *sjúkr* og *spakr*:

	kk.	kvk.	hvk.	kk.	kvk.	hvk.
Eint. nf.	sjúkr	sjúk	sjúkt	spakr	spök	spakt
þf.	sjúkan	sjúka	sjúkt	spakan	spaka	spakt
þgf.	sjúkum	sjúkri	sjúku	spökum	spakri	spöku
ef.	sjúks	sjúkrar	sjúks	spaks	spakrar	spaks
Flt. nf.	sjúkir	sjúkar	sjúk	spakir	spakar	spök
þf.	sjúka	sjúkar	sjúk	spaka	spakar	spök
þgf.	sjúkum			spökum		
ef.	sjúkra			spakra		

Í afleiðsluendingum breytist *a* með *u*-hljóðvarpi í *u*, sem svo aptr breytir undanfarandi *a* í *ö* (11. gr. b), t. d. *gamall*,

kvk. *gömul*; *kallaðr*, kvk. *kölluð*. — Við myndun hvk.'s í eint. verður að fara eftir reglum þeim, er taldar voru í 21. gr. a, 1—2 og 23. gr., t. d. *breiðr*, kvk. *breið*, hvk. *breitt*; *góðr*, kvk. *góð*, hvk. *gótt* (sem snemma styttist og verður *gott*); *harðr*, kvk. *hörð*, hvk. *hart*; *fastr*, kvk. *föst*, hvk. *fast*; *heiðinn*, kvk. *heiðin*, hvk. *heiðit*.

49. gr. Þær breytingar, sem verða samkvæmt reglum hljóðfræðinnar og getið er um við nafnorðin (33. gr.), verða einnig í beygingu lýsingarorða, þannig:

a) Í þeim lýsingarorðum, er enda á einföldu -n, -r eða -s með undanfarandi samhljóðanda, fellr r niðr í nf. eint. í kk., og í þeim, sem enda á -r og -s, einnig í öðrum föllum, þar sem endingin byrjar með r (þgf. og ef. eint í kvk.; ef. flt.). Þau orð, sem enda á -s, geta heldr ekki bætt s við í ef. eint. í kk. og hvk., t. d. *jafn*, *fagr*, *frjáls*, í ef. eint. *jafns*, *jafnrar*; *fagrs*, *fagrar*; *frjáls*, *frjálsar* (seinna *frjálsrar*). (Hins vegar *all-r*, *þunn-r*, ef. *alls*, *allrar*; en *þurr*, *hvass*, ef. *þurrs*, *þurrar*, *hvass*, *hvasrar* (seinna *hvasrar*) samkv. 23. gr. og 24. gr. a, 3.).

b) Í þeim lýsingarorðum, sem enda á -l, -n og -s með undanfarandi löngum hljóðstaf, tillíkist r hinu undanfarandi l, n, s og verður úr ll, nn, ss, t. d. *heill*, *vænn*, *víss*, ef. eint. *heils*, *heillar*; *væns*, *vænnar*; *víss*, *víssar* (seinna *víssrar*).

c) Í tvíkvæðum lýsingarorðum, sem mynduð eru með afleiðsluendingum á l og n með undanfarandi hljóðstaf, tillíkist r einnig undanfarandi l, n og verður úr ll, nn, og fellr þá hljóðstafrinn niðr á undan þeim beygingarendingum, er byrja á hljóðstaf. Í orðunum *lítill* og *mikill* og í þeim orðum, sem enda á -inn, endar nf. og þf. eint. í hvk. á -it og þf. eint. í kk. á -inn. Sem dæmi má taka *gamall* og *heiðinn*:

	kk.	kvk.	hvk.	kk.	kvk.	hvk.
Eint. nf.	gamall	gömul	gamalt	heiðinn	heiðin	heiðit
þf.	gamlan	gamla	gamalt	heiðinn	heiðna	heiðit
þgf.	gömlum	gamalli	gömlu	heiðnum	heiðinni	heiðnu
ef.	gamals	gamallar	gamals	heiðins	heiðinnar	heiðins
Flt. nf.	gamlir	gamlar	gömul	heiðnir	heiðnar	heiðin
þf.	gamlar	gamlar	gömul	heiðna	heiðnar	heiðin
þgf.	gömlum			heiðnum		
ef.	gamalla			heiðinna		

Athgr. Nú styttist í í orðinu *lítill* í í í hinum samandregnu myndum (*lítillir* f. *lítillir* 16. gr. athgr.); sú stytting átti sér aldrei stað í fornmálinu.

Enn fremr fellr og hljóðstafr opt niðr í lýsingarorðum

þeim, er enda á **-igr** og **-ugr**, t. d.; *auðigr*, þf. eint. *auðgan*, *auðga*, *auðigt*; nf. flt. *auðgir*, *auðgar*, *auðig* o. s. frv. — Orðin *heilagr* og *ymiss* eru og ýmist samandregin eða ósamandregin og styttist þá *ei* ávalt og *y* stundum í *e* og *y* í hinum samandregnu myndum.

Samdráttir á sér einnig stað í hlutto. fort., er hafa endinguna **-iðr**, af veikum sögnum, er stofn þeirra endar á **ja** og þær hafa stutta rótarsamstöfu (87. gr.); en hinar ósamandregnu myndir eru naumast brúkaðar nema í nf. í kk. og kvk., nf. og þf. í hvk., ef. í kk. og hvk., og seinna fellr í einnig niðr í þessum myndum, t. d.: *telja*, hlutto. fort. nf. í kk. *taliðr*, kvk. *talið*, hvk. *talit* (seinna í kk. *talðr*, *taldr*; kvk. *tölð*, *töld*; hvk. *talt*), þf. *talðan* (*taldan*), *talða* (*talda*), *talit* (*talt*); nf. flt. *talðir* (*taldir*), *talðar* (*taldar*), *talið* (*tölð*, *töld*) o. s. frv. Í stað þeirra mynda, er hafa endinguna **-iðr**, má seinna, og í nýja málinu vanalega, finna **-inn**: *talinn*, kvk. *talin*; þó er **-inn** aldrei brúkað í hinum samandregnu myndum (flt. *taldir*, ekki *talnir*) og greinist af því frá hlutto. fort. af hinum sterku sögnum, sem beygist sem *heiðinn*.

d) Í þeim orðum, sem enda á langan hljóðstaf, tvöfaldast **t** í hvk.; í þeim fellr og hljóðstafr beygingarendingarinnar niðr samkv. 17. gr. b, t. d. *blár* þf. eint. *blán*, *blá*, *blátt* o. s. frv.

Athgr. Þessi úrfelling verður ekki í núverandi máli.—Þess ber enn fremr að gæta, að í þessum lýsingarorðum tvöfaldast **r** nú í þgf. og ef. eint. í kvk. og ef. flt. í öllum kynjum (*blárri*, *blárrar*, *blárri*), sem vanal. var einfalt í fornmálinu.

50. gr. Í nokkrum lýsingarorðum, sem hafa **v** eða **j** í stofninum, falla þessir stafir burt samkv. 24. gr. c—d, t. d.: *fölr*, *miðr*:

	kk.	kvk.	hvk.	kk.	kvk.	hvk.
Eint. nf.	fölr	föl	fölt	miðr	mið	mitt
þf.	fölvan	fölva	fölt	miðjan	miðja	mitt
þgf.	fölum	fölri	fölu	miðjum	miðri	miðju
ef.	föls	fölrar	föls	miðs	miðrar	miðs
Flt. nf.	fölvir	fölvar	föl	miðir	miðjar	mið
þf.	fölva	fölvar	föl	miðja	miðjar	mið
þgf.	fölum			miðjum		
ef.	fölra			miðra		

Eins og *miðr* beygist og *nýr*.

Athgr. Nú fellr **v** opt niðr í öllum föllum. Sama er að segja um **j**; í mörgum orðum, sem í fornmálinu beygðust upphaflega eins og *miðr*, kemr

það aldrei fram (*frægr, sterkr, -tækr* [*fátækr*], þf. *frægan, sterkan, -tækan* fyrir *frægjan, sterkjan, -tækjan*).

B. Veika (ákveðna) beygingin.

51. gr. Beyging lýsingarorða með greininum eða í hinni ákveðnu mynd er mjög einföld; í eint. beygjast þau eins og nafnorð þau, er beygjast eptir veiku beygingunni (42. gr.), en í flt. enda þau á -u, í nf., þf. og ef. og í þgf. á -um:

		kk.	kvk.	hvk.	kk.	kvk.	hvk.
Eint.	nf.	sjúki	sjúka	sjúka	spaki	spaka	spaka
	pf.	} sjúka	} sjúku	} sjúka	} spaka	} spöku	} spaka
	þgf.						
	ef.						
Flt.	nf.	} sjúku			} spöku		
	pf.						
	þgf.	sjúkum			spökum		
	ef.	sjúku			spöku		

Reglur þær, er taldar voru í 49. gr. c—d og 50. gr., gilda einnig fyrir hina ákveðnu mynd: nf. eint. *gamli*, *gamla*; *heiðni*, *heiðna*; *lítli*, -a; *auðgi*, -a; *blái*, *blá*; þf., þgf. og ef. *blá*; — *fölvi*, *fölva* (þf., þgf. og ef. í kvk. *fölu*); *nýi*, *nýja* (*miðr* er ekki brúkað í hinni ákveðnu mynd og sama er að segja um *allr*).

Athgr. Nú endar öll flt. á -u, eins í þgf.

52. gr. Allmörg lýsingarorð, helzt samsett, beygjast eptir hinni veiklu beygingu, hvort sem þýðing þeirra er ákveðin eða óákveðin; þessi orð enda á -i eða (seinna) á -a í nf. eint. í kk., en á -a í öllum öðrum föllum, nema þgf. flt., sem endar á -um, t. d.: nf. eint., í kk. *jafnaldri* (-aldra), kvk. og hvk. *jafnaldra*; nf., þf., ef. flt. *jafnaldra*, þgf. *jafnöldrum*. Þannig beygjast og *andvani*, *fulltíði*, *samfeðri*, *sammæðri*, *örviti*, *dumbi* (mállaus), *lami*, *brúnvölvi* (alvarlegr), *einteiti* (mjög glaðr), *eintómi* (annalaus), *algangsi* (algengr), *hugsi* (hugsandi), *hvimsi* (hvumsa), *ofrölvi* (mjög drukinn) og mörg fleiri.

C. Stigbreyting lýsingarorða.

53. gr. Miðstigi og yfirstigi lýsingarorða myndast annaðhvort með því að bæta við endingunni **-ri** og **-str**, eða **-ari** og **-astr** við meginhlutann; þegar fyrri endingin er höfð, verður *i*-hljóðvarp, ef hljóðstafr meginhlutans getur tekið því, t. d.:

a) **-ri** og **-str**:

frumstigi	miðstigi	yfirstigi
langr	lengri	lengstr
lágr	lægri	lægstr
stórr	stærri	stærstr
ungur	yngri	yngstr

b) **-ari** og **-astr** — þá endingu fá flest lýsingarorð:

spakr	spakari	spakastr
-------	---------	----------

Nokkur orð hafa bæði endingarnar **-ri**, **-str** og **-ari**, **-astr** í miðstigi og yfirstigi, t. d.: *djúpr*, *dýrr*, — *dýpri* og *djúpari*, *dýrri* og *dýrari*, — *dýpstr* og *djúpastr*, *dýrstr* og *dýrastr*. Sum hafa **-ri** í miðstigi og **-astr** í yfirstigi, t. d.: *makligr*, *vegligr*, — *makligri*, *vegligr*, — *makligastr*, *vegligastr*.

54. gr. Reglur þær, er talðar voru í 49.—50. gr. við beyging lýsingarorða, gilda einnig við stigbreyting þeirra, t. d.:

a)	fagr	fegri (f. *fegrri)	fegrstr
b)	heill	heilli (f. *heilri)	heilastr
c)	vænn	vænni (f. *vænri)	vænstr (vænastri)
d)	smár	smæri	smæstr
e)	röskr	röskvari	röskvastr
f)	nýr	nýri	nýjastr

Athgr. Nú tvöfaldast **r** ætíð í miðstigi eptir langan hljóðstaf (*smærri*, *nýrri*). — Í þeim lýsingarorðum, sem hafa *v* og *j* í stofninum fellr *v* og *j* seinna vanalega niðr í miðstigi og yfirstigi (*röskari*, *röskastr*; *ríkari*, *ríkastr*). — *miðr* er að eins haft í frumstigi.

55. gr. Í nokkrum lýsingarorðum er miðstigi og yfirstigi myndað af öðrum stofni en þeim, er kemr fram í frumstigi:

gamall	ellri (eldri)	ellstr, ellztr
góðr	betri	beztr
illr, vándr	verri	verstr
margr	fleiri	flestr
lítill	minni	min(n)str
mikill	meiri	mestr

56. gr. Eigi allsjaldan er miðstig myndað af atviksorði eða forsetningu, og vantar þá frumstig, t. d.:

(norðr)	<i>nyrðri, nørðri (norða[r]ri)</i>	<i>nyrztr, nørztr (norðastr)</i>
(suðr)	<i>syðri</i>	<i>synnstr (syðstr)</i>
(austr)	<i>eystri</i>	<i>austastr</i>
(vestr)	<i>vestri (vestari)</i>	<i>vestastr</i>
(fram)	<i>fremri (frama[r]ri)</i>	<i>fremstr (framastr)</i>
(aptr)	<i>eptri (aptari)</i>	<i>epztr, aptastr</i>
(inn)	<i>innri (iðri)</i>	<i>innstr</i>
(út)	<i>ytri, ytri</i>	<i>ýztr, yztr</i>
(niðr)	<i>neðri</i>	<i>neðstr, neztr</i>
(of)	<i>øfri, efri</i>	<i>øfstr, efstr</i>
(fyrir)	<i>fyrri</i>	<i>fyrstr</i>
(síðr)	<i>síða(r)ri (síðri)</i>	<i>síðastr (síðarstr)</i>
(heldr)	<i>heldri</i>	<i>helztr</i>
(sjaldan)	<i>sjaldnari</i>	<i>sjaldnastr</i>
(fjarri)	<i>firri, firnari</i>	<i>firstr</i>
(ná-, ísamsetn.)	<i>næ(r)ri</i>	<i>næstr</i>
—	<i>hindri (síðari)</i>	<i>hinztr (innstr)</i>
—	<i>æðri</i>	<i>æðstr (æztr)</i>
—	<i>hægri</i>	—
—	<i>vinstri</i>	—

57. gr. Miðstig beygist ætíð eptir hinni veikun beygingu eins og hin ákveðna mynd lýsingarorða (51. gr.); þó er sá munur á, að kvk. beygist eins og *elli* (46. gr. b, 2) og að nf., pf. og ef. flt. endar á -i, t. d.:

	kk.	kvk.	hvk.
Eint. nf.	spakari	spakari	spakara
pf.	} spakara	} spakari	} spakara
pgf.			
ef.			
Flt. nf.	} spakari		
pf.	}		

Flt. þgf.
ef.

spökurum
spakari

Eins og miðstig beygist og hluttaksorð nútíðar, þegar það er brúkað sem lýsingarorð (sbr. 46. gr. a, 1).

Athgr. Nú hefir hlutto. nút. -i í öllum föllum eint. og flt.; sama er að segja um miðstig lýsingarorða, nema hvk. eint. hefir *a* í öllum föllum.

58. gr. Yfirstig beygist eptir sterku beygingunni (48. gr.), þegar það er brúkað sem óákveðið (kk. *spakastr*, kvk. *spökust*, hvk. *spakast*; kk. *dýpstr*, kvk. *dýpst*, hvk. *dýpst* o. s. frv.), en eptir veikur beygingunni (51. gr.), þegar það er haft ákveðið (kk. *spakasti*, kvk. og hvk. *spakasta* o. s. frv.).

Fornöfn.

59. gr. Hin persónulegu fornöfn eru:

	1. persóna	2. persóna	3. persóna	
			kk.	kvk.
Eint. nf.	ek	þú	hann	hón (hon)
þf.	mik	þik	hann	hana
þgf.	mér	þér	hánum, honum	henni
ef.	mín	þín	hans	hennar
Tvít. nf.	vit	it, þit		
þf.	} okkr	} ykkur	Sem fornafn 3. pers. í hvk. eint. og flt. í öllum kynjum er brúkað hvk. og flt. af vísifornafninu <i>sá</i> (62. gr.).	
þgf.				
ef.				
Flt. nf.	vér	ér, þér		
þf.	} oss	} yðr		
þgf.				
ef.				
	vár	yðvar, yðar		

Athgr. Nú eru þessar myndir frábrugðnar: 1. pers. nf. *ég*, þf. *mig*, nf. tvít. *við*; ef. flt. *vor*, 2. pers. þf. *þig*; nf. tvít. *þið*; 3. pers. nf. í kvk. *hún*. — Fleirtölumyndirnar eru nú horfnar úr daglegu máli og er nú tvítalan brúkuð, hvort sem talað er um tvo eða fleiri, nema þegar menn eru þeraðir og flt. þannig brúkuð um einn mann. Þó er flt.-myndunum optast

haldið í ritmáli. Hinar styttri myndir *it* og *ér* eru algjörlega horfnar úr málinu.

60. gr. Hið aþtrbeygilega fornafn er eins í öllum kynjum og tölum og beygist þannig: þf. *sik*, þgf. *sér*, ef. *sín*.

Athgr. Nú er þf. *sig*.

61. gr. Eignarfornöfnin eru *mínn, þínn, sinn*; *okkarr, ykkarr, várr* (órr), *yðvarr* eða *yðarr*. Þau beygjast eins og hin óákveðna mynd lýsingarorða að öðru leyti en því, að nt í hvk. af *mínn, þínn, sinn* verður tt; enn fremr enda þau öll á -n í þf. eint. í kk. í staðinn fyrir -an, og í *okkarr, ykkarr, yð(v)arr* fellr a niðr á undan þeim beygingarendingum, sem byrja á hljóðstaf. Í *mínn, þínn, sinn* hefir í snemma styzt á undan nn og tt og orðið *i*, t. d. *minn, mín, mitt*. Sem dæmi má taka.:

Eint. nf.	mínn	mín	mítt	okkarr	okkur	okkart(okkat)
þf.	mínn	mína	mítt	okkarn	okkra	okkart(okkat)
þgf.	mínum	mínni	mínu	okkrum	okkarri	okkru
ef.	míns	mínnar	míns	okkars	okkarrar	okkars
Flt. nf.	mínir	mínar	mín	okkrir	okkrar	okkur
þf.	mína	mínar	mín	okkra	okkrar	okkur
þgf.	mínum			okkrum		
ef.	mínna			okkarra		

Athgr. Nú eru eignarfornöfnin eiginlega ekki nema 3, *minn, þinn, sinn*; hin eru aldrei brúkuð í nútíðarmáli, nema ef vera skyldi *várr* (sem nú heitir *vor*), sem er eigi allsjaldan brúkað í ritmáli. — Í stað þessara eignarfornafna eru nú brúkaðar eignarfallsmyndir tvítölunnar af hinum persónulegu fornöfnum: *okkar, ykkar* (*yðar* þegar þerað er).

62. gr. Vísifornöfnin eru *sá, þessi (sjá), hinn*.

a) *sá* og *þessi (sjá)*, beygjast þannig:

	kk.	kvk.	hvk.	kk.	kvk.	hvk.
Eint. nf.	sá	sú	þat	þessi, sjá	þessi, sjá	þetta
þf.	þann	þá	þat	þenna	þessa	þetta

	kk.	kvk.	hvk.	kk.	kvk.	hvk.
þgf.	þeim	þeir(r)i	því	þessum	{ þessi þessar(r)i }	þessu
ef.	þess	þeir(r)ar	þess	þessa	{ þessar þessar(r)ar }	þessa
Flt. nf.	þeir	þær	þau	þessir	þessar	þessi
þf.	þá	þær	þau	þessa	þessar	þessi
þgf.	þeim			þessum		
ef.	þeir(r)a			þessa, þessar(r)a		

Í nf. eint. í kk. og kvk. er *sjá* en. (í hinum elztu ritum ávalt) brúkað í sömu þýðingu og *þessi*. Í sömu þýðingu og *þessum* og *þessu* eru eigi allsjaldan brúkaðar þgf.-myndirnar *þeima* og *þvísa*.

Athgr. Nú eru þessar breytingar á orðnar: nf. og þf. í hvk. af *sá* er nú í eint. *það* og í flt. *þaug*; þf. í kk. af *þessi* er *þennan*; — í þgf. og ef. eint. í kvk. og ef. flt. hefir *sá* nú tvöfalt *r* og útrýmdi *það* einnig í fornmálinu snemma hinu einfalda *r*, en *þessi* hefir nú í sömu föllum einfalt *r* (tvöfalt í fornmálinu). Myndirnar *sjá* (nf. í kk. og kvk.), *þessi*, *þessar* (þgf. og ef. í kvk.) og *þessa* (ef. flt.) eru nú úreltar.

b) *hin* beygist eins og *mínn* (61. gr.): nf. eint. kk. *hin*, kvk. *hin*, hvk. *hitt* o. s. frv. — Þegar þetta orð er brúkað sem ákveðinn greinir á undan lýsingarorðum, hefir það myndirnar *enn* (elzt), *inn*, *hin*, kvk. *en*, *in*, *hin*, hvk. *et*, *it*, *hit* (með einföldu *t*). Þegar það er brúkað sem ákveðinn greinir við nafnorð, hefir það myndina *enn* (eldri) eða *inn* og er þá skeytt aptan við nafnorðið og beygjast þá bæði orðin reglulega. Þó fellr *i* niðr í greininum, þegar nafnorðið endar á *-a*, *-i*, *-u* og *enn* fremr í flt., þegar það endar á *r*; í sjálfum nafnorðunum fellr *m* niðr í þgf. flt., sem þá endar á *-u* og fellr *i* eins niðr úr greininum, þegar hann er skeyttr aptan við það. Sem dæmi má taka, eptir sterku beygingunni í kk. *úlfr*, kvk. *laug*, hvk. *orð* (29. gr.), eptir veiku beygingunni í kk. *bogi*, kvk. *tunga*, hvk. *auga* (42. gr.):

Eint. nf.	úlfr-inn	laug-in	orð-it
þf.	úlfr-inn	laug-ina	orð-it
þgf.	úlfi-num	laugu-nni, laug-inni	orði-nu
ef.	úlfs-ins	laugar-innar	orðs-ins

Flt. nf.	úlfar-nir	laugar-nar	orð-in
þf.	úlfa-na	laugar-nar	orð-in
þgf.	úlfa-num	laugu-num	orðu-num
ef.	úlfa-nna	lauga-nna	orða-nna
Eint. nf.	bogi-nn	tunga-n	auga-t
þf.	boga-nn	tungu-na	auga-t
þgf.	boga-num	tungu-nni	auga-nu
ef.	boga-ns	tungu-nnar	auga-ns
Flt. nf.	bogar-nir	tungur-nar	augu-n
þf.	boga-na	tungur-nar	augu-n
þgf.	bogu-num	tungu-num	augu-num
ef.	boga-nna	tungna-nna	augna-nna

Í getr þó stundum fallið úr greininum þótt öðruvísi sé ástatt, en talið hefir verið hér að framan; þannig er það algengt í þgf. eint. í kk. í þeim orðum, sem vanta endinguna *i*: *dal-num* (sj. *dal-inum*), *sal-num*. — Í þf. eint. í kvk. má einnig finna *sól-na* og *sól-ina* jöfnum höndum, ó. s. frv. Í þeim orðum, er enda á langan hljóðstaf fellr í vanalega niðr í hinum tvíkvæðu myndum greinisins, t. d.: *á-in*, *ey-in*, *tré-it*, *tré-in*, en *á-na*, *á-nni*, *ey-na*, *tré-nu* o. s. frv. — Orðið *maðr* hefir í flt., þegar greinirinn er skeyttur aptan við það, bæði *menn-inir* og (seinna) *menn-irnir*.

Athgr. 1. Þegar orðið *hinn* er brúkað sem vísifornafn, hefir það nú í hvk. *hitt*, eins og í fornmálinu, en þegar það er haft sem greinir á undan lýsingarorðum, hefir það *hið* í hvk., en það á sér nú að eins stað í ritmáli. Að öðru leyti er beygingin hin sama og í fornmálinu, nema í greinisins getr fallið heldr optar niðr, t. d. vanalega á eptir *é* í hvk. *tré-ð*, *hné-ð*, *fé-ð*, *tré-n* o. s. frv. — Eins og fyrir kemr í fornmálinu, er greinirinn nú stundum tvítekin: *hin stærri konan*. — Í daglegu máli er *sá* nú haft í staðinn fyrir *hinn* sem ákveðinn greinir með lýsingarorðum.

Athgr. 2. Ákveðni greinirinn er ekki mjög gamall og finnst næstum aldrei í Sæm. Eddu. Enn yngri er hinn óákveðni greinir, og finnst hann mjög sjaldan í eldri ritum; seinna fóru menn að brúka hin óákveðnu fornöfn: *einn*, *ein(n)hver(r)* og *nökkurr* (*nokkur*) sem óákveðinn greini, og svo er enn.

63. gr. Tilvísunarfornöfnin eru **er** (eldra **es**) og **sem** (upphaflega samanburðarorð); þau eru óbeygileg; þegar myndin **es** er brúkuð, rennr hún opt saman við undanfarandi vísi-orð, t. d.: *sás*, *þanns*, *þars*, fyrir *sá es* o. s. frv.

64. gr. Spurnarfornöfnin eru *hvat*, *hvárr*, *hverr*, *hvílíkr*.

a) *hvat* er að eins brúkað í eint. í hvk., og þgf. og ef. eint. í kk. sem nafnorð. Í stað þeirra mynda, sem vanta, eru brúkaðar myndir af *hverr*.

	kk.	hvk.
Eint. nf. —		<i>hvat</i>
þf. —		<i>hvat</i>
þgf. hveim		<i>hví</i>
ef. hvess		<i>hvess</i>

Myndin *hvers* (ef. af *hverr*, *hvert*) útrýmdi snemma ef. myndinni *hvess*.

b) *hvárr* (fyrir *hvaðarr*) beygist eins og *sjúkr* (48. gr.), *hverr* eins og *miðr* (50. gr.); þó er þf. eint. í kk. *hvárn*, *hvern* (sj. *hverjan*).

c) *hvílíkr* beygist reglulega sem *sjúkr* (48. gr.). Til þess svarar víisifornafnið *þvílíkr* eða *slíkr*.

Ath gr. *hvat* hefir nú myndina *hvað* og er að eins brúkað í nf. og þf. hvk. í eint. og er nafnorð. — Í ritmáli er þó venjulega haft þgf. *hví*, en í daglegu tali er í stað þess brúkað *því*. — *hvárr* og *hverr* heita nú *hvor* og *hver*. — Í daglegu tali eru þessi tvö orð vanalega runnin saman í eitt orð, sem heitir *hvor*. — Af nafnorðinu *hvað* hefir nú myndast nýtt spurnarfor nafn *hvaða*; það er brúkað sem lýsingarorð og er óbeygilegt.

65. gr. Óákveðin fornöfn eru: a) *einn*, *einnhverr*, *nökkurr*; b) *hvatvetna*, *hvatki*; c) *hvárgi*, *hvarigr*; *hvergi*, *hverigr*; d) *annarr*, *annarrhvárr*, *annarrhverr*, *annarrtveggja*, *hvárrtveggja*, *báðir*; e) *engi*, *neinn*, *manngi* (= *enginn*), *vættki* (ekkert). Þessi orð beygjast sem hér segir:

a) 1. *einn* beygist sem *mínn* (61. gr.).

2. *einnhverr* (eða *einhverr*), kvk. *einhver*, hvk. *eitthvert*, er samsett af *einn* og *hverr* (64. gr. b); að undanskildu nf. eint. og þf. eint. í kk. og hvk. beygist vanalega að eins seinni hlutinn *hverr*, en fyrri hlutinn *ein* helst óbreyttur (þgf. *einhverjum*, *einhverri*, *einhverju*); á hinu eldra stigi fornmálsins beygist *einn* vanalega líka (þgf. *einumhverjum* o. s. frv.); sem nafnorð er brúkað *eitthvat*, en þó að eins í nf. og þf. eint. í

hvk. — *sérhverr* er samsett af *sér* og *hverr* og má jafnvel skrifa það í tveimr orðum (flt. *sér hverir*, *sér hverjar* o. s. frv.).

3. **nökkurr**, kvk. *nökkur*, hvk. *nökkut*; þf. *nökkurn*, *nökk-ura*, *nökkut*, beygist að öðru leyti sem óákveðið lýsingarorð. Jafnframt myndinni *nökkurr* finnast einnig hinar eldri myndir *nakkvarr*, *nekkverr* (*nökkvarr*, *nèkkverr* og fleiri), sem beygjast eins og *hvárr* og *hverr*.

Athgr. *einnhverr* hefir nú myndina *einhver* og *ein* óbreytt í öllum föllum, nema nf. og þf. eint. í hvk. (*eitthvert*); — *eitthvat* heitir nú *eitt-hvað*. — *nökkurr* heitir nú *nökkur* og beygist sem í fornmálinu að öðru leyti en því, að það er nú vanalega samandregið í þeim föllum, er endingin hefst á hljóðstaf.

b) **hvatvetna** (einnig *hvetvetna*, *hotvetna*) og **hvatki** (myndað af *hvat* og neitunarorðinu *-gi*, 22. gr. 1) eru að eins brúkuð í eint. í hvk. (þgf. *hvívetna*; *hvígi*, ef. *hvesskis*).

c) **hvárgi** og **hvergi** (mynduð af *hvárr*, *hverr* og neitunarorðinu *-gi*) eru sjaldan brúkuð nema í eint. í kk. og hvk. og beygjast þannig:

	kk.	hvk.
Eint. nf.	<i>hvárgi</i>	} <i>hvártki</i> (<i>hvárki</i>)
þf.	<i>hvárngi</i> , <i>hvárngan</i>	
þgf.	<i>hvárungi</i>	<i>hvárugi</i>
ef.	<i>hvárskis</i> (<i>hvárkis</i>)	<i>hvárskis</i> (<i>hvárkis</i>)

hvergi hefir í þgf. eint. í kk. *hverjungi* (þgf. í hvk. finnst ekki), en beygist að öðru leyti eins. Í stað þeirra mynda, sem vanta (kvk. og flt.) eru brúkaðar myndir af orðinu **hvárigr**, (flt. *hvárigir*) og **hverigr**, sem beygjast eins og regluleg lýsingarorð.

Athgr. 1. Hv. af *hvárgi* er optast brúkað sem samtenging: *hvártki* (vanalega *hvárki*) — né.

Athgr. 2. *hvárigr* heitir nú *hvorugr* (*hvorugr*), en beygist sem í fornmálinu. — *hvártki* heitir nú *hvorki* (*hvurki*), haft sem samtenging.

d) 1. **annarr** beygist eins og *okkarr* (61. gr.); þó fellr ávalt niðr í þf. eint. í kk., og nf. og þf. eint. í hvk.; í því orði breytist og *nnr* í *ðr*:

	kk.	kvk.	hvk.
Eint. nf.	annarr	önnur	annat
pf.	annan	aðra	annat
þgf.	öðrum	annarri	öðru
ef.	annars	annarrar	annars
Flt. nf.	aðrir	aðrar	önnur
pf.	aðra	aðrar	önnur
þgf.	öðrum		
ef.	annarra		

2. **annarrhvárr** og **annarrhverr** er samsett af *annarr* og *hvárr*, *hverr* (64. gr. b). Hvortveggju orðin beygjast (þgf. eint. í hvk. *öðru-hváru*; *öðru-hverju*).

3. **annarrtveggja** og **hvárrtveggja** eru samsett af *annarr*, *hvárr* og *tveggja* (ef. af *tveir*, 67. gr.) og tekr að eins fyrri hlutinn fallbreytingu, en *tveggja* helst óbreytt. Jafnframt þessum myndum eru og brúkaðar myndirnar **annarrtveggi** og **hvárrtveggi** og beygist þá hvortveggi hlutrinn, *annarr* og *hvárr*, eptir hinni sterku beygingu, sem hér að framan, en *tveggi* eptir hinni veiklu sem *nýi* (51. gr. niðrl.).

Athgr. Hv. eint. af þessum fornöfnum er mjög opt brúkað sem samtenging: *annathvárt* — *eða* og *annattveggja* — *eða*; *hvárttveggja* — *ok*.

4. **báðir** beygist þannig:

	kk.	kvk.	hvk.
Flt. nf.	báðir	báðar	bæði
pf.	báða	báðar	bæði
þgf.	báðum		
ef.	beggja		

Athgr. 1. Hv. *bæði* er mest brúkað sem samtenging: *bæði* — *ok* (*enda*).

Athgr. (við d, 1.—4.). Í orðinu *annarr* er nú sú breyting á orðin, að *rr* í hinum ýmsu myndum er nú *r* (*annar*, *annari* o. s. frv.); — á hefir breyzt í *o* (*u*) á eptir *v* (*hvortveggja*, *hvurtveggja*) og *t* í *ð* í endingu á eptir hljóðstaf (*annað*).

e) 1. **engi** (myndað af *einn* og neitunarorðinu *-gi*) beygist vanalega þannig:

	kk.	kvk.	hvk.
Eint. nf.	engi (engr)	engi	} (etki), ekki
þf.	engi, engan	enga	
þgf.	(einungi), engum	engri	(einugi), engu
ef.	{ einskis, einkis enskis, enkis }	engrar	{ einskis, einkis enskis, enkis }
Flt. nf.	engir	} engar	} engi
þf.	enga		
þgf.	engum		
ef.	engra		

Allar þessar myndir, að undanskildum *engi*, *ekki* (*einungi* og *einugi*), og *einskis* (*einkis*, *enskis*, *enkis*), geta einnig haft *ø* í staðinn fyrir *e* (*øngan* o. s. frv.) og *v* á undan þeim endingum, sem byrja með *a* og *i* (*øngvan* o. s. frv.). Auk þessa er stundum brúkað í kvk. í eint. (nema nf.) og í flt. (nema nf. og þf. í hvk.) lýsingarorðið *einigr* sem svarar til *engi* á sama hátt og *hvárigr* til *hvárgi*.

Athgr. *engi* hefir nú myndina *enginn* í nf. eint. í kk. og *engin* í nf. eint. í kvk. og flt. í hvk. og *ekkert* í nf. og þf. eint. í hvk, en að öðru leyti er beygingin hin sama og í fornmálinu.

2. **neinn** (samandregið fyrir *ne* [fornt neitunarorð = ekki] *einn*) beygist sem *einn*.

3. **manngi** eða **mangi** (af *mannr* = *maðr* og *-gi*) er mest brúkað í skáldskap og að eins í eint. í kk. (þf. *manngi*, þgf. *mannigi*, ef. *mannskis*). — **vættki** er að eins brúkað í eint. í hvk. (þgf. *vættugi*, ef. *vættugis*).

Athgr. (við 65. gr.). Enn eru nokkur orð, sem samkvæmt þýðingu sinni opt eru talin til óákveðinna fornafna, en eptir beygingunni eru ýmist nafnorð (*maðr*) eða lýsingarorð (*sjálfr*, *samr*, *allr*, *margr*, *fár*, *sumr*, *ýmiss* o. s. frv.).

Töluorð.

66. gr. a) Frumtölur.		66. gr. b) Raðartölur.
1. einn		fyrstr, fyrsti
2. tveir		annarr
3. þrír		þriði
4. fjórir		fjórði
5. fimm		fim(m)ti
6. sex		sétti
7. sjau		sjaundi
8. átta		átti (áttundi, -andi)
9. níu		níundi
10. tíu		tíundi
11. ellifu		ellifti
12. tólf		tólfti
13. þrettán		þrettándi
14. fjórtán (fjog(u)rtán)		fjórtándi (fjog(u)rtándi)
15. fim(m)tán		fim(m)tándi
16. sextán		sextándi
17. sjautján (sjaután)		sjautjándi (sjautándi)
18. átján		átjándi
19. nítján		nítjándi
20. tuttugu (tvítján)		tuttugundi, -andi (tvítjándi)
21. tuttugu ok einn (einn ok t.)		tuttugundi ok fyrsti eða einn (fyrsti eða einn ok t.)
22. tuttugu ok tveir (tveir ok t.) o. s. frv.		tuttugundi ok annar(annarr ok t.) o. s. frv.
30. þrír	} tígir (tugir)	þrítugundi, -andi
40. fjórir		fertugundi, -andi
50. fimm		fim(m)tugundi, -andi
60. sex		sextugundi, -andi
70. sjau		sjautugundi, -andi
80. átta		áttatugundi, -andi
90. níu		nítugundi, -andi
100. tíu tígir (hundrað, sjá 68. gr.)		
110. ellifu tígir (hundrað ok tíu)		
120. hundrað (sjá 68. gr.)		
200 (240). tvau hundruð		

1000 (1200). þúsund

2000 (2400). tvær þúsundir.

Athgr. Nú heita tölurnar 7, 11 og 17: *sjö, ellefu og sautján(seytján)*.

67. gr. Af frumtölunum beygjast fjórar hinar fyrstu; um beygingu á *einn* er talað í 65. gr. a., 1. Hinar beygjast þannig:

	kk.	kvk.	hvk.	kk.	kvk.	hvk.
Flt. nf.	tveir	tvær	tvau	þrír	þrjár	þrjú
þf.	tvá	tvær	tvau	þrjá	þrjár	þrjú
þgf.	tveimr, tveim			þrimr, þrim		
ef.	tveggja			þriggja		
	kk.	kvk.	hvk.			
Flt. nf.	fjórir	fjórar	fjogur (fjugur)			
þf.	fjóra	fjórar	fjogur (fjugur)			
þgf.	fjórum					
ef.	fjogurra (fjugurra)					

Athgr. *tveir* hefir nú í þf. í kk. *tvö*, í nf. og þf. í hvk. *tvö*; *þrír* hefir nú í þgf. *þremr* og *þrem*, og *fjórir* í nf. og þf. flt. *fjögur* (*fjegur*) og í ef. *fjögra* (*fjögurra*).

68. gr. Frumtölurnar frá 5—20 beygjast ekki. Hins vegar eru tölurnar frá 30—90 myndaðar af nafnorðinu *tigr*, *tegr* (einnig *tugr*, *togr*) og beygjast því eins og það orð (36. gr. a) og tekr eptirfarandi nafnorð til sín í ef. (*þrír tigrir kúa*; *með sex tigu manna*). — Seinna runnu þessi tvö orð saman í eitt: *þrjátígi* o. s. fr., og loks varð *-tígi* að *-tíu* og sú mynd er nú hin almenna: *þrjátíu*, *fjörutíu*, *fim(m)tíu*, *sextíu*, *sjötíu*, *áttatíu*, *níutíu*. Þegar tölurnar 1, 2, 3, 4 eru brúkaðar í samsetningum, fá þær myndirnar: *ein-*, *tví-* (*tve-*, *tvö-*, *tvæ-*), *þrí-* (*þré-*, *þre-*), *fer-* (*fjór-*, *fjörü-*, *fjeri-*).—*hundrað* er nafnorð, hvk. (flt. *hundruð*). Vanalega táknar *hundrað* í fornmálinu stórt hundruð, án þess nákvæmar sé ákveðið, ɔ: 120, og er það einnig kallað *hundrað tölfrætt*, móttsett smátt hundruð ɔ: 100, sem ýmist er kallað *hundrað tírætt* eða *tíu tigrir* (þannig t. d. *hálf tannat hundruð langra skipa*, ɔ: 120 + 60). — *þúsund* er nafnorð, kvk., og beygist sem sótt (31. gr.), flt. *þúsundir*; vanalega táknar það 10 stór hundruð (ɔ: 1200).

Athgr. Allar framtölurnar eru nú brúkaðar sem lýsingarorð, og eru þær óbeygilegar frá 5—90; *hundrað* er nú brúkað ýmist sem lýsingarorð eða nafnorð og hefir það sem lýsingarorð ekki aðra beygingu en þá, að það hefir aðra mynd í flt. (*hundrað*, flt. *hundruð*). *þúsund* er nú bæði (vanalega í eint.) hvk. og kvk., og má brúka það sem lýsingarorð, þegar það er hvk., bæði í eint. og flt., og er þá óbeygilegt. Þegar það er kvk., er það haft sem nafnorð. — Að bæði *hundrað* og *þúsund* þó eru nafnorð lýsir sér í því, að þau taka til sín önnur lýsingarorð, sem einnig haldast óbreytt í öllum föllum (*tvö hundruð mönnum*; *mörg þúsund hestum*). Nú er og inn komið orðið *miljón*, en í fornmálinu var ekkert eitt orð yfir þá tölu, og hét hún þá *þúsund þúsunda*.

69. gr. Raðartölurnar, að undanskildum tveim hinum fyrstu, beygjast eptir hinni veikun beygingu eins og hin veika mynd lýsingarorða (*þriðji* sem *nýji*, 51. gr. niðrl., kvk. og hvk. *þriðja*, flt. *þriðju* o. s. frv., hin önnur sem *sjúki*, 51. gr.). *fyrstr* beygist bæði eptir hinni sterku og veikun beygingu (*fyrsti*), *annarr* að eins eptir hinni sterku (sjá 65. gr. d, 1).

Athgr. Nú hafa nöfn nokkurra talna fengið aðra mynd en í fornmálinu og eru þær þessar: 2. *annar*; 3. *þriðji* (*þriðji*); 6. *sjötti* (*sétti*); 7. *sjöundi*; 8. *áttundi*; 11. *ellefti*; 17. *sautjándi* (*seytjándi*); — enn fremr hafa raðartölurnar frá 20—90 breytt endingu sinni. Upprunalega var endingin *-tugundi* (*-tugandi*), seinna breyttist hún í *-tugti* (*tuttugti*, *þrítugti* o. s. frv.), og nú er hún *-tugasti* (*tuttugasti*, *þrítugasti* o. s. frv.). Af orðunum *hundrað* og *þúsund* voru engar raðartölur myndaðar í fornmálinu, en nú eru raðartölur hafðar af þeim með sömu endingu og tugatölurnar (*hundraðasti*, *þúsundasti*).

70. gr. Af töluorðunum eru enn fremr mynduð nokkur lýsingarorð, nafnorð og atviksorð, og teljast því undir þau:

a) 1. Lýsingarorð, sem tákna aldr, lengd, dýpt eða hæð; eru þau mynduð fyrir tugatölurnar 20—70 af stofni einingarinnar með endingunni *-tugr*, en fyrir (70), 80 til 100 og 120 með endingunni *-ræðr*:

tvítugr	sjautugr, sjauræðr
þrítugr	áttæðr
fertugr	níuæðr
fimmtugr	tíuæðr
sextugr	tólfæðr

Af þessum lýsingarorðum eru aptr mynduð ný lýsingarorð með því að bæta *hálf*- fyrir framan þau, sem tákna, að 5 skuli draga frá aðaltölunni (helzt um aldr og rúmatölu á

skipum: *hálfertugr*, 35 ára; *hálfþrítugt skip*, skip með 25 rúmunum).

— Af töluorðunum myndast og orðin *tvævetr* og *þrevetr*.

2. Deilitölur (lýsingarorð sem tákna skiptingu); þær eru *tvennir* (kvk. *tvennar*, hvk. *tvenn* og stundum *tvenni*), *þrennir*, *fernir*; tákna þær tölu á því, sem í sjálfu sér er tvöfalt eða margfalt; þó eru þær oft brúkaðar í alveg sömu þýðingu og frumtölurnar *tveir*, *þrír*, *fjórir*. Þessar tölur beygjast reglulega sem lýsingarorð, og eru að eins brúkaðar í flt., nema tvær hinar fyrstu, þær má brúka í eint. *tvennr* (kvk. *tvenn*, hvk. *tvent*) í merkingunni tvöfaldr, *þrennr* þrefaldr.

Athgr. Nú er og brúkuð talan *einir* auk hinna ofantöldu (*einir sokkar*, *tvennir vetlingar*, *þrennir skór*, *fernir þrjónar*); *tvennir*, *þrennir* og *fernir* er nú og haft í eint., einkum í hvk.

3. Margföldunartölur. Þær eru myndaðar af stofni einingarinnar og endingunni *-faldr*: *einfaldr*, *tvífaldr* (nú *tvöfaldr*), *þrífaldr* (síðar *þrefaldr*), *ferfaldr* (nú einnig *fjörfaldr*), *fimmfaldr* o. s. frv.

b) Af töluorðunum eru og mynduð nafnorð, sem tákna fjölda: 1) kvennkynsorð með endingunni *-t*, *-d*, sem beygjast eins og sótt (31. gr.): *fímt*, *sjaund*, *níund*, *tíund*, *tylft*, *tvítugt*, *þrítugt* (sbr. a, 1); 2) kvk.-orð með endingunni *-ing*, sem beygjast eins og *laug* (29. gr.): *eining*, *tvenning*, *þrenning* (sbr. a, 2); 3) karlkynsorð með endingunni *-ungr*, sem beygjast eins og *úlfr* (29. gr.) og tákna nokkurn hluta heildarinnar: *þriðjungr*, *fjórðungr*, *fímtungr*, *séttungr* (nú *sjöttungr*), *sjaundungr*, *áttungr*, *tólfungr*. Auk þessa orðið *helmingr* (*helfningr*) eða *helfð* (nú *helft*).

c) Töluatviksorð. Þau eru: *tvisvar* eða *tysvar* og *þrysvar*; þó er einnig sagt *tveim* eða *tvisvar sinnum*, *þrim* eða *þrysvar sinnum*, og þannig eru hin önnur töluorð brúkuð í þgf. með nafnorðinu *sinn* (29. gr.) eða *sinni* (35. gr. c), t. d. *fjórum sinnum*, *tíu sinnum*, *fimm tigum sinna* o. s. frv. Hér til má og telja: *fyrsta*, *annat*, *þriðja*, *fjórða*, *fímta* o. s. frv. *sinn(i)*; með því má og brúka greininn, et *þriðja* o. s. frv. *sinn(i)*; enn fremr er sagt: í *annat sinn(i)* og öðru *sinni*, *eitt* (*eitthvert*) *sinn(i)* eða *einu* (*einhverju*) *sinni*.

Sagnir.

71. gr. **Mynd** sagna í íslenzku er eiginlega ekki nema ein: *gjörmynd*.

Sigmyndin (eða *miðmyndin*) er sem sé ekkert annað en *gjörmyndin*, sem hið aþtrbeygilega fornafn er runnið saman við, og þolmyndin er mynduð með samsetning á hlutto. fort. og hjálparsögninni *vera* (*verða*).

Tíðirnar eru að eins tvær: nútíð og þátíð; allar aðrar tíðir eru samsettar og myndaðar með hjálparsögnum.

Hættirnir eru: framsöguhátttr, viðtengingarhátttr og (í nútíð) boðhátttr. Hér við boetist enn fremr nafnhátttr nútíðar (fortíðar mjög sjaldan) og hluttaksorð nútíðar og fortíðar.

Tölurnar eru tvær, eintala og fleirtala, og er hin síðartalda einnig brúkuð í stað tvítölnunnar, sem horfin er úr málinu.

72. gr. **Sagnirnar** skiptast í tvær beygingar, hina sterku og hina veiku. Munrinn kemr fram í þátíð, sem í sterku beygingunni er einkvæð og mynduð með hljóðskipti, en í hinni veiku fleirkvæð og mynduð með endingarviðbót.

Endingarnar eru hinar sömu í nútíð í báðum beygingum, en í þátíð skilr þær á, sem sjá má af yfirliti því, er hér fylgir:

Nútíð:

	framsh.	viðtengh.	boðh.	nafnh.
Eint.	1. —	-a (seinna: -i)		-a
	2. -r	-ir	—	
	3. -r	-i		hlutto.
Flt.	1. -um	-im	-um	-andi (57. gr.)
	2. -ið (-it)	-ið (-it)	-ið (-it)	
	3. -a	-i		

Þátið:

sterk beyging:			veik beyging:		
framsh.	viðtengh.	[nafnh.]	framsh.	viðtengh.	[nafnh.]
Eint. 1. —	-a(-i)	-u]	-ða(-ði)	-ða(-ði)	-ðu]
2. -t	-ir		-ðir	-ðir	
3. —	-i	hlutto.	-ði	-ði	
Flt. 1. -um	-im	-inn (49.gr. c)	-ðum	-ðim	hlutto.
2. -uð(-ut)-ið(-it)			-ðuð(-ðut)	-ðið(-ðit)	-ðr
3. -u	-i		-ðu	-ði	

Athgr. 1. Í 1. pers. flt. er *-m* endingarinnar opt slept, þegar fornöfnin *vit* og *vér* fara rétt á eptir, t. d.: *tóku vit, tóku vér* í stað *tókum*. Í 2. pers. flt. er *-ð* endingarinnar vanalega, þegar fornöfnin *it* og *ér* fara á eptir, flutt yfir á þessi fornöfn (*tóku þit, tóku þér* í staðinn fyrir *tókuð it, tókuð ér*), svo að þessi fornöfn fengu seinna ávalt myndina *þit, þér*, og á undan þeim er þá *-ð* (*-t*) sagnarinnar vanalega slept. *-ð* getr og fallið niðr á undan öðrum orðum, sem byrja með *þ* og jafnvel optar (*drepi þá!*). — Í fornum handritum hefir 1. pers. eint. nút. í einstökum orðum stundum sömu mynd og 3. pers. (þannig opt: *ek er, hefir, segir* f. *em, hefi, segi*). Töluvert snemma má og finna þá breyting á 1. pers. eint. í viðtengh., að hún hefir endinguna *-i* í stað hinnar eldri *-a*; sama er að segja um *-ði* f. *-ða* í 1. pers. eint. í þát. í framsh. í hinni veiku beygingu. Aptr eru endingarnar *-um, -uð, -u* í viðtengh. f. *-im, -ið, -i* yngri. — Þegar fornafnið *ek* og neitunarviðskeytin *-a, -at, -t* renna saman við sögnina, verða stundum nokkrar breytingar: 1. pers. eint. endar í Sæm. Eddu opt á: *-i-g-a* í stað *a-k-a*, t. d.: *kalliga ek* (= *kalla-ek-a ek*), *gørðiga ek* (= *gørða-ek-a ek*), *ek vildigak* (= *ek vilda-ek-a ek*), í viðtengh. *ek bjargigak* (= *bjarga-ek-a-ek*), *ek stöðvigak, myndigak*. — Stundum verða og breytingar í öðrum persónum, þegar neituninni er hnýtt aptan við: *gára þú* (= *gáir-a-þú*); *þú, hann gørra* (= *gørir-a*); *at þú deilit* (= *deilir-a*), *at þú kveliat* (= *kvelir-a*). — Fornafnið *þú* rennr opt saman við undanfarandi sögn í 2. pers. eint., og fær það þá ýmsa mynd samkvæmt hinum vanalegu hljóðreglum (*-ðu, -dú, -tú, -ú*), og styttist þá *ú* vanalega í *u*: *seg-ðu, snú-ðu, brenn-du, sit-tu, haltu* (f. *halt-tu*), *sendu* (f. *send-du*).

Athgr. 2. Nú eru endingarnar hinar sömu, nema þessar: Nútíð: 2. pers. eint. í framsh. fær endinguna *-rð* í þeim sögnum, er annaðhvort ganga eptir sterku beygingunni eða eptir 2. flokki hinna veiku sagna og enda á langan hljóðstaf eða *r* og verður þá myndin ávalt einkvæð, t. d.: *berð* (af *bera*), *skerð, ferð* (af *fara*), *sverð* (af *sverja*), *slærð, hlærð, færð*,

deyrð, snýrð; berð (af berja), smyrð, flýrð o. s. frv. Þau er enda á -s, fá með sama hætti endinguna -st, t. d.: *lest, kýst*. — *ð* og *t* í þessum myndum eru eiginlega leifar af hinu viðskeytta fornafni *þú* (sbr. athgr. 1, niðrl.). 1. pers. eint. og flt. í viðtengh. -i, -um, (í stað -a, -im. Þátíð: 2. pers. eint. í framsh. hinna sterku sagna -st (í stað -t); 1. pers. eint. í viðtengh. -i (í stað -a) og 1., 2. og 3. pers. flt. í viðtengh. -um, -uð, -u (í stað -im -ið -i).

A. Sterka beygingin.

73. gr. Frummyndirnar (kennimyndirnar), sem hinar aðrar myndir eru myndaðar af, eru: nútíð nafnháttar, 1. pers. eint. og flt. af þátíð framsöguháttar, og hluttaksorð fortíðar, t. d.:

bera — ek bar, vér bárum — borinn.

Af þessum frummyndum myndast svo hinar aðrar myndir sem hér segir:

a) Nútíð í framsh. í eint. myndast af stofni nafnháttar með *i*-hljóðvarpi, þegar hljóðstafrinn getr tekið hljóðvarpi (*taka—ek tek*); 1. pers. er endingarlaus, en 2. og 3. pers. bæta við -r (*tekr*), sem tillíkist undanfarandi *n* og *s*, svo úr verður *nn* og *ss* (21. gr. b), t. d.: *skína, ek skín, þú, hann skínn* (f. *skínr); *lesa, ausa, ek les, eys, þú, hann less, eyss*. Stundum getr það og tillíkt *l* og orðið úr *ll*, t. d.: *gala, stela, ek gel, stel, þú, hann gelr, stelr* eða *gell, stell*. Hins vegar fellr *r* alveg niðr eptir *rr* (23. gr.) og eptir þær samfellur samhljóðanda, sem getið var um í 24. gr. a, 3, t. d.: *þverra, ek, þú, hann þverr; vaxa, ek, þú, hann vex; fregna, ek, þú, hann fregn*. — Í nút. framsh. í flt. verður ekkert *i*-hljóðvarp (nema í þeim sögnum, er enda á -ja); hún myndast með endingunum -um (sem hljóðverpir *a* í *ö*), -ið (*it*) og -a: *tökum, takið (-it), taka*; 3. pers. hefir ávalt sömu mynd og nafnháttr.

Athgr. Nú er sú breyting á orðin, að þegar 2. pers. í eint. í fornmálinu hefir endað á *r* eða *rr* og *ss* með undanfarandi hljóðstaf, þá bætist nú *ð* við á eptir *r*, *rr* og *t* á eptir *ss*, og fellr þá annað *r*-ið og *s*-ið niðr (sjá 72. gr., athgr. 2). Þegar 1. pers. endar á *n*, bætist engin ending við í 2. og 3. pers. og fær þá eintalan hina sömu mynd í öllum persónum (*ég, þú, hann skín*). Þegar 1. pers. endar á *s* eða *r*, fær og 3. pers. sömu mynd (*ég, hann eys, les, sker, fer*).

b) Nútíð í viðtengh. hefir í 1. pers. eint. sömu mynd og nafnháttur (*taka — ek taka, seinna taki*); 2. og 3. pers. endar á -ir, -i; flt. á -im, -ið (-it), -i.

Athgr. Nú endar 1. pers. eint. ávalt á -i (*ég taki*) og 1. pers. flt. á -um (*tökum*).

c) Boðháttur nút. hefir í 2. pers. eint. sömu mynd og nafnháttur, þegar endingin er af tekin (*tak*); 1. og 2. pers. flt. hefir sömu mynd og 1. og 2. pers. nút. í framsh.

d) Þátíð framsh. hefir í 1. og 3. pers. eint. hina sömu mynd (*ek, hann tók*); 2. pers. myndast með því að bæta -t við (*þú tókt*). Á undan þessu t breytist t (tt) í z: *brjóta, ek braut, þú brautz; láta, ek lét, þú lézt; binda, ek batt, þú bazzt*. Hins vegar breytist ðt í fornmálinu í tt (21. gr. a, 1): *bjóða, ek bauð, þú bautt; ráða, ek réð, þú rétt; biðja, ek bað, þú batt*. Seinna fengu þó einnig þessar myndir zt (*brautz, rézt, bazzt*).— Fortíð í framsh. í flt. endar á -um, uð (-ut), -u.

Athgr. 2. pers. eint. í þát. myndast nú ávalt með því að bæta -st við 1. pers.

e) (Athgr. við c og d). Í 1. og 3. pers. eint. fort. í framsh. og vanalega í 2. pers. eint. í boðhætti breytist í samstöfulok:

nd í tt:	<i>binda</i>	boðh. <i>bitt</i>	þát. <i>batt</i>
ng - kk:	<i>ganga</i>	— <i>gakk</i>	— <i>gekk</i>
ld - lt:	<i>halda</i>	— <i>halt</i>	— <i>helt</i> .

f) Þátíð í viðtengh. myndast af stofni fort. í framsh. í flt. með i-hljóðvarpi, þegar hljóðstafrinn getr tekið hljóðvarpi (*ek tók, vér tókum — ek tæka; ek batt, vér bundum — ek bynda*). Endingarnar eru hinar sömu og í nútíð í framsh. (sjá b).

Athgr. Nú hefir 1. pers. eint. ávalt endinguna -i (*tæki, byndi*) og 1. 2. og 3. pers. flt. -um, -uð, -u eins og flt. fort. í framsh. og er þá j skotið inn á undan endingunni á eptir g og k (*tækjum, byndum*).

74. gr. a) Í þeim sögnum, þar sem stofninn endar á v, fellr v niðr í beygingunni, nema á undan þeim endingum, sem byrja með a og i (þó fellr það og vanalega niðr á undan -inn í hluttaksorði fort.), t. d.: *höggva, nút. ek hogg, þú, hann*

hæggr, vér höggum, (þ)ér höggvið, þeir höggva, hluttaksorð fort. höggvinn; — syngva, sökkva, fort. söng, sökk, hlutto. fort. sunginn, sokkinn.

b) Nokkrar sagnir styrkja í nútíð stofninn með **j**, sem þó fellr niðr í beygingunni, nema á undan þeim endingum, sem byrja með **a** og **u**, t. d.: *sitja*, nút. *ek sit*, *þú, hann sitr*, vér *sitjum*, (*þ*)ér *sitið*, *þeir sitja*.

Athgr. Nú helzt þetta **j** einnig á undan í (*sitja, sitjið, sitjum*).

75. gr. Sagnir þær, sem beygjast eptir hinni sterku beygingu, skiptast í 6 flokka eptir hinum ýmsu myndum, sem hljóðskipti þeirra tekr; þessa flokka má greina í sundr og þekkja á eptirfylgjandi aðaleinkennum (hinum mismunandi hljóðstaf í fort.):

I.	Þát.	í framsh.	í eint.	a (ö),	flt.	u
II.	—	-	—	-	—	á
III.	—	-	—	-	—	ó
IV.	—	-	—	-	—	i
V.	—	-	—	-	—	ú
VI.	{A) —	-	—	-	—	e, é
	{B) —	-	—	-	—	jó, — jó (jo, ju).

Af þessum 6 flokkum má kalla I—III *a*-flokkinn, af því að **a** kemr hér fram sem frumhljóðstafr, í I og II í eint. þát. í framsh., og í III í nafnh. nút.: I hefir stuttan rótarhljóðstaf með eptirfarandi tveim samhljóðöndum; II stuttan rótarhljóðstaf með eptirfarandi einum samhljóðanda; III hefir í nafnh. nút. **a** með eptirfarandi einum samhljóðanda (nokkur orð hafa aukið stofn sinn í nút. með **j**; í *vaxa* fer samsettr samhljóðandi [tví-samhljóðandi] eptir **a**). IV má kalla *i*-flokkinn (**i** í flt. þát. í framsh.), V *u*-flokkinn (**u** í flt. þát. í framsh.). VI hefir ýmsa rótarhljóðstafi, og er eiginlega ekki hljóðskiptisflokkur. — Í yfirliti því, er hér fer á eptir, yfir hinar helztu sterku sagnir, eru þessar myndir tilfærðar: nafnh., 1.pers.eint.nút.íframsh., 1.pers.eint.ogflt.þát.íframsh.oghlutto. fort. (Hin síðast talda mynd er sýnd í nf.eint.íkk., jafnvel þótt hún komi ekki fyrir nema í hvk.í einstökum orðum).

76. gr.

Fyrsti flokkur.

nafnh.	nú.t.	þát.		hlutto. fort.
		eint.	flt.	
A) i, e, ja (klofning)	i, e	a	} u	} u, o
B) y, ø (hljóðvarp)	y, ø	ö (hljóðv.)		
A) binda	bind	batt	bundum	bundinn
bresta	breist	brast	brustum	brostinn
bjarga ¹	berg	barg	burgum	borginn
B) { syngva eða }	syng	söng	sungum	sunginn
{ syngja }				
stökkva	stökk ²	stökk	stukkum	stokkinn

Þannig beygjast enn fremr:

A) finna	finn	fann	{ fundum funnum	{ fundinn funninn
hrinda ³	hrind	hratt	hrundum	hrundinn
spinna	spinn	spann	spunnum	spunninn
springa	spring	sprakk	sprungum	sprunginn
stinga	sting	stakk	stungum	stunginn
svimma ⁴ (=synda)	svimm	svamm	summum ⁴	summinn ⁴
vinda	vind	vatt	undum ⁴	undinn ⁴
vinna	vinn	vann	unnum	unninn
<hr/>				
bregða	bregð	brá (15.gr.,a)	brugðum	brugðinn
brenna (áhrifsl.) ⁵	brenn	brann	brunnum	brunninn
drekka	drekk	drakk	drukkum	drukkinn
renna (áhrifsl.) ⁵	renn	rann	runnum	runninn
detta	dett	datt	duttum	dottinn
hverfa	hverf	hvarf	hurfum	horfinn
skreppa	skrepp	skrapp	skruppum	skroppinn
sleppa	slepp	slapp	sluppum	sloppinn

1) Nú er þessi sögn optast veik: *bjarga*, — *bjargaði*, *bjargað(r)*.

2) Nú í nútíð: *ég stekk*.

3) Nú líka veik: *hrindi*, *hrinti*, *hrint*.

4) Beygist einnig eptir öðrum flokki í fornmálinu: *svima*, *svim*, *svam*, *svámum*, *suminn* og einnig eftir hinni veikun beygingu: *svima*, *svimaða*. — *v* fellr hér og í eptirfarandi sögnum niðr samkv. 24. gr. c.

5) Þegar *brenna*, *renna*, *spretta* (og *skella*) eru áhrifssagnir, beygjast þær eptir hinni veikun beygingu; þát.: *brenda*, *renda*, *spretta* (og *skelda*).

nafnh.	nú.t.	þát.		hlutto. for.
		eint.	flt.	
snerta ¹	snert	snart	snurtum	snortinn
spretta(áhrifsl. ²)	sprett	spratt	spruttum	sprottinn
{ svelga ¹ eða svelgja }	svelg	svalg	sulgum	sólginn
svella	svell	svall	sullum	sollinn
svelta	svelt	svalt	sultum	soltinn
sverfa	sverf	svarf	surfum	sorfinn
vella	vell	vall	ullum	ollinn
velta	velt	valt	ultum	oltinn
verða	verð	varð	urðum	orðinn
verpa ³	verp	varp	urpum	orpinn
þverra ⁴	þverr	þvarr	þurpum	þorrinn
<hr/>				
gjalda	geld	galt	guldum	goldinn
gjalla ⁵	gell	gall	gullum	gollinn
hjálpa ⁶	help	halp	hulpum	hólpinn
skjálf	skelf	skalf	skulfum	skolfinn
skjalla ⁵	skell	skall	skullum	skollinn
<hr/>				
B) { slyngva eða slyngja }	slyng	slöng	slungum	slunginn
{ tyggva eða tyggja }	tygg	tögg ⁷	tuggum	tugginn
{ þryngva eða þryngja }	þryng	þröng	þrungum	þrunginn
hrökkva	hrökk ⁸	hrökk	hrukkum	hrokkinn
klökkva	klökk	klökk	klukkum	(klokkinn)
sökkva	sökk	sökk	sukkum	sokkinn

1) Nú veik: *snerta, svelgja; snerti, svelgi; snerti, svelgdi; snertr, svelgdr.*

2) Sjá bls. 59, neðanmálsgr. 5.

3) Nú líka veik: *verpa, verpi, verpti.*

4) Nú veik: *þverra — þverraði.*

5) Þessar sagnir höfðu og stundum myndina *gella, skella* í nafnh. í fornmálinu, og þá mynd hafa þær ávalt nú.

6) Nú veik: *hjálpa, hjálpaði.*

7) Nú veik í þát.: *tugði, flt. tugðum.*

8) Nú *hrekk, sekk* í nút.; þegar *sökkva* og *stökkva* eru áhrifssagnir, eru þær veikar (þát. *sökða [-ta], stökða [-ta]*, nú *sökti, stökti*).

77. gr.

Annar flokkur.

	nafnh.	nút.	þát.		hlutto. fort.
			eint.	flt.	
A)	e, i		a (-ag	á	e
B)	e		breytist í -á)		o, u
A)	gefa	gef	gaf	gáfum	gefinn
	biðja ¹	bið	bað	báðum	beðinn
B)	bera	ber	bar	bárum	borinn
	nema	nem	nam ²	námum	numinn

Þannig beygjast einnig:

A)	drepa	drop	drap	drápum	dreppinn
	feta ³	fet	fat	fátum	(fetinn)
	freta ³	fret	frat	(frátum)	(fretinn)
	geta (= fá)	get	gat	gátum	getinn
	kveða	kveð	kvað	kváðum	kveðinn
	leka	lek	lak	lákum	lekinn
	lesa	les	las	lásur	lesinn
	meta	met	mat	mátum	metinn
	reka	rek	rak	rákum	rekinn
	vega	veg	vá ⁴	vágum	vegin
	liggja ⁵	ligg	lá	lágum	leginn
	sitja ⁵	sit	sat	sátum	setinn
	þiggja ⁵	þigg	þá	þágum	þeginn
B)	skera	sker	skar	skárum	skorinn
	stela	stel	stal	stálum	stolinn

Sérstakar óreglur koma fram í þessum sögnum:

k o m a (f. *kvema)	{ kœm	{ kvam	{ kvámum	kominn
	{ kem	{ kom	{ kómum	

1) Jafnhliða þessari mynd er og höfð hin veika mynd *beiða*, *beidda* (nú *beiddi*); *biðja* hefir aukið stofn sinn í nút. með *j*, sem hefir breytt *e* í *i*.

2) Nú líka í þát. *numdi*, *numdum*.

3) Nú eptir hinni veiku beygingu (*feta*, *fetaði*; *freta*, *fretaði*).

4) Nú í þát. *vo* (*vó*, *óg*), flt. *ógum* og *vógum*.

5) Þessar sagnir hafa aukið nútíðarstofn sinn með *j*, sem hefir breytt *e* í *i* og í *liggja* og *þiggja* auk þess *g* í *gg*. — *þiggja* beygist nú líka eptir hinni veiku beyg. (þát. *þáði*, flt. *þáðum*, hlutto. *þáð*).

nafnh.	nú.t.	þát.		hlutto. fort.
		eint.	flt.	
sofa (f. *svefa)	$\begin{cases} \text{søf} \\ \text{sef} \end{cases}$	svaf	$\begin{cases} \text{sváfum} \\ \text{sófum} \end{cases}$	sofinn
troða	$\begin{cases} \text{trøð} \\ \text{treð} \end{cases}$	trað ¹	tráðum	troðinn
vefa	vef	$\begin{cases} \text{vaf} \\ \text{óf} \end{cases}$	$\begin{cases} \text{váfum} \\ \text{ófum} \end{cases}$	ofinn
eta ²	et	át	átum	etinn
fela ³	fel	fal	fálum	fólginn
fregna	fregn	frá	frágum	freginn
sjá (af *séa)	sé (flt. sjám ⁴)	sá	sám	sénn
<hr/>				
vera ⁵		var	várum	verit

Nútið í framsh. og viðtengh. af *vera* myndast af tveimr öðrum stofnum (framsh. *em, ert, er, erum, eruð, eru*; viðtengh. *sjá [sé], sér, sé, sé, séð, sé*). 2. og 3. pers. eint. í viðtengh. er og stundum *verir, veri* (í óskandi setningum). Í hinum elztu ritum hafa þær myndir, sem byrja með *ver-* s, í stað *r*, og enn fremr nútiðarmyndirnar *ert, er* og þátiðarmyndirnar *var, vart*.

78. gr.

Þriðji flokkur.

	nafnh.	nú.t.	þát.		hlutto. fort.
			eint.	flt.	
A)	a, e (hljóðvarp)	e	ó (-óg)	ó	a
B)	a, á (o: *aga) æ (hljóðv.)	e, æ	breytist í ó)		e (12. gr., athgr. 3)

1) Þátið nú vanalega *tróð*, flt. *tróðum*.

2) Nú *éta* (*jeta*).

3) Nú vanalega *fela, faldi, földum, falinn* (einkum í þýðingunni *leyna*), en þátið er líka *fól*, flt. *fólum* (einkum í sambandinu: *að fela e-m e-ð á hendr*).

4) Nú: *sjá, sé, sjáum, sá, sáum, séðr*.

5) Nú: *vera, er, var, vórum* eða *vorum. verið*, nút. í viðtengh. af þessu orði beygist nú svo: *sé, sért* (sbr. 72. gr., athgr. 2), *sé, séum, séuð, séu*.

nafnh.	nú t.	þát.		hlutto. fort.
		eint.	flt.	
A) fara	fer	fór	fórum	farinn
hefja	hef	hóf	hófum	hafinn
B) draga	dreg	dró	drógum	dreginn
flá	flæ	fló ¹	flógum	fleginn

Þannig beygjast og:

A) ala	el	ól	ólum	alinn
gala ²	gel	gól	gólum	galinn
grafa	gref	gróf	grófum	grafinn
hlaða	hleð	hlóð	hlóðum	hlaðinn
kala	kel	kól	kólum	kalinn
mala ²	mel	mól	mólum	malinn
skafa	skef	skóf	skófum	skafinn
skapa ³	—	skóp	skópum	—
vaða	veð	óð (24.gr., c)	óðum	vaðinn
vaxa	vex	óx	{óxum {uxum (yngra)	vaxinn
<hr/>				
sverja	sver	sór	sórum	svarinn
<hr/>				
B) aka	ek	ók	ókum	ekinn
gnaga ⁴	gneg	gnó	gnógum	gneginn
skaka ⁵	skek	skók	skókum	skekinn
taka	tek	tók	tókum	tekinn
<hr/>				
klá ⁶	klæ	kló	klógum	kleginn
slá	slæ	sló (sbr. 94.gr.a)	slógum	sleginn

1) Nú líka veik í þát.: *fláði*, flt. *fláðum*.

2) Nú líka eptir hinni veikun beygingu (*mala* vanalega): *gala* — *galaði*, *mala* — *malaði* — *malaðr*.

3) Í öllum öðrum myndum en þát. beygist *skapa* eptir hinni veikun beygingu í fornmálinu (nú t. *skapa*, hlutto. fort *skapaðr*); í þát. er brúkað bæði *skapaða* og *skóp*. Auk þessa er í fornmálinu brúkuð nútíðarmyndin *skepja*, *skapða* (-ta), *skapiðr* og *skapðr* (-tr). Nú: *skapa* — *skapaði* (*skóp*) — *skapaðr*.

4) Vanalega er þó þessi sögn veik (*gnaga*, *gnagaða*) eins og nú (*naga* — *nagaði*).

5) Nú vanal. *skekja* í nafnh.; sjaldan *skaka*, *skakaði* eptir h. v. beyg.

6) Nú horfið (nema um hesta: *kljást* [ɔ: klóra hvor öðrum], ef til vill sama orðið); nú er hin veika sögn *klóra*, *klóraði* brúkuð í þess stað. Af sama stofni er hin áhrifslausa sögn *klæja*, *klæjaði*.

nafnh.	nú t.	pát.		hlutto. fort.
		eint.	flt.	
þv á ¹	þvæ	þ(v)ó	þ(v)ógum	þvegin
hlæja (f. *hlagja)	hlæ	hló	hlógum	hleginn

Afbrigðilegar eru:

deyja	dey	dó	dóm ²	dáinn
geyja	gey	gó	góm	(gáinn)
standa	stend	stóð	stóðum	staðinn

79. gr.

Fjórði flokkur.

nafnh.	nú t.	pát.		hlutto. fort.
		eint.	flt.	
í		ei (-eig getr breyzt í -é)	i	i
bíta	bít	beit	bitum	bitinn
stíga	stíg	{steig sté	stigum	stigin

Þannig beygjast og:

drífa	dríf	dreif	drifum	drifinn
gína	gín	gein	ginum	gininn
grípa	gríp	greip	gripum	gripinn
hníga	hníg	{hneig hné	hnigum	hniginn
hníta	hnít	hneit	hnitum	hnitinn
hrífa	hríf	hreif	hrifum	hrifinn
hrína	hrín	hrein	hrinum	hrininn
hvína	hvín	hvein	hvinum	hvininn
klífa	klíf	kleif	klifum	klifinn
líða	líð	leið	liðum	liðinn
líta	lít	leit	litum	litinn
ríða	ríð	reið	riðum	riðinn

1) Nú vanalega veik: þvo, þvoði

2) Nú dóum. Stundum er þessi sögn líka veik: pát. deyði.

nafnh.	nút.	þát.		hlutto. fort.
		eint.	flt.	
rífa	ríf	reif	rifum	rifinn
rísa	rís	reis	risum	risinn
rísta ¹	ríst	reist	ristum	ristinn
ríta ²	rit	reit	ritum	ritinn
síða	síð	seið	siðum	siðinn
síga	síg	seig, sé	sigum	siginn
skína	skín	skein	skinum	skininn
skríða	skrið	skreið	skriðum	skriðinn
slíta	slít	sleit	slitum	slitinn
sníða	snið	sneið	sniðum	sniðinn
svíða	svíð	sveið	sviðum	sviðinn
svífa	svíf	sveif	svifum	svifinn
þrífa	þríf	þreif	þrifum	þrifinn
<hr/>				
svíkja	svík	sveik	svikum	svikinn
víkja	vík	veik	vikum	vikinn

Afbrigðilegar eru:

bíða	bíð	beið	biðum	beðinn
spýja ³ (af *spíva)	spý	spjó (af *speiv)	spjóm	—

80. gr.

Fimmti flokkur.

nafnh.	nút.	þát.		hlutto. fort.
		eint.	flt.	
jó, jú; ú	ý	au(-aug getr orðið -ó)	u	o
jó fyrir framan tannstaf, jú fyrir framan góm- og vðrastaf				
bjóða	býð	bauð	buðum	boðinn
fljúga	flýg	{ flaug fló	flugum	floginn
lúka ⁴	lýk	lauk	lukum	lokinn

1) Stundum einnig með i eptir hinna veiku beygingu (*rista*, *risti*, *rista*) eins og nú (*rista*, *risti*, *risti*).

2) Einnig með i eptir hinna veiku beygingu (*rita*, *ritaða*), eins og nú (*rita*, *rita*, *ritaði*, *ritaðr*).

3) Nú einnig veik: *spýja*, *spúa*, *spú*, *spúi*, *spúði*, flt. *spúðum*.

4) Nú *ljúka* í nafnh. Einnig veik í fornm. *lykja*, *lukða* (-ta).

Þannig beygjast og:

nafnh.	nú t.	þá t.		hlutto. fort.
		eint.	flt.	
brjóta	brýt	braut	brutum	brotinn
fljóta	flýt	flaut	flutum	flotinn
frjósa	frýs	fraus ¹	frusum	frosinn
gjósa	gýs	gaus	gusum	gosinn
gjóta	gýt	gaut	gutum	gotinn
hljóta	hlýt	hlaut	hlutum	hlotinn
hnjóða ²	hnýð	hnauð	hnuðum	hnoðinn
hnjósa	hnýs	hnaus	hnusum	hnosinn
hrjóða	hrýð	hrauð	hruðum	hroðinn
hrjósa	hrýs	hraus	hrusum	(hrosinn)
hrjóta	hrýt	hraut	hrutum	hrotinn
kjósa	kýs	kaus ³	kusum	kosinn
			kurum	korinn
ljósta	lýst	laust	lustum	lostinn
njóta	nýt	naut	nutum	notinn
rjóða	rýð	rauð	ruðum	roðinn
sjóða	sýð	sauð	suðum	soðinn
skjóta	skýt	skaut	skutum	skotinn
þjóta	þýt	þaut	þutum	þotinn
þrjóta (persónul.)	þrýt	þraut	(þrutum)	þrotinn
<hr/>				
drjúpa	drýp	draup	drupum	dropinn
fjúka	fýk	fauk	fukum	fokinn
kljúfa	klýf	klauf	klufum	klofinn
krjúpa	krýp	kraup	krupum	kropinn
ljúga	lýg	laug	lugum	loginn
		ló		
rjúfa	rýf	rauf	rufum	rofinn
rjúka	rýk	rauk	rukum	rokinn
smjúga	smýg	smaug	smugum	smoginn
		smó		
strjúka	strýk	strauk	strukum	strokinn
<hr/>				
lúta	lýt	laut	lutum	lotinn

1) Í fornmálinu einnig *fræra* (*frera*), *frærin* (*frerinn*) (94. gr. a).2) Nú einnig veik: *hnjóða*, *hnjóðaði*.3) Þátíð og hlutto. fort. einnig *kæra*, *kærin* (94. gr. a); nú líka *kjöri*, *kjörinn*.

nafnh.	nút.	þát.		hlutto. fort.
		eint.	flt.	
súga ¹	sýg	{ saug só	sugum	soginn
súpa	sýp	saup	supum	sopinn

81. gr. Sjötti flokkur.

A) 1. Í þát. eint. og flt. e, nafnh. og hlutto. fort. a með eptirfarandi tveimr samhljóðöndum.

nafnh.	nút.	þát.		hlutto. fort.
		eint	flt.	
blanda ²	blend	blett	blendum	blandinn
falda ²	feld	felt	feldum	faldinn
falla	fell	fell ³	fellum ³	fallinn
halda	held	held ³	heldum ³	haldinn
hanga ⁴	—	hekk ³	hengum ³	hanginn

Með óreglul. hljóðvarpi í hluttaksorðinu (sbr. 78. gr. B).

fá (f. *fanga)	fæ (fl. fám ⁵)	fekk ³	fengum	fenginn
ganga	geng	gekk	gengum	genginn

A) 2. Í þát. eint. og flt. é, nafnh. og hlutto. fort. á, ó, ei með eptirfarandi einföldum samhljóðanda.

blása	blæs	blés	blésu	blásinn
gráta	græt	grét	grétu	grátinn
láta	læt	lét	létu	látinn
ráða	ræð	réð ⁶	réðu	ráðinn
<hr/>				
blóta ⁷	blæt	blét	blétu	blótinn
<hr/>				
heita	heit ⁸	hét	hétu	heitinn

1) Nú *sjúga* í nafnh.; einnig sem veik sögn: *soga* — *sogaði*.

2) Nú eftir hinni veikun beygingu: *blanda*, *blandaði*; *falda*, *faldaði*. *blanda* er og opt veikt í fornmálinu, en *falda* sjaldan.

3) Nú með *é* (je): *féll*, *hélt*, *hékk*, *fékk*; *féllum*, *héldum*, *héngum*.

4) Veik í nút. *hangi*. — Jafnhliða þátíðarmyndinni *hékk* er nú og brúkuð myndin *hangdi*.

5) Nú *fáum*.

6) Nú einnig *rédi* í þát.

7) Snemma einnig eptir hinni veikun beygingu (*blóta*, *blótaða*) eins og nú (*blóta*, *blótaði*).

8) Nú ávalt *heiti* í nút.; í fornmálinu hafði sögnin þá mynd í nút. að eins í merkingunni: „að bera nafn“.

nafnh.	nút.	þát.		hlutto. fort.
		eint.	flt.	
leika	leik	lék	lékum	leikinn

B) Í þát. eint. **jó**; flt. **jó**; **jogg, jugg**; nafnh. og hlutto. fort. **au, ú, öggv**:

a u k a	eyk	jók	{ jókum (jukum)	aukinn
a u s a	ey	jós	{ jósum (jusum)	ausinn
h l a u p a	hleyp	hljóp	{ hljópum (hlupum)	hlaupinn
b ú a	bý	bjó	{ bjoggum bjuggum	búinn
h ö g g v a	høgg(13.gr.) ¹	hjó	{ hjoggum hjuggum	höggvinn

82. gr. Hversu hættir og persónur myndast í hverjum einstökum flokki, má sjá af eftirfarandi dæmum: I. A) *binda*, I. B) *stökkva* (með *ø* sökum v, 11. gr., d), II. *gefa*, III. *fara*, IV. *grípa*, V. *skjóta*, VI. A) *falla*, VI. B) *hlaupa*:

1) Nú *hegg* í nútíð.

I. A)	I. B)	II.	III.	IV.	V.	VI. A)	VI. B)
				Nútið:			
			framsöguhátttr:				
Eint. 1. bind	stökk ¹	gef	fer	gríp	skýtt	fell	hleyp
2. bindr	stökk ¹	gefr	ferr ²	grípr	skýtr	fellr	hleypr
3. bindr	stökk ¹	gefr	ferr ²	grípr	skýtr	fellr	hleypr
Flt. 1. bindum	stökkum ¹	gefum	förum	grípum	skjótum	föllum	hlaupum
2. bindið (-t)	stökkvið (-t)	gefið (-t)	farið (-t)	grípið (-t)	skjótíð (-t)	fallið (-t)	hlaupið (-t)
3. binda	stökkva	gefa	fara	grípa	skjóta	falla	hlaupa
			viðtengingarhátttr:				
Eint. 1. binda (-i)	stökkva (-i)	gefa (-i)	fara (-i)	grípa (-i)	skjóta (-i)	falla (-i)	hlaupa (-i)
2. bindir	stökkvir	gefir	farir	grípir	skjótir	fallir	hlaupir
3. bindi	stökkvi	gefi	fari	grípi	skjótí	falli	hlaupi
Flt. 1. bindim ³	stökkvim ³	gefim ³	farim ³	grípim ³	skjótim ³	fallim ³	hlaupim ³
2. bindið (-t)	stökkvið (-t)	gefið (-t)	farið (-t)	grípið (-t)	skjótíð (-t)	fallið (-t)	hlaupið (-t)
3. bindi	stökkvi	gefi	fari	grípi	skjótí	falli	hlaupi
			boðhátttr:				
Eint. 2. bitt	stökk	gef	far	gríp	skjót	fall	hlaup
Flt. 1. bindum	stökkum ⁴	gefum	förum	grípum	skjótum	föllum	hlaupum
2. bindið (-t)	stökkvið (-t)	gefið (-t)	farið (-t)	grípið (-t)	skjótíð (-t)	fallið (-t)	hlaupið (-t)
			nafnhátttr:				
binda	stökkva	gefa	fara	grípa	skjóta	falla	hlaupa
			hluttaksorð:				
bindandi	stökkvandi	gefandi	farandi	grípanði	skjótandi	fallandi	hlaupandi

1) Nú stekk, stekkr, stekkr, stökkum o. s. frv.

2) Nú 2. pers. ferð, 3. pers. fer.

3) Nú -um: bindum, stökkum, gefum, förum, grípum, skjótum, föllum, hlaupum.

4) Nú stökkum.

I. A)	I. B)	II.	III.	IV.	V.	VI. A)	VI. B)
				Pátið:			
			framsöguháttir:				
Eint. 1. batt	stökk	gaf	fór	greip	skaut	fell ¹	hljóp
2. bazt	stökk ¹	gaft ¹	fórt ¹	greipt ¹	skaut	fell ¹	hljópt ¹
3. batt	stökk	gaf	fór	greip	skaut	fell	hljóp
Flt. 1. bundum	stukkum	gáfum	fórum	gripum	skutum	fellum	hljópum, hlupum
2. bunduð(-t)	stukkuð(-t)	gáfuð(-t)	fóruð(-t)	gripuð(-t)	skutuð(-t)	felluð(-t)	hljópuð(-t) hlupuð
3. bundu	stukku	gáfu	fóru	gripu	skutu	fellu	hljópu, hlupu
			viðtengingarháttir:				
Eint. 1. bynda(-i)	stykkva(-i) ²	gæfa(-i)	fœra(-i)	gripa(-i)	skyta(-i)	fella(-i)	hlypa(-i)
2. byndir	stykkvir	gæfir	fœrir	gripir	skytir	fellir	hlypir
3. byndi	stykkvi	gæfi	fœri	gripi	skyti	felli	hlypi
Flt. 1. byndim ³	stykkvim ³	gæfim ³	fœrim ³	gripim ³	skytim ³	fellim ³	hlypim ³
2. byndið(-t) ³	stykkvið(-t) ³	gæfið(-t) ³	fœrið(-t) ³	gripið(-t) ³	skytið(-t) ³	fellið(-t) ³	hlypið(-t) ³
3. byndi ³	stykkvi ³	gæfi ³	fœri ³	gripi ³	skyti ³	felli ³	hlypi ³
			hluttaksorð:				
bundinn	stokkinn	gefinn	farinn	gripinn	skotinn	fallinn	hlaupinn

1) Nú -st í 2. pers. og é í þát. af falla: stökkst, gafst, först, greipst, féllst, hljópst.

2) v fellr nú niðr: stykki, stykkir, stykkjum, stykkjuð, stykkju.

3) Nú -um, -uð, -u: byndum, stykkjum, gæfum, fœrum, gripum, skytum, féllum, hlypum o. s. frv.

B. Veika beygingin.

83. gr. Frummyndirnar (kennimyndirnar) eru nafnhátttr nútíðar, þátíð í framsöguhætti og hluttaksorð fortíðar t. d.:

færa — færða — færðr

Nútíð hefir hinar sömu endingar sem í sterku beygingunni; en þát. í framsh. hefir í 1. pers. eint. endinguna *-ða* (seinna *-ði*), í 2. *-ðir*, og í 3. *-ði*; í flt. og í viðtengh. eru endingarnar hinar sömu og í sterku beygingunni, þegar *-ð* er skeytt framan við þær; hluttaksorð fortíðar endar á *-ðr*. Í stað *-ða*, *-ðr* kemr í vissum samböndum *-da* eða *-ta*, *-dr* eða *-tr*.

Athgr. Breytingar þær, sem nú eru orðnar á endingunum, eru taldar í 72. gr., athgr. 2.

84. gr. Hinar veiku sagnir skiptast í 4 flokka; í þrem hinum fyrstu endar þátíðin á *-ða* (*-da*, *-ta*), en í hinum fjórða á *-aða*. Þar sem *-ða* og *-ðr* (í þrem hinum fyrstu flokkum) er boett við sjálfa rótina, gilda þessar reglur:

1. Eptir hljóðstafi og eptir **f, g, r, m (mb), k** og **p** fer **ð**: *ná, náða, náðr; krefja, krafða, krafðr* og *krafðr; vígja, vígða, vígðr; heyra, heyrða, heyrðr; dæma, dæmða, dæmðr; vekja, vakða, vakiðr* og *vakðr; hleypa, hleypða, hleypðr*. Eptir **lf, lg, ng, m (mb)** kemr seinna **d** og eptir **k** og **p** á sama hátt **t** í stað **ð**: *fylgja, fylgda* (eldra *fylgða*), *fylgdr* (eldra *fylgðr*); *hleypa, hleyppta, hleyptr* o. s. frv.

2. Eptir **l** og **n** fer **ð**, þegar rôtarsamstafan er stutt, en **d** (í sumum orðum **t**), þegar hún er löng: *velja, valða, valiðr* og *valðr; una, unða, unat; fylla, fylða, fylðr; nefna, nefnda, nefndr; mæla, mælda, mæltr*. Seinna kemr **d** í stað **ð** einnig í þeim orðum, sem hafa stutta rôtarsamstöfu.

3. Eptir hljóðstafi breytist **ðð** í **dd**: *fæða, fædda, fæddr*.

4. Eptir **t** og **s** fer **t**: *feita, feitta, feittr; lýsa, lýsta, lýstr*.

5. Eptir **d, ð** og **t** með undanfarandi samhljóðanda fellr **ð** niðr (sbr. 23. gr.): *senda, senda* (f. **send-da* úr

*send-ða), *sendr* (f. **send-dr* úr **send-ðr*), *gyrða*, *gyrða* (f. **gyrð-ða*), *gyrðr* (f. **gyrð-ðr*); *hrista*, *hrista* (f. **hrist-ta* úr **hrist-ða*), *hristr* (f. **hrist-tr* úr **hrist-ðr*).

6. Á undan endingunum í þátíð (-ða, -da, -ta) og í hlutto. fort. (-ðr, -dr, -tr) breytist tvöfaldr samhljóðandi vanalega í einfaldan: *kenna*, *kenda*, *kendr*; *sleppa*, *slepta*, *sleptr* (sbr. 5. gr., 7).

Athgr. Í núverandi máli endar þátíðin á -ði, -di, -ti (hlutto. fort. á -ðr, -dr, -tr) samkvæmt hinum yngri reglum, er taldar eru í 84. gr. 1—4. Hins vegar fá þau orð, er enda á ð og d með undanfarandi samhljóðanda (*rð*, *ld*, *nd*), í þát. og hlutto. fort. vanalega t í stað hins eldra ð, d; 84. gr., 5: *hirða*, þát. *hirti*, hlutto. fort. *hirtr*; *gelda*, þát. *gelti*, hlutto. fort. *geltr*; *benda*, þát. *benti*, hlutto. fort. *bentr*; þó vanalega *senda*, þát. *sendi*, hlutto. fort. *sendr*.

85. gr.

Fyrsti flokkur.

Í þát. er bætt við endingunni -ða (-da, -ta), í hluttaksorði fort. -ðr (-dr, -tr). Allar sagnir eptir þessum flokki hafa langa rótarsamstöfu. Það er einkennilegt fyrir þessar sagnir að þær hafa j í stofninum, sem veldr hljóðvarpi, sem helzt gegnum alla beyginguna; þetta j kemr fram í eint. nút. sem i, og verðr hún því tvíkvæð; þar á mótt fellr það niðr á undan i, og enn fremr á undan a og u, nema í þeim sögnum, þar sem rótin endar á g og k. Dæmi:

A) 1. Þátíð endar á -ða, hlutto. á -ðr eptir f, r, m (mb) og p (seinna á -da, -dr eptir lf, m (mb) og á -ta, -tr eptir p).¹

nafnh.	nút.	þát.	hlutto. fort.
deyfa	deyfi	deyfða	deyfðr
erfa	erfi	erfða	erfðr
skelfa	skelfi	skelfða (-da)	skelfðr (-dr)
færa	færi	færða	færðr
heyra	heyri	heyrða	heyrðr
stýra	stýri	stýrða	stýrðr
dreyma	dreymi	dreymða (-da)	dreymðr (-dr)
dæma	dæmi	dæmða (-da)	dæmðr (-dr)
kemba	kembi	kembða (-da)	kembðr (-dr)
gleypa	gleypi	gleypða (-ta)	gleypðr (-tr)

1) Nú á -ði, -di, -ti og -ðr, -dr, -tr samkv. sömu reglum.

nafnh.	nút.	pát.	hlutto. fort.
hleypa	hleypi	hleypða (-ta)	hleypðr (-tr)
kippa	kippi	kipða (-ta)	kipðr (-tr)

A) 2. Þátíð endar á -da, og hluttaksorð á -dr eptir l og n (sbr. A, 4):¹

deila	deili	deilda	deildir
fella	felli	felda	feldr
fylla	fylli	fylða	fyldr
kenna	kenni	kenda	kendr
nefna	nefni	nefnda	nefnðr
renna	renni	renda	rendr

A) 3. Eptir ð með undanfarandi hljóðstaf breytist ðð í pát. og í hlutto. í dd¹:

beiða	beiði	beidda	beiddr
eyða	eyði	eydda	eyddr
fœða	fœði	fœdda	fœddr

A) 4. Þátíð endar á -ta, og hlutto. á -tr eptir t með undanfarandi hljóðstaf, og eptir s, og enn fremr stundum eptir l og n (sbr. A, 2):¹

bæta	bæti	bætta	bættr
feita	feiti	feitta	feittr
veita	veiti	veitta	veitr
hvessa	hvessi	hvesta	hvestr
leysa	leysi	leysta	leystr
missa	missi	mista	mistr
mæla	mæli	mæltá	mæltr
spilla	spilli	spilta	spiltr
inna	inni	inta	intr
nenna	nenni	nenta	nentr

A) 5. Eptir d, ð og t með undanfarandi samhljóðanda fellr ð niðr, svo að 1. pers. eint. í pát. fær sömu mynd og nafnh.:

benda	bendi	benda	bendr
gelda	geldi	gelda	geldr
senda	sendi	senda	sendr
gyrða	gyrði	gyrða	gyrðr
hirða	hirði	hirða	hirðr
virða	virði	virða	virðr

1) Nú -di, -dr (A, 2—3), og -ti, -tr (A, 4) samkv. sömu reglum.

nafnh.	nút.	pát.	hlutto. fort.
festu	festi	festu	festu
hittu	hitti	hittu	hittu
hristu	hristi	hristu	hristu

Athgr. Í núverandi máli hafa flest af þeim orðum, er hér til teljast, í stað *-ða* og *-ði* í pát. og hlutto. fort. *-ti*, *-tr* (*benti*, *gyrti* o. s. frv.; sjá 84. gr., athgr.) og gera þannig greinarmun á 1. pers. nút. og pát.

B) 1. Í þeim sögnum, þar sem rótin endar á *g* og *k*, er *j* skotið inn á undan *a* og *u*. Pát. og hlutto. endar á *-ða*, *-ðr* (eptir *lg* og *ng* seinna *-da*, *-dr*, eptir *-k*, *-ta*, *-tr*)¹:

fylgja	fylgi	fylgða (-da)	fylgðr (-dr)
tengja	tengi	tengða (-da)	tengðr (-dr)
vígja	vígi	vígða	vígðr
drekka	drekki	drekða (-ta)	drekðr (-tr)
fylkja	fylki	fylkða (-ta)	fylkðr (-tr)
merkja	merki	merkða (-ta)	merkðr (-tr)

B) 2. Í nokkrum sögnum, þar sem rótin endar á *v* (með undanfarandi *g* eða *k*) fellr *v* niðr í beygingunni nema á undan *a* og *i*. Í nokkrum sögnum endar nafnh. bæði á *-va* og seinna á *-ja*²:

{ byggva	{ byggvi	byggða	byggðr
{ byggja	{ byggji		
slængva ³	slængvi	slængða (-da)	slængðr (-dr)
stökka	stökkvi	stökða (-ta)	stökðr (-tr)
sökka	sökkvi	sökða (-ta)	sökðr (-tr)

Til þessara sagna telst og :

gera eða gera ⁴	geri, geri	{gerða	—
(eldra gerva, gerva)	(gervi, gervi)	{gerða	

Sem hlutto. fort. er brúkað lýsingarorðið *görr* (einnig *görr*, *gerr*, þf. *görrvan* o. s. frv., beygist sem *fölr*, 50. gr.).

1) Nú hafa þessar sagnir *-ði*, *-di*, *-ti* í pát. samkv. hinum yngri reglum í 84. gr.

2) Nú hafa þessar sagnir *-ði*, *-di*, *-ti* í pát. samkv. hinum yngri reglum í 84. gr.

3) Nú *slengja*, *slengi*, *slengdi*, *slengdr*, líka veik *slængva*, *slængvaði*.

4) Nú: *gera*, *gjöra*; *geri*, *gjöri*; *gerði*, *gjörði*; *gerðr*, *gjörðr*.

86. gr. Nokkrar sagnir beygjast í nút. eptir þessum flokki, en eru óreglulegar í þát. og hlutto. fort.

nafnh.	nút.	þát.		hlutto. fort.
		framsh.	viðtengh.	
sækja	sæki	sótt ¹	scetta ¹	sótttr
yrkja	yrki	orta ¹	yrta ¹	orttr
{þykkja ²	{þykki	þótta	þætta	þótttr
{þikkja	{þikki			

87. gr. Annar flokkur.

Þátíð fær viðbótina -ða (-da, -ta), hlutto. fort. -ðr (-dr, -tr), en í mörgum sögnum einnig -iðr (sem er hin elzta ending og í núverandi máli hefir breytzt í -inn). Allar sagnir eptir þessum flokki hafa stutta rótarsamstöfu. Það er einkennilegt fyrir þenna flokk, að stofn sagnanna endar á j, sem helzt í nútíð (ft.) á undan a og u og veldr hljóðvarpi (einkum a—e og u—y). Hins vegar vantar hljóðvarpið í þát. framsh. og hlutto. fort., en þar kemr frumhljóðið (a, u) fram. Þát. í viðtengh. hefir eins og nút. i-hljóðvarp. Eint. nút. framsh. er einkvæð. Dæmi:³

A) Með a að ratarstaf:

nafnh.	nút.	þát.	hlutto. fort.
berja	ber	barða	bariðr, barðr
dvelja	dvel	dvalða (-da)	dvaliðr, dvalðr (-dr)
etja	et	atta	attr

1) Nú: sótti (sókti), sækti; orti (t. d. kvæði) og yrti (t. d. jörðina), eins í viðtengh.

2) 3. pers. eint. í nút. í framsh. hafði í fornmálinu opt myndina þykki (þikki) f. þykkir (þykkir), einkum er mér og þér fór eptir. — Nú beygist þessi sögn þannig: þykja, þyki, þótti, þætti, þótt(r).

3) Nú -ði, -di, -ti í þát. samkv. hinum yngri reglum í 84. gr. Í staðinn fyrir endinguna -iðr í hlutto. fort. eru í núverandi máli brúkaðar myndir með endingunni -inn (barinn o. s. frv., sem beygist samkv. 49. gr. c, niðrl.). Hvað snertir aðra pers. eint. í nút. í framsh. berð o. s. frv., sjá 72. gr., athgr. 2.

nafnh.	nút.	pát.	hlutto. fort.
fremja	frem	framða (-da)	framiðr, framðr (-dr)
hvetja	hvet	hvatta	hvattr
krefja	kref	krafða	krafiðr, krafðr
kveðja	kveð	kvadda	kvaddr
kvelja	kvel	kvalða (-da)	kvaliðr, kvalðr (-dr)
telja	tel	talða (-da)	taliðr, talðr (-dr)
temja	tem	tamða (-da)	tamiðr, tamðr (-dr)
vekja	vek	vakða (-ta)	vakiðr, vakðr (-tr)
velja	vel	valða (-da)	valiðr, valðr (-dr)

Þannig beygist einnig:

leggja	legg	lagða	lagiðr, lagðr
--------	------	-------	---------------

B) Með u að rótarstaf:

dylja	dyl	dulða (-da)	duliðr, dulðr (-dr)
flytja	flyt	flutta	fluttr
hylja	hyl	hulða (-da)	huliðr, hulðr (-dr)
smyrja	smyr	smurða	smurðr
spyrja ¹	spyr	spurða	spurðr
styðja	styð	studda	studdr
stynja	styn	stunða (-da)	stunit, stunt ²

Til þessara sagna telst og:

hyggja	hygg	hugða	hugt eða hugat ³
--------	------	-------	-----------------------------

C) Með i að rótarstaf:

skilja	skil	skilða (-da)	skiliðr, skilðr (-dr)
þilja ³	þil	þilða (-da)	þiliðr, þilðr (-dr)

D) Með þær sagnir, þar sem rótin endar á langan hljóðstaf, er farið sem með sagnir, er hafa stutta rôtarsamstöfu.

dýja (= skekja)	dý	dúða	(dúiðr, dúðr)
gnýja (=láta hátt)	gný	gnúða	(gnúit, gnútt)
knýja	kný	knúða	knúiðr, knúðr
hlýja ⁴	hlý	hlúða	(hlúit, hlútt)

1) Nú vanalega *spurja* í daglegu tali.

2) Nú *stunið*, *hugað*.

3) Nú *þilja*, *þiljaði*, *þiljaðr*.

4) Nú líka *hlúa* og *hlú* í nafnh. og *hlúi* í nút.

nafnh.	nút.	pát.	hlutto. fort.
lýja ¹	lý	lúða	lúiðr, lúðr
rýja ²	rý	rúða	rúiðr, rúðr
æja ³	æ	áða	áit, átt
heyja ⁴	hey	háða	háíðr, háðr
{preyja {(seinna þrá) ⁵	{prey {(þrá)	þráða	þráðr

88. gr. Þessar sagnir eru óreglulegar að því leyti, að þær halda hljóðvarpinu í pát. og hlutto. fort.:

selja	sel	selda	seldr
setja	set	setta	settr
<hr/>			
flýja (eldra flœja ⁶)	flý	flýða	flýiðr, flýðr
frýja ⁷	frý	frýða	frýiðr, frýðr.

89. gr. Þriðji flokkur.

Þátíð fær viðbótina **-ða** (**-da**, **-ta**)⁸ og hlutto. fort. **-aðr**, sjaldan **-ðr** (**-dr**, **-tr**). Rótarsamstafan er vanalega stutt; 1. pers. eint. í nút. í framsh. endar á **i**, en þó verður eigi hljóðvarp nema í pát. í viðtengh.; 2. pers. eint. í boðhætti endar á **i**, sem þó hefir snemma fallið niðr í mörgum sögnum⁹. Til þessa flokks teljast ekki mörg orð, en þó teljast nokkrar af hinum algengustu sögnum til hans, t. d.:

-
- 1) Nú líka *lýi* í nút.
  - 2) Nú líka *rúa*, *rú* í nafnh. og *rýi* og *rúi* í nút.
  - 3) Nú líka *á* í nafnh. og *ái* í nút.; *áð* í hlutto. fort.
  - 4) Nú líka *há* í nafnh. og *heyi* og *hái* í nút.
  - 5) Nú *preyi* og *þrái* í nút.; *þráði* og *preyði* í pát., og *þráðr* og *preyðr* í hlutto. fort.
  - 6) Nú *flýja* og *flúa*, *flýði* og *flúði*, *flúinn*.
  - 7) Nú *frýja*, *frýja*, *frýjaði* (og *frýði*), *frýjað*.
  - 8) Nú *-ði*, *-di*, *-ti* samkv. framantöldum reglum.
  - 9) Nú er *-i* að eins haldið í myndinni *þegi* í 2. pers. eint. í boðh.

nafnh.	nútt.	þát.		hlutto. fort.
		framsh.	viðtengh.	
duga	dugi	dugða	dygða ¹	dugat ²
horfa	horfi	horfða	hyrfða ¹	(horfat) horft
lifa	lifi	lifða	lifða	lifat
sama ³	sami	samða(-da)	semða(-da)	samat
skorta	skorti	skorta	skyrta	(skortat) skort
spara ³	spari	sparða	sperða	sparat, spart
trúa	trúi	trúða	trýða	trúat
una	uni	unða(-da)	ynða(-da)	unat
vaka	vaki	vakða(-da)	vekða(-ta)	vakat
þola	þoli	þolða(-da)	{ þylða(-da) þelða	þolat, þolt
þora	þori	þorða	{ þyrða þørða	þorat

Með úrfelling hljóðstafs samkv. 17. gr. b.:

gá	gái	gáða	gæða	gáðr (hvk. gát) ⁴
ná	nái	náða	næða	náðr (hvk. nát) ⁵

90. gr. Sérstaklega óreglulegar eru:

hafa ⁶	hefi	hafða	hefða	hafðr
-------------------	------	-------	-------	-------

Í eint. í nútt. í framsh. er hljóðvarp (*hefi, hefir, hefir*, en í flt. *höfum, hafið, hafa*; í viðtengh. *hafa* o. s. frv.; 2. pers. eint. í boðh. *haf*).

segja	segi	sagða	segða	sagðr
þegja	þegi	þagða	þegða	þagat, ⁷ þagt

1) Viðtengh. í þát. hefir nú í sumum sögnum hljóðvarp, en í sumum ekki og fellr þá saman við þát. í framsh. (*dygði, horfði, lifði, skorti, tryði, yndi, veki, þylði, þyrði*).

2) Þessi sögn er nú ekki brúkuð, en aptr *sæma* og *sóma*, *sæmi* og *sómi*, *sæmdi* og *sómdi*.

3) Nú *spara, sparaði*.

4) Í stað: *gáaðr, (*gáat). Nú: *gá, gái, gáði, gáði, gáðr*. (*gáð*).

5) Í stað: *náaðr (*náat). Nú: *ná, næ — nái, náði — næði, náðr* (*náð*).

6) Nú: *hafa, hef* (þú, hann *hefr*) — *hafi, hafði — hefði, hafðr*.

7) Nú: *þagað*.

segja og *þegja* hafa hljóðvarp í nút. sökum *j*; 2. pers. eint. í boðh. er *seg*, en aptr *þegi*.

nafnh.	nút.	þát.		hlutto. fort.
		framsh.	viðtengh.	
<i>k a u p a</i>	<i>kaupi</i>	<i>keypta</i>	<i>keypta</i>	<i>keyptr</i>
<i>ljá</i> (úr *léa)	<i>lé</i>	<i>léða</i>	<i>léða</i>	<i>léðr</i> , hvk. lét ¹
<i>tjá</i> (úr *téa)	<i>té</i>	<i>téða</i>	<i>téða</i>	<i>téðr</i> , hvk. tét ¹

91. gr.

Fjórtíu flokkur.

Þátíð fær viðbótina -aða;² hlutto. fort. -aðr. 1. pers. eint. í nút. í framsh. endar á *a*. Hljóðvarpið vantar einnig í þát. í viðtengh.; 2. pers. eint. í boðh. endar á *a*. Í þeim orðum, þar sem stofninn endar á *j* eða *v*, haldast þessir stafir og hljóðvarp það, er þeir valda, gegnum alla beyginguna. Eptir þessum flokki beygist megnið af ísl. sögnum, t. d.:

nafnh.	nút.	þát.	hlutto. fort.
<i>elska</i>	<i>elska</i>	<i>elskaða</i>	<i>elskaðr</i>
<i>kalla</i>	<i>kalla</i>	<i>kallaða</i>	<i>kallaðr</i>
<i>slitna</i>	<i>slitna</i>	<i>slitnaða</i>	<i>slitnaðr</i>

og þannig beygjast allar þær sagnir, sem myndaðar eru með afleiðsluendingunni -na (hefjísagnir [inchoativa]: *batna*, *vakna* o. s. frv.).

Með hljóðstafs úrfelling samkv. 17. gr. b.:

<i>spá</i>	<i>spá³</i>	<i>spáða</i>	<i>spáðr</i> (hvk.spát ⁴)
<i>strá</i>	<i>strá³</i>	<i>stráða</i>	<i>stráðr</i>
<i>þjá</i>	<i>þjá³</i>	<i>þjáða</i>	<i>þjáðr</i>

1) Myndirnar *lét*, *tét* eru ekki hvk. af kk. *léðr*, *téðr* heldr af hinni eldri mynd *lén*n (sem örsjaldan kemr fyrir), **tén*n. Þessar sagnir beygðust upprunalega eptir hinni *sterku* beygingunni. Nú: *ljá*, *ljæ*, *léði*, *léðr* (*léð*); *tjá*, *tjái*, *tjáði* og *téði*, *tjáðr* og *téðr* (*tjáð* og *téð*).

2) Nú: -aði í þát. samkv. framantöldum reglum.

3) Nú: *spái*, *strái*, *þjái*.

4) Nú: *spáð*.

Með **j** og **v** í stofninum:

nafnh.	nút.	pát.	hlutto. fort.
byrja	byrja	byrjaða	byrjaðr
eggja	eggja	eggjaða	eggjaðr
herja	herja	herjaða	herjaðr
bölva	bölva	bölvaða	bölvaðr
stöðva	stöðva	stöðvaða	stöðvaðr

92. gr. Hversu hættir og persónur myndast í hverjum einstökum flokki, má sjá af eptirfarandi dæmum: I. A) *dæma*, I. B) *byggva* (í fornmálinu á elztu tímum) eða *byggja*, II. A) *temja*, II. B) *hylja*, III. *vaka*, IV. *kalla*:

I. A) I. B) II. A) II. B) III. IV.

Nútið.

framsöguhátttr:

Eint. 1.	doemi	byggvi	byggja	tem	hyl	vaki	kalla
2.	dœmir	byggvir	byggir	temr	hylr	vakir	kallar
3.	dœmir	byggvir	byggir	temr	hylr	vakir	kallar
Flt. 1.	dœmum	byggum	byggjum	temjum	hyljum	vökum	köllum
2.	dœmið (-t)	byggvið	byggði (-t)	temið (-t) ¹	hylið (-t) ¹	vakið (-t)	kallið (-t)
3.	dœma	byggva	byggja	temja	hylja	vaka	kalla
			viðtengingarhátttr:				
Eint. 1.	dœma (-i)	byggva	byggja (byggja)	temja (temi)	hylja (hyli)	vaka (-i)	kalla (-i)
2.	dœmir	byggvir	byggir	temir	hyllir	vakir	kallir
3.	dœmi	byggvi	byggir	temi	hyli	vaki	kalli
Flt. 1.	dœmim ²	byggvim ²	byggim ²	temim ²	hylim ²	vakim ²	kallim ²
2.	dœmið (-t)	byggvið	byggði (-t)	temið (-t)	hylið (-t)	vakið (-t)	kallið (-t)
3.	dœmi	byggvi	byggir	temi	hyli	vaki	kalli
			boðhátttr:				
Eint. 2.	dœm	bygg	bygg	tem	hyl	vaki ³	kalla
Flt. 1.	dœmum	byggum	byggjum	temjum	hyljum	vökum	köllum
2.	dœmið (-t)	byggvið	byggði (-t)	temið	hylið (-t)	vakið	kallið (-t)
			nafnhátttr:				
	dœma	byggva	byggja	temja	hylja	vaka	kalla
			hluttaksorð:				
	dœmandi	byggvandi	byggjandi	temjandi	hyljandi	vakandi	kallandi

1) Þær sagnir, sem hafa j í stofninum, halda því nú alstaðar á undan i: temjið, hyljið; þó fellr j niðr á undan i, sem í fornmalinu, þegar g eða k fer á undan: hrekið, hyggið.
2) Nú -um: dœmum, byggjum, temjum, hyljum, vökum, köllum.
3) Nú vak.

	I. A)	I. B)	II. A) Þátíð: framsöguhátttr:	II. B)	III.	IV.
Eint. 1.	dæmða (-i) ¹	bygða (-i)	tamða (-i) ¹	hulða (-i) ¹	vakða (-i) ²	kallaða (-i)
2.	dæmðir	bygðir	tamðir	hulðir	vakðir	kallaðir
3.	dæmði	bygði	tamði	hulði	vakði	kallaði
Flt. 1.	dæmdum	bygðum	tömdum	hulðum	vökðum	kölluðum
2.	dæmduð (-t)	bygðuð (-t)	tömduð (-t)	hulduð (-t)	vökduð (-t)	kölluðuð (-t)
3.	dæmðu	bygðu	tömdu	hulðu	vökðu	kölluðu
			viðtengingarhátttr:			
Eint. 1.	dæmða (-i) ¹	bygða (-i)	temða (-i) ¹	hylða (-i) ¹	vekða (-i) ²	kallaða (-i)
2.	dæmðir	bygðir	temðir	hylðir	vekðir	kallaðir
3.	dæmði	bygði	temði	hylði	vekði	kallaði
Flt. 1.	dæmðim ³	bygðim ³	temðim ³	hylðim ²	vekðim ³	kallaðim ³
2.	dæmðið (-t)	bygðið (-t)	temðið (-t)	hylðið (-t)	vekðið (-t)	kallaðið
3.	dæmði	bygði	temði	hylði	vekði	kallaði
			hluttaksorð:			
	dæmðr ¹	bygðr	tamiðr, ⁴ tamðr ¹	huliðr, ⁴ hulðr ¹	vakat ⁵	kallaðr

1) Seinna kemr *d* í stað *ð*, og svo er ávalt nú: *dæmði*, *tamði*, *hylði* o. s. frv.

2) Seinna kemr *t* í stað *ð*, og svo er ávalt nú: *vakti* o. s. frv.

3) Nú **-um**, **-uð**, **-u**: *dæmdum*, *bygðum*, *temdum*, *hylðum*, *vektum*, *kölluðum* o. s. frv.

4) Nú *taminn*, *hulinn*.

5) Nú *vakad*.

93. gr. Í nokkrum sögnum myndast nútíð eins og þátíð eptir sterku beygingunni, og þó beygist þátíð þeirra eptir hinni veikunni. Boðháttur er sjaldan hafður af þessum sögnum, og í sumum vantar hann alveg; í fáeinum myndast þátíð í nafnhætti. Þessar sagnir eru: a) *eiga, mega, [knega], knáttu*; b) *kunna, unna, þurfa, muna, munu, skulu*; c) *vita*¹; d) að nokkru leyti *vilja*.

a)   *eiga*   *mega*   *knáttu*

Nútíð:

	framsh.	viðth.	boðh.	framsh.	viðth.	framsh.	viðth.
Eint.	1.	á	<i>eiga</i> ⁸		má	<i>mega</i> ⁸	kná knega
	2.	átt	<i>eigir</i>	<i>eig</i>	mátt	<i>megir</i>	knátt knegir
	3.	á	<i>eigi</i>		má	<i>megi</i>	kná knegi
Flt.	1.	<i>eigum</i>	<i>eigim</i> ⁸	<i>eigum</i>	<i>megum</i>	<i>megim</i> ⁸	knegum knegim
	2.	<i>eiguð</i> ²	<i>eigið</i>	<i>eigið</i>	<i>meguð</i> ²	<i>megið</i>	kneguð knegið
	3.	<i>eigu</i> ²	<i>eigi</i>		<i>megu</i> ²	<i>megi</i>	knegu knegi

nafnháttur:

eiga   *mega*   —

hluttaksorð:

eigandi   *megandi*   —

Þátíð:

Eint. 1.   átta⁴   ætta⁴   mátta⁴   mætta⁴   knátta   knætta
                 o. s. frv.

nafnháttur:

—   (máttu)   knáttu

hluttaksorð:

áttur   mátt   —

1) Flestar þessar sagnir fá síðar í 2. og 3. pers. flt. í nút. í framsh. í stað endinganna *-uð, -u* endingarnar *-ið, -a*, sem snemma má finna í sögnunum *unna* og *muna*. (Þar á móti af *munu, skulu* að eins *munuð, munu; skuluð, skulu*).

2) Nú: *eigið, eiga; megið, mega*.

3) Nú: *eigi, megi; eigim, megum*.

4) Nú: *átti, ætti; mátti, mætti* o. s. frv.

b) kunna unna þurfa muna munu skulu

Nútið.

framsöguhátttr:

Eint.	1. kann	ann ¹	þarf	man	mun (man)	skal
	2. kannt	annt	þarft	mant ²	munt(mant)	skalt
	3. kann	ann	þarf	man	mun (man)	skal
Flt.	1. kunnum	unnum	þurfum	munum	munum	skulum
	2. kunnuð ³	{ [unnuð] unnið	þurfuð ³	{ [munuð] munið	munuð	skuluð
	3. kunnu ³	{ [unnu] unna	þurfu ³	{ [munu] muna	munu	skulu

viðtengingarhátttr:

Eint.	1. kunna ⁴	unna ⁴	þurfa ⁴	muna ⁴	myna ⁴	skyla ⁴
	o. s. frv.				(muna)	(skula)

boðhátttr:

kunn	unn	—	mun	—	—
------	-----	---	-----	---	---

nafnhátttr:

kunna	unna	þurfa	muna	munu	skulu
-------	------	-------	------	------	-------

hluttaksorð:

kunnandi unnandi þurfandi munandi (munandi)skulandi

Þátið:

framsöguhátttr:

Eint.	1. kunna ⁵	unna ⁵	þurfta ⁵	munða(-da) ⁵	munda ⁵	skylda ⁵
	o. s. frv.				(mynda)	

1) Nú einnig: unni, þát. *unti* (þó örsjaldan).

2) Nú: *manst*.

3) Nú: *kunnið, kunna; þurfið, þurfa*.

4) Nú: *kunni, unni, þurfi, muni, muni, skul⁴* o. s. frv.

5) Nú: *kunni, unni, þurfti, mundi, mundi, skyldi*.

viðtengingarháttir:

Eint. 1. kynna¹ ynna¹ þyrfta¹ mynda(-da)¹ mynda¹ skylda¹
o. s. frv. (munda)

nafnháttir:

(kunnu) — — — mundu skyldu

hluttaksorð:

kunnat² { unnat² þurft munat² — —
unnt²

c) vita

Nú tíð:

	framsh.	viðth.	boðh.
Eint. 1.	veit	vita ⁴	
2.	veizt	vitir	vit
3.	veit	viti	
Flt. 1.	vitum	vitim ⁴	vitum
2.	vituð ⁸	vitið	vitið
3.	vitu ⁸	viti	

nafnh.
vita

hlutto.

vitandi

d) vilja

Nú tíð:

	framsh.	viðth.	nafnh.
	vil	vilja ⁴	vilja
	vill, vilt	vilir	
	vill,	vili	hlutto.
	viljum	vilim ⁴	viljandi
	vilið	vilið	
	vilja	vili	

Þá tíð:

	framsh.	viðth.
Eint. 1.	vissa ⁵	vissa ⁵
	o. s. frv.	

hlutto.

vitat⁵

Þá tíð:

	framsh.	viðth.	nafnh.
	vilda ⁵	vilda ⁵	vildu
	o. s. frv.		hlutto.
			viljat ⁵

94. gr. a) Fáeinar sagnir fá veika þá tíð með endingunni -ra, en beygjast að öðru leyti eptir sterku beygingunni:

1) Nú: kynni, ynni, þyrfti, myndi, mundi og myndi, skyldi.

2) Nú: kunnað, unnað, unnt, munnað.

3) Nú: vitið, vita.

4) Nú: viti, vilji, flt. vitum, viljum. — Nú helzt j í vilja á undan öllum þeim endingum, sem byrja með hljóðstaf: viljið o. s. frv.

5) Nú: vissi, vissi; vildi, vildi.

6) Nú: vitað, viljað.

nafnh.	nú t.		þát.		hlutto. fort.
	eint.	flt.	eint.	flt.	
gnúa	gný	gnúm ¹	gnøra ²	gnørum	gnúinn
			gnørir	gnøruð	
			gnøri	gnøru	
snúa	sný	snúm ¹	snøra ²	snørum	snúinn
gróa	grœ	gróm ¹	grøra ²	grørum	gróinn
róa	rœ	róm ¹	røra ²	rørum	róinn
sá ³	sæ	sám	søra	sørum	sáinn

Í þátíð er einnig ritað *e* í stað *ø*: *snøra* eða *snera* o. s. frv. — Enn fremr hefir *slá* í þátíð *sløra*, *sløra* jafnframt *sló* (78. gr.); *frjósa*, *kjósa* í þátíð *frøra*, *frøra*, *køra* jafnframt, *fraus*, *kaus* (80. gr.).

b) Eindæma er sögnin *valda*; hún beygist þannig:

Nú tíð:

Þátíð:

framsh.	viðth.	framsh.	viðth.	hlutto.
Eint. 1. veld	valda ⁴	olla (eða	ylla (eða	valdit ⁴
2. 3. veldr	boðh.	olda) ⁴	ylda) ⁴	
Flt. 1. völdum	vald	o. s. frv.	o. s. frv.	

95. gr.

Sig-mynd.

Sigmyndin (eða miðmyndin) myndast af gjörmyndinni með því að bæta við hana hinu aftr-beygilega fornafni, þannig að *-sk* (stytt úr *sik*, 60. gr.), seinna *-st* er bætt við nafnh. og hlutto. og enn fremr við 2. og 3. pers. í eint. og flt. Á undan þessu *-sk* (*-st*) fellr endingar-*r* sagnarinnar niðr, og tannstafirnir *t* og *ð*

1) Nú: *núum*, *snúum*, *gróum*, *róum*. — Forskeytið *g* í *gnúa* fellr nú niðr: *núa*, *ný* o. s. frv.

2) Nú: *néri* (*nøri*), *snéri* (*snøri*), *gréri* (*grøri*), *réri* (*røri*) o. s. frv.

3) Nú: *sá*, *sái*, *sáum*, *sáði*, *sáðum*, *sáðr* og *sáinn*.

4) Nú: *valdi*, *olli*, *ylli* eða *olli*, *valdið*. — Annars er nú stundum mynduð sérstök sögn af þátíðarmyndinni *olli*, sem beygist svo: nafnh. *olla*, nút. *olli*, þát. *olli*, hlutto. *ollað*.

renna saman við hið eptirfarandi *s* og breyta því í *z*, t. d. nafnh. *þykkja-sk*, seinna *þykkja-st*; nút. 2. og 3. pers. eint. í framsh. *þykkisk* eða *þykkist* (fyrir **þykkir-sk*); 2. og 3. pers. flt. *þykkizk* eða *þykkizt* (fyrir **þykkid-sk*), *þykkja-sk* eða *þykkja-st*. — Fyrsta pers. flt. myndast sömuleiðis með því að bæta *-sk* (vanal. stytt í *-k*), seinna *-st*, við gjörmyndina, og mynd 1. pers. flt. er einnig brúkuð sem 1. pers. eint.; þó hefir eint. því nær ávalt endinguna *-k* (ekki *-sk*) og vanalega *-umk* (ekki *-imk*) í viðtengh., t. d. nút. í framsh. í eint. og flt.: *þykkjumsk* eða vanalega *þykkjumk* (seinna *þykkjumst*); í viðtengh. í eint. *þykkjum(s)k*, sjaldan *þykkim(s)k* (seinna *þykkjumst*, sj. *þykkimst*), flt. *þykkim(s)k* (seinna *þykkimst*).

Athgr. Nú myndast sig-mynd sagna ávalt með því móti, að *-st* er bætt við gjörmyndina, og gilda hinar sömu reglur og í fornmálinu, að því er snertir *r* og tannstafina *t* og *ð*; þó ber þess að gæta, að hvorki rennr *ð* saman við eptirfarandi *s*, né fellr *r* burtu, þegar þeir stafir heyra stofni sagnanna til (*ræðst*, *réðst*; *berst*, *barst*; *ferst*, *fórst*). — Í daglegu tali er nú opt höfð endingin *-ustum* í stað *-umst* í 1. pers. flt. í nút. og þát. (*komustum*; *förustum*, *fórustum*; *berjustum*, *börðustum*; *elskustum*, *elskuðustum* í stað *komumst*, *kóumumst*; *förumst*, *fórumst* o. s. frv.).

96. gr. a) Samsettar myndir.

Þær tíðir sagnanna, sem vantar, og öll þolmyndin eru samsettar og myndast með hjálparsögnunum, sem hér segir:

Fortíð og þáfortíð myndast af hlutto. fort. og nútíð og þátíð af *hafa* (í nokkrum sögnum af *vera*). Í hinum elztu ritum lagar hlutto. af áhrifssögnum sig í þessu sambandi við *hafa* vanalega eptir nafnorðinu í kyni, tölu og falli (*ek hefi þýddan draum þinn*; *fjandinn hafði hann blindaðan*); en seinna er hlutto. vanalega haft í hvk. í eint. (*ek hefi þýtt draum þinn*; *fjandinn hafði blindat hann*). — Framtíð og skildagatíð myndast af nafnhætti nútíðar, forframtíð og þáskildagatíð af nafnhætti fortíðar og nútíð og þátíð af *munu*..

fortíð: ek hefi kallað
 þáfortíð: ek hafða kallað
 framtíð: ek mun kalla
 skildagatíð: ek munda kalla
 forframtíð: ek mun hafa kallað
 þáskildagatíð: ek munda hafa kallað

Athgr. Í forframtíð og þáskildagatíð er hjálparsögninni *hafa* stundum slept, þar sem hún ætti að standa. Þetta hendir og mjög oft sögnina *vera*.

Hinar samsettu tíðir í sig-mynd myndast á sama hátt:

fortíð: ek hefi kallazk
 þáfortíð: ek hafða kallazk
 framtíð: ek mun kallask
 skildagatíð: ek munda kallask

Athgr. Nú er reglan fyrir samsetning tíða hin sama og í fornmálinu, en sem eðlilegt er koma hinar nýju endingar hinna ósamsettu orða í stað hinna fornu (*ég hef kallað, hafði kallað; ég hef kallast, hafði kallast*).

96. gr. b) Þolmynd.

Þolmyndin myndast með hjálparsögninni *vera* og hluttofortíðar. Í nútíð, framtíð og skildagatíð (sjaldan endranær) má brúka *verða* í sömu merkingu sem *vera*. (Eigi allsjaldan er miðmyndin brúkuð í sömu þýðingu og þolmynd.)

nútíð: ek em (verð) kallaðr
 þátíð: ek var kallaðr
 fortíð: ek hefi verit kallaðr
 þáfortíð: ek hafða verit kallaðr

Athgr. Þó eru myndir nút. og þát. oft brúkaðar líka í sömu þýðingu og fortíð og þáfortíð.

Framtíð: ek mun (vera eða verða) kallaðr
 skildagatíð: ek munda (vera eða verða) kallaðr
 forframtíð: ek mun hafa verit kallaðr
 þáskildagatíð: ek munda hafa verit kallaðr.

Athgr. 1. Vanalega eru þó myndir framtíðar og skildagatíðar einnig brúkaðar í stað forframtíðar og þáskildagatíðar. — Hjálparsögninni *vera* (*verða*) er optast nær slept í framtíð og skildagatíð.

Athgr. 2. Þolmynd er nú mynduð með sama hætti og í fornmálinu, og verður því myndin hin sama, þegar hinar nýju ósamsettu myndir koma í stað hinnar fornu (*ég er kallaður, var kallaður, hef verið kallaður* o. s. frv.). — Nú er og *verða* (ekki *vera*) optast brúkað í framtíð og skildagatíð.

Atviksorð.

97. gr. Atviksorðin fá stigbreyting eins og lýsingarorðin með því að bæta við frumstigsmyndina annaðhvort -r og -st með i-hljóðvarpi eða -ar og -ast. Hvorugkyn lýsingarorða er opt haft að atviksorði, og er þá hvorugkynsmynd lýsingarorðsins einnig höfð í miðstigi og yfirstigi (*brátt, bráðara, bráðast; títt, tíðara, tíðast* o. s. frv.).

a) -r og -st:

frumstig:	miðstig:	yfirstig:
flengi (um tíma)	lengr (um tíma)	lengst
langt hvk. (um stað)	lengra hvk. (um stað)	
skamt hvk.	skemr (um tíma)	skemst
	skemra hvk. (um stað)	
fjarri	firr	first
nær, nærri	nær(r)	næst
görva, gërva, gerva	gørr, gerr	gørst, gerst
(görla, gërla, gerla)		

b) -ar og -ast (í flestum atviksorðum):

opt	optar	optast
viða	viðara (hvk.)	viðast
	viðar (seinna)	
vandliga	vandligar	vandligast

og þannig stigbreytast öll þau atviksorð, sem hafa afleiðsluendinguna -liga (*blíðliga, makliga* o. s. frv.).

aptr

aptar

aptast

norðr	norðar	{ norðast
		{ nyrzt (seinna)
suðr	sunnar	{ sunnast
		{ syðst (seinna)
austr	austar	austast
vestr	vestar	vestast
út, úti	útar, utar	{ útast, utast
		{ ýzt, yzt

sjaldan	sjaldnar	sjaldnast
niðr, niðri, neðan	neðar	neðast, neðst (seinna)
upp, uppi, ofan	ofar	ofast(øfst,efst)

Athgr. Í nokkrum orðum má mynda stigbreytingu með hvorumtveggja hætti.

fram	fremr, framar	fremst, framast
síð	{ síðr (= minnr)	sízt (= minnst)
	{ síðar (= seinna)	síðast (= seinast)
inn, inni	innar	innst

Athgr. Í miðstigi er opt ritað bæði *-arr* og *-ar* (*optarr* og *optar* o. s. frv.); sömuleiðis *nærr* og *nær* o. s. frv. — Í stað endingarinnar *-ast* í yfirstigi finnst eigi allsjaldan *-arst* með *r* frá miðstigi (*ofarst*, *síðarst* o. s. frv. = *ofast*, *síðast* o. s. frv.).

98. gr. Í nokkrum atviksorðum er miðstig og yfirstig myndað af öðrum stofni en frumstigið:

vel	betr	bezt
illa	verr	verst
lítt (hvk.)	minnr (miðr)	min(n)st
mjök	meir(r)	mest
gjarna	heldr	helzt
—	fyr	fyrst
—	hindar (= síðar)	—

Athgr. Miðstig hefir nú ávalt einfalt *r*. — *fjarri* hefir nú myndina *fjærri* — *fjær* — *fjærst*. — Í *sjaldan* er nú opt skotið *k* inn á milli *s* og *j* (*skjaldan*). — *mjök* og *gjarna* hafa nú myndirnar *mjög* og *gjarnan*.

Málfræðisorð og skammstafanir.

afbrigðilegr, <i>anomalus</i> .	fortíð, <i>perfectum</i> .
andandi, <i>spirans</i> .	framhljóð, d. <i>forlyd</i> , þ. <i>anlaut</i> .
aptrbeygilegt fornafn, <i>pronomen reflexivum</i> .	framsh. = framsöguhátt.
aptrhljóð, d. <i>afterlyd</i> , <i>udlyd</i> , þ. <i>auslaut</i> .	framsöguhátt, <i>indicativus</i> .
athgr. = athugagrein.	framt. = framtíð.
atviksorð, <i>adverbium</i> .	framtíð, <i>futurum</i> .
atvo. = atviksorð.	frb. = framborið.
áherzla, <i>accentus</i> .	frumstig, <i>positivus</i> .
áhrifsl. = áhrifslaus.	frumtala, <i>numerales cardinales</i> .
áhrifslaus, <i>intransitivus</i> .	gjörmynd, <i>activum</i> .
áhrifssögu, <i>verbum transitivum</i> .	got. = gotneska.
blístrstafr, <i>sibilans</i> .	gómstafr, <i>palatalis</i> .
boðh. = boðhátt.	gr. (eptir tölustaf) = grein.
boðhátt, <i>imperativus</i> .	gr. = gríska.
d. = danska.	greinir, <i>articulus</i> .
deillitala, <i>numerales distributivum</i> .	hálfhljóðr, <i>semivocalis</i> .
dumbstafr, <i>muta</i> .	hljóðorpinn, d. <i>omlydt</i> , þ. <i>umgelautet</i> .
e. = enska.	hljóðskipti, d. <i>aflýd</i> , þ. <i>ablaut</i> .
ef. = eignarfall.	hljóðstafr, <i>vocalis</i> .
eiginnafr, <i>nomen proprium</i> .	hljóðv. = hljóðvarp.
eignarfall, <i>genetivus</i> .	hljóðvarp, d. <i>omlyd</i> , þ. <i>umlaut</i> .
eignarfornafn, <i>pronomen possessivum</i> .	hljóðvarpslaus, d. <i>uomlydt</i> , þ. <i>unumgelautet</i> .
einkvæðr, <i>monosyllabus</i> .	hljóðverpa, d. <i>omlyde</i> , þ. <i>umlauten</i> .
eint. = eintala.	hluttaksorð, <i>participium</i> .
eintala, <i>singularis</i> .	hlutto. = hluttaksorð.
f. = fyrir.	hvk. = hvorugkyn.
fleirkvæðr, <i>polysyllabus</i> .	hvorugk. = hvorugkendr.
fleirtala, <i>pluralis</i> .	hvorugkendr, <i>neutrius generis</i> .
flt. = fleirtala.	hvorugkyn, <i>neutrum</i> .
forframtíð, <i>futurum exactum</i> .	karlkendr, <i>masculini generis</i> .
forn. = fornafn.	karlkyn, <i>masculinum</i> .
fornafn, <i>pronomen</i> .	kk. = karlkyn.
fornd. = forndanska.	klofning, d. <i>brydning</i> , þ. <i>brechung</i> .
form. = formál.	kvennk. = kvennkendr.
fornsæ. = fornsænska.	kvennkendr, <i>feminini generis</i> .
fors. = forsetning.	kvennkyn, <i>femininum</i> .
forsetning, <i>præpositio</i> .	kvk. = kvennkyn.
forskeyti, <i>præfixum</i> .	lat. = latína.
fort. = fortíð.	lengd, <i>quantitas</i> .
	lýsingarorð, <i>adjectivum</i> .

margföldunartala, *adjectivum multiplicativum*.

meginhluti, stofn, sem endar á hljóðstaf, styttr á þann hátt, að endastafrinn er tekinn aptan af.

miðmynd (= sigmynd), *reflexivum*.

miðstig, *comparativus*.

mst. = miðstig.

nafnh. = nafnhátt.

nafnhátt, *infinitivus*.

nafnorð, *substantivum*.

nefhljóð, *nasalis*.

nefnifall, *nominativus*.

neitunarviðskeyti, *suffixum negativum*.

nf. = nefnifall.

nút. = nútíð.

nútið, *præsens*.

óákveðið forðafn, *pronomen indefinitum*.

pers. = persóna.

persóna, *persona*.

persónul. = persónulaus.

persónulaus (um sagnir), *impersonalis*.

persónulegt fornafn, *pronomen personale*.

raðartala, *numerale ordinale*.

rót, *radix*, d. *rod*, þ. *wurzel*.

sagnorð (= sögn), *verbum*.

samhljóðandi, *consonans*.

samtenging, *conjunctio*.

sbr. = samanber.

sigmynd (= miðmynd), *reflexivum*.

sj. = sjaldan.

skildagatið, *futurum in præterito, conditionalis*.

spurnarfornafn, *pronomen interrogativum*.

stofn, *thema*, d. *stamme*, þ. *stamm*.
sœ. = söenska.

sögn (= sagnorð), *verbum*.

tannstafr, *dentalis*.

tillíking, *assimilatio*.

tilvísunarfornafn, *pronomen relativum*.

tvíhljóður, *diphthongus*.

tvíkvæður, *disyllabus*.

tvít. = tvítala.

tvítala, *dualis*.

töluatviksorð, *adverbium numerale*.

töluorð, *numerale*.

v. beyg. = veik beyging.

vara-andandi, *labialis spirans*.

varastafr, *labialis*.

viðskeyti, *suffixum*.

viðtengh., **viðth.** = viðtengingarhátt.

viðtengingarhátt, *conjunctivus*.

vísiforn. = vísisornafn.

vísifornafn, *pronomen demonstrativum*.

yfirstig, *superlativus*.

yst. = yfirstig.

þ. = þýzka.

þáfortíð, *plusquamperfectum*.

þágufall, *dativus*.

þáskildagatið, *futurum exactum in præterito (conditionalis exact.)*.

þát. = þátíð.

þátíð, *præteritum (imperfectum)*.

þf. = þolfall.

þgf. = þágufall.

þolfall, *accusativus*.

þolmynd, *passivum*.

Þegar stjarna (*) stendr fyrir framan orðmyndir, táknar hún, að þær myndir finnist ekki, en sé þó hinar upprunalegu, sem þær myndir, er tíðkast, eru komnar af.

Bókaverzlun

Kristjáns Ó. Þorgrímssonar

hefir til sölu meðal annars þessar bækur:

Helgi Thordersen, Húspostilla, óinnb.	á 6.00
innb.	- 8.00
Jónas Guðmundsson, Hugvekjur frá veturnóttum	
til langaföstu, innb.	- 2.50
P. Pjetursson, bænakver innb.	- 0.50
H. Hálfðánarson, Barnalærdómskver innb.	- 0.60
M. Jochumsson, ljóðmæli	- 4.00
Shakspeare, Hamlet	- 0.80
Svanhvít, nokkur ljóðmæli	- 0.75
Pingel, Maðvígskan	- 0.35
J. Thoroddsen, Piltur og stúlka	- 1.70
Jón Ólafsson, Stafrófskver innb.	- 0.50
Þórður Thoroddsen, Reikningsbók, 2. útg. endur-	
bætt innb.	- 0.85
Benedikt Gröndal, Forskriftir	- 0.50
Vitnisburðarbækur fyrir latínuskólann	- 0.35
Steingr. Thorsteinsson, Dönsk lestrarbók,	
2. útg., aukin og endurbætt, innb.	- 2.50
Ljóðmæli Bólu-Hjálmars	- 1.00
Gullþóris saga	- 0.70
Gunnlaugs saga orms tungu	- 0.70
Droplaugarsona saga	- 0.50
(Séu allar þessar 3 sögur keyptar í einu, seljast þær fyrir 1.50, annars enginn afsláttur)	
J. Jónassen Dr. lækningabók hept 3 kr. innb.	- 3.75
Jóns lagabók innb.	- 3.00
J. Hjaltalín, hjúkrunarfræði	- 1.00
nokkur önnur rit Hjaltalíns með niðurs. verði.	
Alls konar ritföng o. fl.	
Formúlarbókin kemur út í vetur.	

Rvík ²²/₁₀ 1885.

YD

M300565

THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

